

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

І. М. СЕРЕБРЯНСЬКА

КРАЇНОЗНАВСТВО (англомовні країни)

Навчальний посібник

Рекомендовано вченою радою Сумського державного університету

Суми
Сумський державний університет
2016

УДК 908(71+73+410)(075.8)

ББК 26.890(0)я'73

С32

Рецензенти:

О. Г. Ткаченко – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри журналістики і філології Сумського державного університету;
Н. М. Карікова – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства і мовної підготовки іноземних громадян Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця

*Рекомендовано до видання
вченою радою Сумського державного університету
як навчальний посібник
(протокол № 6 від 10 березня 2016 року)*

Серебрянська І. М.

С32 Країнознавство (англомовні країни) : навч. посіб. /
І. М. Серебрянська. – Суми : Сумський державний університет,
2016. – 176 с.
ISBN 978-966-657-609-8

Навчальний посібник висвітлює різні аспекти сучасного життя, історії та культури трьох провідних англосовітських країн світу – США, Канади, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. Він допоможе краще зорієнтуватися в сучасній інформації щодо розвитку країн, систематизувати країнознавчі відомості, одержані раніше, сформулювати навички роботи з матеріалом країнознавчого характеру. Кожен із трьох розділів посібника присвячується окремій країні й містить теоретичний та практичний блоки, а також індивідуальні завдання.

Рекомендований для студентів вищих навчальних закладів денної, заочної та дистанційної форм навчання за спеціальністю «Журналістика», а також усіх тих, хто хоче поглибити свої країнознавчі знання.

**УДК 908(71+73+410)(075.8)
ББК 26.890(0)я'73**

© Серебрянська І. М., 2016
ISBN 978-966-657-609-8 © Сумський державний університет, 2016

ЗМІСТ

Передмова.....	С. 5
Розділ 1 Сполучені Штати Америки.....	7
1.1 Загальна характеристика країни.....	7
1.2 Господарство США.....	21
1.3 Внутрішні відмінності та міста США.....	42
1.4 Система освіти в США.....	61
1.5 Друковані видання США.....	66
Запитання для самоконтролю.....	69
Плани практичних занять та завдання до них.....	70
Індивідуальні завдання	72
Розділ 2 Канада.....	74
2.1 Загальна характеристика країни.....	74
2.2 Господарство Канади.....	85
2.3 Внутрішні відмінності та міста Канади.....	92
2.4 Система освіти в Канаді.....	99
2.5 Особливості розвитку преси в Канаді	102
Запитання для самоконтролю.....	108
Плани практичних занять та завдання до них.....	109
Індивідуальні завдання	112
Розділ 3 Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії.....	113
3.1 Загальна характеристика країни.....	113
3.2 Господарство Великобританії.....	123
3.3 Внутрішні відмінності та міста Великобританії .	132
3.4 Система освіти Великобританії.....	141
3.5 Сучасний медіа-простір країни.....	145

Запитання і завдання для самоконтролю.....	152
Плани практичних занять та завдання до них	153
Індивідуальні завдання	156
Додаток А (довідковий). Узагальнені відомості про країни.....	158
Додаток Б (довідковий). Орієнтовний план країнознавчого аналізу	162
Додаток В (довідковий). Питання до підсумкового модульного контролю.....	163
Додаток Г (довідковий). Державна символіка Сполучених Штатів Америки.....	165
Додаток Д (довідковий). Державна символіка Канади.....	169
Додаток Е (довідковий). Державна символіка Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії	173

*Багатство країни полягає
в кількості її населення
і в його праці.*

Вольтер

ПЕРЕДМОВА

Навчальний посібник «Країнознавство (англомовні країни)» розрахований на студентів вищих навчальних закладів за спеціальністю «Журналістика». Він містить інформацію країнознавчого характеру, висвітлюючи різні аспекти сучасного життя, історії та культури трьох країн – Сполучених Штатів Америки, Канади, Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії, – які мають велику вагу в сучасному світі. За політичною та соціально-економічною могутністю ці країни значною мірою визначають процеси глобалізації політичного, соціально-економічного та культурного життя; посідають чільне місце на світових ринках товарів і послуг.

Навчальний посібник складається з трьох розділів, кожний із яких присвячений окремій країні. Усі розділи побудовано за єдиною структурою, до якої входять такі підрозділи: загальна характеристика країни (її місце у світі, історія виникнення й розвитку, склад території, природні умови та їх господарська оцінка, населення); відомості про господарство країни; внутрішні відмінності та міста; специфіка розвитку системи освіти; основні ознаки сучасного медіа-простору. Посібник містить як теоретичний, так і практичний блоки. Багатий фактичний матеріал дасть можливість студентам закріпити знання, одержані на лекціях, а також самостійно опрацювати теми за програмою. Завдання практичного характеру передбачають застосування науково-пошукового підходу до їх виконання, розвиток навичок самостійної роботи з

різними джерелами інформації, творчого мислення. Запропоновані афоризми про кожну з трьох країн дають можливість простежити наявність усталених стереотипів та їх зміну в сучасному суспільстві.

У кожному розділі пропонуються питання та завдання для самоконтролю, питання для обговорення на практичних заняттях, завдання для самостійного опрацювання.

У додатках подається зведена таблиця загальних відомостей про країни, орієнтовний план країнознавчого аналізу, інформація про державну символіку, а також перелік питань до підсумкового модульного контролю.

Матеріал посібника дозволяє проводити паралелі між трьома країнами щодо різних аспектів їх розвитку, а також порівнювати відповідні тенденції в Україні. Він може використовуватися студентами для закріплення знань, одержаних на лекціях, та самостійного опрацювання тем за програмою.

Структура навчального посібника та форма подачі матеріалу покликані виробити у майбутнього фахівця навички роботи з матеріалом країнознавчого характеру, опрацьовувати різні джерела та використовувати їх у своїй майбутній професії. За запропонованою схемою роботи студент зможе самостійно добирати та вивчати необхідний матеріал про будь-яку іншу країну світу.

Розділ 1 Сполучені Штати Америки

1.1 Загальна характеристика країни

1. Місце країни у світі.
2. Історія виникнення. Культура та соціальний розвиток.
3. Склад території та географічне положення.
Господарське оцінювання природних умов та ресурсів.
4. Населення. Імміграція в США.

Площа: 9629 тис. км² (4 місце у світі).

Населення: 313,33 млн. осіб. (дані за 2012 р.); 3 місце у світі, зокрема міське населення – 82 %.

Столиця: Вашингтон (600 тис. жителів).

Державний устрій: федеративна республіка у складі 50 штатів і федерального (столичного) округу Колумбія. Штати мають право на самоврядування.

Форма правління: федеративна республіка.

Глава держави: президент, що обирається терміном на 4 роки.

Найвищий законодавчий орган: конгрес, що складається з двох палат: Сенату (обирається на 6 років) і Палати представників (термін повноважень – 2 роки).

Найвищий виконавчий орган: уряд – Кабінет міністрів, що призначається президентом із відома Сенату.

Державна мова: англійська.

Релігія: протестантизм (56 %), католицизм (28 %), буддизм та індуїзм (14 %), іудаїзм (2 %).

Етнічний склад: 65 % – білі, 14 % – латиноамериканці, 13 % – афроамериканці, 4,5 % – азіати, близько 1 % – індійці. **Валюта:** долар США = 100 центів.

Клімат: надзвичайно різноманітний, від арктичного на Алясці до тропічного на півдні країни.

Великі міста: Нью-Йорк, Лос-Анджелес, Чикаго, Філадельфія, Сан-Франциско, Майамі, Детройт, Даллас, Сан-Дієго, Бостон, Х'юстон, Фенікс, Атланта, Сент-Луїс, Баффало, Клівленд (усього 9 міст, населення яких перевищує 1 млн. чол.).

Визначні пам'ятки країни: у Нью-Йорку – Рокфеллер-центр (15 хмарочосів), Бритиш-емпайр-білдинг, Будівля радіокорпорації Америки, собор Св. Патрика (XIX ст.), Нью-Йоркська публічна бібліотека, будівля Центрального вокзалу, Штаб-квартира ООН, хмарочос Емпайр-стейт-білдинг (102 поверхи), Статуя Свободи, Музей імміграції, Нью-Йоркський державний театр, будівля Метрополітен-опера, єгипетський обеліск «Голка Клеопатри», Метрополітен-музей, Музей сучасного мистецтва, Музей американських індійців, Музей африканського мистецтва, Музей міста, Музей морів та ін. До природних визначних пам'яток належать національні парки, гірські хребти, узбережжя заток та ін.

Місце країни у світі

США – найбільша країна сучасного світу за своїм економічним, політичним та воєнним потенціалом. На неї припадає понад 25 % світового ВВП. США тримають першість за рівнем продуктивності праці, розвитком наукових досліджень і наукоємних виробництв та послуг, в освоєнні космосу і воєнному виробництві. США є

найбільш впливовим членом Ради Безпеки ООН, воєнного блоку НАТО.

Перетворення США на наймогутнішу країну світу є наслідком збігу надзвичайно сприятливих умов: природного середовища, соціально-економічних та політичних обставин. Цю країну розглядають як похідну від західноєвропейської цивілізації, що виникла на «чистому» місці. США не мали перешкод, що існували в Західній Європі при переході до індустріального способу виробництва, і разом з тим широко користувалися західноєвропейськими людськими й фінансовими ресурсами, технічними й науковими досягненнями. Вже на зламі XIX і XX століть США, обігнавши Великобританію, стали першими у світі за своїм економічним потенціалом. Дві світові війни не лише не завдали їм шкоди, а, навпаки, збагатили їх і на декілька десятиліть позбавили західноєвропейських та японських конкурентів. Як наслідок, США першими скористалися науково-технічною революцією другої половини XX ст. і в наш час займають передові позиції у використанні її досягнень.

Історія виникнення

Сучасна територія США (основна частина) була заселена переселенцями з Азії 20–40 тис. років тому. У XVII ст. на континенті з'явилися європейські колоністи. Заселялися ці землі переважно з Великобританії, що визначило панування цієї країни та англійської мови. Наприкінці XVIII ст. поступово почали загострюватися відносини між метрополією та її колоніями в Північній Америці. У війні за незалежність північноамериканські колонії Британії перемогли, а метрополія зазнала поразки. 4 липня 1776 р. було проголошено Декларацію незалежності Сполучених Штатів. Після цього відбулася

швидка експансія на захід та південь: у Франції купили Луїзіану, іспанці подарували Флориду, війна з Мексикою у 1846–1848 рр. призвела до збільшення території США ще на 2,3 млн км². На завойованих землях виникли штати Аризона, Каліфорнія, Колорадо, Невада, Нью-Мексико та Юта. Ще раніше США захопили в Мексики Техас.

«Рух на захід» став героїчною сторінкою американської історії. Він відбувався у безперервних війнах з корінним населенням – індіанцями, яких нищили або заганяли у несприятливі для життя місця. Значні території були придбані чи просто загарбані в інших держав.

У 1861 р. між північними та південними штатами вибухнула громадянська війна, у якій північ одержав перемогу. Розпочався швидкий розвиток країни на ринкових засадах. У 1867 р. США купили в Росії Аляску та Алеутські острови. Наприкінці ХІХ ст. відбулася американо-іспанська війна, у якій США перемогли й захопили іспанські колонії: Філіппіни, Пуерто-Рико, Гуам.

Америка брала участь у двох світових війнах. Після останньої США стали найпотужнішою державою світу. Вони поклали на себе місію боротьби з комунізмом у всьому світі. Це призвело до воєн та конфліктів із тоталітарним комуністичним режимом, який підтримував Радянський Союз. Після розпаду СРСР Сполучені Штати стали єдиною супердержавою світу.

Культура та соціальний розвиток

Населення США має високий життєвий рівень. Воно добре захищене соціально. Витрати на охорону здоров'я тут найбільші у світі – 12,7 % ВВП. Кількість студентів на 100 тис. осіб – 5591. Витрати на освіту – 7 % ВВП.

Хоча США виникли лише понад 200 років тому, у країні дуже бережуть власну історико-культурну спадщину. У столиці є не лише численні пам'ятники державним діячам, а й музеї, художні галереї, бібліотеки тощо. Нью-Йоркська вулиця Бродвей відома своїми театрами, виставками та музеями. По всій країні нараховуються тисячі симфонічних оркестрів. Тут найкраща у світі мережа спортивно-оздоровчих установ.

Мільйони туристів з усієї країни прямують до святих для американців місць – будинку «ІнDEPENDенс-Холл» у Філадельфії, де було проголошено незалежність США, та театралізованого містечка Нью-Плімут, де в 1620 р. з корабля «Мейфлауер» висадилися на Американський материк перші переселенці з Англії.

За кількістю періодичних видань США посідає провідне місце у світі. Її газети «Нью-Йорк таймс», «Вашингтон пост», журнали «Тайм», «Лайф», радіо- і телекомпанії відомі усьому світові.

Сполучені Штати Америки визнали незалежну Україну

26 грудня 1991 р. Дипломатичні відносини встановлені 3 січня 1992 р. У Києві працює велике посольство США, а також інші дипломатичні, культурні та економічні представництва.

Склад території та географічне положення

Сучасна територія США складається з трьох розрізнених частин. Основна частина, або «суміжні штати», – в центрі Північноамериканського материка між Канадою і Мексикою. Це 48 штатів, на які припадає 85 % площі (7,8 млн км²) і 99,5 % населення. 49-м штатом є Аляска – півострів на крайньому північному заході материка. 50-й штат – Гавайські острови в центральній частині Тихого океану.

За конфігурацією «суміжні штати» нагадують прямокутник, протяжність якого із заходу на схід становить близько 4 500 км і з півночі на південь – 2 500 км. На півночі «суміжні штати» межують з Канадою, на півдні – з Мексикою, на сході омиваються водами Атлантичного океану, на заході – Тихого. Сухопутні кордони здебільшого проходять умовними лініями або водними артеріями.

Географічне положення США дуже вигідне. Канада й Мексика ніколи не загрожували їм, а водні простори океанів надійно захищали країну під час Першої та Другої світових воєн і водночас сприяли зв'язкам із зовнішнім світом у мирні часи. Відстані між Нью-Йорком і Лондоном (6 000 км) або між Сан-Франциско і Йокогамою (8 400 км) легко долаються за допомогою сучасного транспорту.

На початку ХХ ст. статистична служба США затвердила поділ території на три великі райони, що історично склалися у процесі розвитку. Їх назвали Північ, Південь і Захід. У наш час Північ все частіше розглядають як два окремі райони – Північний Схід та Середній Захід.

Господарське оцінювання природних умов і ресурсів

Природне середовище США відзначається великою різноманітністю. Діяльність людини ускладнена у високих широтах Аляски. На внутрішніх плато й високогір'ях Кордильєр панує різкоконтинентальний клімат з висотною поясною. Тихоокеанське узбережжя, включаючи Аляску й Гаваї, – зона підвищеної сейсмічності. Південний схід «суміжних штатів» зазнає чималої шкоди від морських тропічних циклонів, південний захід – від хуртовин (бліззард) та ураганів

(торнадо). На Великих рівнинах бувають посушливі роки, а пізні заморозки трапляються навіть у Флориді.

Проте в цілому навряд чи можна знайти іншу країну, де б природні умови були настільки сприятливими для життя й господарської діяльності людини, а ресурси – такими багатими. Територія країни, за винятком Аляски, добре освоєна й інтенсивно використовується.

Надра США мають багаті і, як правило, зручні для експлуатації, вигідно розташовані родовища корисних копалин: паливно-енергетичні, металеві, неметалеві. Світове значення мають поклади вугілля, нафти, природного газу, сланців, урану, залізних руд, міді, свинцю, цинку, молібдену, фосфатів, калійної солі, сірки. Великі озера є найбільшим резервуаром прісної води на Землі (майже 2/3 їх площі знаходиться під юрисдикцією США). Річки, що стікають з Аппалачів і Кордильєр, багаті на гідроенергію. Майже 3/10 території країни й досі вкриті лісами. Морська економічна зона США є найбільшою у світі. Вона багата на рибні та інші ресурси.

Комплекс природних чинників сприяє розвитку сільськогосподарського виробництва: величезні розміри земельного фонду придатні для потреб рослинництва і тваринництва. «Суміжні штати» розташовані в помірному і субтропічному поясах. Гавайські острови і південь Флориди – це вже тропіки. Східні території «суміжних штатів», де знаходиться більша частина рівнинних земель, добре зволожені і практично не зазнають посух. Посушливі ж південно-західні штати мають можливості для штучного зрошення. Важливою є наявність родючих ґрунтів – субтропічних червоноземів, чорних та каштанових ґрунтів великих північноамериканських степів – прерій. Природна родючість ґрунтів значно удосконалюється людиною.

У свій час Аппалачі й Кордильєри являли собою важкопрохідний бар'єр для колоністів. Нині вони мають сучасну транспортну інфраструктуру. Морські бухти Бостона, Нью-Йорка, Делаверська та Чесапікська затоки на Атлантичному узбережжі, затоки П'юджет-Саунд, гирло річки Колумбія і затока Сан-Франциско на Тихоокеанському узбережжі створюють зручні умови для мореплавства. Великі озера пов'язані з океаном через річку Святого Лаврентія й басейн Міссісіпі.

США відомі своїми унікальними ландшафтами. Особливе місце серед них посідають національні парки (їх понад п'ятдесят). Світової слави набули Єллоустоунський та Йосемітський парки, Секвоя, Великий Каньйон та інші. Перший національний парк – Єллоустоунський – був створений ще в 1872 р. Загальна площа природних об'єктів, що охороняються, досягає 30 млн га.

У США витрачаються значні кошти на охорону природного середовища. Проте внаслідок величезних розмірів матеріального виробництва і транспортного парку ця країна має ще багато проблем, пов'язаних із забрудненням повітря, водоймищ та земель. Головними з них є «кислотні дощі», пестицидне забруднення, зниження рівня ґрунтових вод у посушливих районах, вітрова й водна ерозія, а також проблеми стічних вод і радіоактивних відходів. Найбільш забрудненим є природне середовище великих урбанізованих територій.

Головні річки країни – Міссісіпі, Міссурі, річка Св. Лаврентія, Колумбія, Колорадо. Найбільші озера – це прикордонні з Канадою Великі озера: Верхнє, Гурон, Мічиган, Ері, Онтаріо, а також Велике Солоне озеро.

Населення. Імміграція в США

За кількістю жителів США поступаються лише Китаю й Індії, але значно відстають від них. Середня густина населення становить 28 осіб на 1 км². Дуже слабо заселені Аляска (0,6 особи на 1 км²), а також Гірські штати і Великі рівнини. Високою є густина населення в місцях концентрації великих міст, де міські агломерації, зливаючись одна з одною, утворюють гігантські мегалополіси.

Найбільша міська зона (Північно-східний мегалополіс, або Бос-Ваш) склалася на Атлантичному узбережжі між Бостоном і Вашингтоном, її протяжність – 960 км, площа – 130 тис. км², середня густина населення – 325 осіб на 1 км². Тут зрослися чотири десятки агломерацій (метрополітенів) із населенням понад 42 млн осіб. Серед метрополітенів – такі гіганти, як Бостон, Нью-Йорк, Філадельфія, Балтимор і Вашингтон. Поступово утворюються ще три мегалополіси:

- 1) у Каліфорнії – від Сан-Франциско через Лос-Анджелес до Сан-Дієго;
 - 2) у Приозер'ї – від Мілуокі через Чикаго і Клівленд до Піттсбурга;
 - 3) у штаті Техас – від Далласа-Форт-Уерта до Х'юстона.
- Такі самі процеси можна спостерігати в районі Аппалачського Підмонта, у південно-східній Флориді й на узбережжі Галфу.

Демографічна ситуація у США є типовою для високорозвинених країн: низький природний приріст, перевага частки жінок у статевій структурі, «старіння» населення, велика частка працюючих, економічно самостійних жінок, здрібнення сімей. Специфічними для США є проблеми імміграції, формування американського етносу, характеру міських і позаміських територій.

У США синтезувались англійська мова й культура з культурною спадщиною переселенців з інших країн. Вирішальну роль в її становленні відіграли преса, радіо, кіно й телебачення.

Міста США є порівняно молодими. Для них характерні такі ознаки: прямокутне планування, розмежування вулиць на житлові й торгові, наявність ділового центру («даунтаун») або головної вулиці («мейнстріт»), торгових та розважальних центрів. У великих містах даунтауни — це величезні території, спеціалізовані за своїми функціями: адміністративною, діловою, торговою, розважальною. Забудова даунтаунів висотна: чим більше місто, тим більше висотних будинків і тим вони вищі. Хмарочоси вперше з'явилися в США і довгий час були їх специфічною ознакою.

У другій половині ХХ ст. у країні відбувався швидкий процес субурбанізації. Суть цього явища полягала у швидкому переміщенні населення й робочих місць із офіційних меж міста в передмістя. Сьогодні в передмісті живе 2/5 американців, тут зосереджена така ж частка робочих місць. Субурбанізація мала свої соціальні наслідки. У передмістя переселялися лише заможні сім'ї. Це успішна за своїм достатком «одноповерхова Америка». На противагу цьому внутрішні зони офіційних міст між даунтауном та передмістям із їх багатоповерховими кам'яними будинками, хаотичним переплетінням виробничих, транспортних і складських територій перетворилися на осередки бідних верств населення: бідних білих, афроамериканців та іспаномовних. Частка афроамериканців та іспаномовних у Нью-Йорку, Балтиморі, Вашингтоні, Детройті, Чикаго, Сент-Луїсі, Х'юстоні та Лос-Анджелесі коливається від 45 % до 75 %. Внутрішні зони великих міст у США

зазнали слави районів соціальних і расових конфліктів, злочинності та корупції.

Згідно з реаліями субурбанізації сучасні міські утворення в США поділяються на три типи: сіті, метрополітенський статистичний ареал (МСА) і консолідований метрополітенський статистичний ареал (КМСА).

Citi – це місто в його офіційних межах. *Метрополітен* – сіті з його передмістями, тобто те саме, що й агломерація. *Консолідований метрополітен* – це два або більше метрополітенів, що зрослися. Відповісти на запитання, скільки населення в тому чи іншому місті, непросто. Так, Нью-Йорк – це 7,3 млн осіб метрополітен Нью-Йорка – 8,6 млн осіб а консолідований метрополітен Нью-Йорка – це 19,6 млн осіб. Для Чикаго відповідно – 2,8 млн осіб, 7,7 млн осіб і 8,5 млн осіб, для Лос-Анджелеса – 3,5млн осіб, 9,1 млн осіб і 15,3 млн осіб. Якщо орієнтуватися на офіційні межі, то у США дев'ять міст-мільйонників. Якщо ж враховувати фактичний стан, то метрополітенів-мільйонників – 53, і їх кількість зростає. Чимало метрополітенів перетнули кордони двох, а то й трьох штатів. Деякі з них мають подвійну, а то й потрійну назву, яка включає назви головних ядер, що злилися. Часто назви маленьких, але всесвітньо відомих міст важко знайти на карті. Вони зберігають свою назву та офіційний статус сіті, але давно вже інтегровані в метрополітени. Так, Кембридж, у якому знаходиться Гарвардський університет і Массачусетський технологічний інститут, є нічим іншим, як одним із передмість Бостона, і являє з ним одне ціле.

Містами в США вважаються населені пункти, в яких мешкає понад 2 500 осіб, усі інші – сільськими утвореннями. За таких умов 3/4 американців класифікуються як міські жителі й 1/4 – як сільські.

Серед останніх лише 5 млн живуть на фермах (фермерське населення невпинно зменшується); решта – у компактних поселеннях, працюють не в сільському господарстві, а у вторинній чи третинній сферах, мають міські побутові умови й ведуть міський спосіб життя. Це теж переважно «біла», одноповерхова і благополучна Америка. Її кількість зростає за рахунок міграції з метрополітенів. За таких умов поняття «сільська місцевість», «сільські населені пункти» і «сільські жителі» значною мірою втратили в США свій сенс. Фактично населення поділяється на метрополітенське, позаметрополітенське і фермерське.

Виняткова роль у державі належить імміграції. Сполучені Штати Америки були створені переселенцями, і нині жодна країна світу не приймає стільки іммігрантів, як США. З 1820 р., коли вперше почалася реєстрація прибулих, до 1993 р. включно на цю територію переселився 61 млн осіб. За переписом 1990 р. 20 млн громадян США народилися за межами цієї країни. Пік імміграції припав на початок ХХ ст. Після Другої світової війни її розміри знову зросли, і на межі 80-х і 90-х років були поставлені нові рекорди (1991 р. – 1,8 млн іммігрантів за умов природного приросту в 1,9 млн осіб).

Серед іммігрантів виділяють три основні групи:

- 1) політичні іммігранти;
- 2) спеціалісти вищої кваліфікації;
- 3) некваліфікована робоча сила.

Розміри політичної імміграції (100–400 тис. осіб на рік) коливаються залежно від політичної ситуації у світі. Підготовка кадрів вищої кваліфікації успішно здійснюється за допомогою власної системи освіти. Проте щороку до США мігрує 30–60 тис. учених і висококваліфікованих спеціалістів, підготовлених в

інших країнах. Їх приваблюють висока заробітна плата й можливості ефективної наукової діяльності.

Як «імпортер інтелекту» США не мають собі рівних у світі. Спочатку такі спеціалісти вербувалися в Західну Європу, насамперед – у Великобританію; останнім часом – переважно в країни Азії та Латинської Америки.

Найбільшою за кількістю є третя група іммігрантів – некваліфікована робоча сила. За її рахунок США завжди мають достатню кількість низькооплачуваних робітників у всіх галузях господарства.

Імміграція в США розглядається як позитивне явище, що урізноманітнює можливості країни. Двері в країну шляхом усілякого роду регулювань та обмежень відчиняються то ширше, то вужче залежно від внутрішніх потреб.

Формування американського етносу – тривалий і складний процес, що й до цього часу триває. Початковими його елементами були європейські переселенці, аборигени-індіанці й негри-раби з Африки. Панівне становище займали європейці переважно з Північно-Західної Європи (англійці, ірландці, валійці, голландці, скандинави). Найбільше серед них було вихідців із Британських островів, що забезпечило перевагу англійської мови та культури. Європейці швидко перемішувалися між собою. Так виникло уявлення про США як своєрідний «плавильний казан», в якому вже друге покоління іммігрантів вважало себе «стовідсотковими» американцями.

Із кінця XIX ст. серед іммігрантів стали переважати вихідці з Південної та Східної Європи (італійці, греки, чехи, поляки, росіяни, українці та інші). Нові переселенці помітно відрізнялися від попередніх своєю мовою та культурою, але й вони, якщо не в другому, то в третьому поколінні, повністю злилися з ними.

Після Другої світової війни структура іммігрантів ще більше змінилася. Якщо в 1901–1920 рр. 85 % прибулих були з Європи, то в 1980–1990 рр. 49 % становили вихідці з Латинської Америки (мексиканці та жителі Карибського басейну) і 38 % – вихідці з Азії (корейці, китайці, в'єтнамці, філіппінці та ін.). Істотні мовні й культурні відмінності доповнилися ще й расовими. Латиноамериканці та азіати прагнуть селитися компактними групами у великих містах і зберігати свою етнічну відокремленість. Звідси виникає питання: чи будуть майбутні США конгломератом етносів, чи американський «плавильний казан» переплавить і це покоління мігрантів?

Про розміри української еміграції в США свідчать такі факти. У 1877–1911 рр. у США переселилися приблизно 700 тис. українців, в основному з теперішніх західних областей. Це була трудова селянська еміграція. Проте на відміну від Канади українці в США осідали в містах, бо роздача «вільних» земель вже закінчилася. Працювали вони, як правило, на шахтах та фабриках, що зумовило їх швидку асиміляцію. Після Другої світової війни в США переселилися ще 100 тис. українців – політичних мігрантів і так званих «переміщених осіб». У 1990 р. 740 тис. американців заявили, що серед їх предків були українці. З них 165 тис. і досі володіють українською мовою, а 100 тис. спілкуються нею в сім'ї. Мешкають американці українського походження здебільшого на Північному Сході (у Нью-Йорку, Чикаго, Філадельфії). Найвідомішим осередком євреїв, які емігрували з України, став район Брайтон-Біч у Нью-Йорку.

1.2. Господарство США

1. Загальна характеристика.
2. Промисловість.
3. Сільське господарство.
4. Транспорт.
5. Нематеріальна діяльність. Діяльність, пов'язана з природною і культурною спадщиною.

Загальна характеристика

Господарство США відзначається не лише своїми великими масштабами, а й сучасною комплексною структурою. Розподіл трудових ресурсів є прогресивним і відповідає сучасним вимогам. Так, у первинній сфері виробництва зайнято лише 3,3 % працюючих (у сільському господарстві, лісівництві й рибальстві – 2,8 % і в добувних галузях – 0,5 %); у вторинній сфері – 22,4 % (у будівництві – 6,0 %; в обробній промисловості – 16,4 %), у третинній сфері – 74,3 % (у транспорті, зв'язку, електроенергетиці й комунальному господарстві – 7,1 %; у торгівлі – 20,9 %; фінансах та страхуванні – 6,7 %; галузях обслуговування – 34,9 %; громадському харчуванні – 4,7 %).

Ринкова економіка США поєднує державну, велику корпоративну і дрібну приватну власність. Державна власність вміщує багато інфраструктурних об'єктів (транспортних, комунікаційних, енергетичних, екологічних, медичних, освітніх, наукових) та військове майно. Державі належить 260 млн га земель. Вирішальну роль у господарстві відіграють великі корпорації. Серед найбільших і найвідоміших у світі – «Дженерал Моторз», «Форд Мотор», «Ексон», «Філіпп Морріс», «Дженерал Електрик», «Уол-Март», «Кока-Кола», «Мерк», «АТТ», «ІВМ», «Майкрософт», «Інтел» та ін. Дрібна приватна

власність особливо поширена в роздрібній торгівлі, громадському харчуванні та обслуговуванні.

Виникнення та розміщення дрібних підприємств здебільшого стихійне. Раціональність їх існування й розміщення здійснюється шляхом банкрутства неефективних. Великі державні й корпоративні підприємства з'являються на науковій основі. Засобами державного впливу на всю економіку є оподаткування, дозвіл або заборона, субсидії, закупівля продукції, регулювання цін та умов діяльності. Ці ж методи використовує влада штатів для приваблення виробництв, у яких вона зацікавлена, і для створення нових робочих місць.

Важливими складовими господарства США у другій половині ХХ ст. стали наукові дослідження й військово-промисловий комплекс. Наукові дослідження більше ніж на 2/3 здійснюються лабораторіями корпорацій, решта поділяється порівну між урядовими закладами й університетами. Територіальна концентрація науки найбільша в Північно-східному мегалополісі (штати Род-Айленд, Нью-Йорк, Нью-Джерсі, Пенсильванія і Меріленд), у Приозер'ї (штати Огайо, Мічиган та Іллінойс), а також у штатах Флорида, Техас, Каліфорнія, Вашингтон. Найбільші воєнні контракти отримують Північно-східний мегалополіс (штати Массачусетс, Коннектикут, Нью-Йорк, Нью-Джерсі, Пенсильванія і Меріленд), а також штати Огайо, Міссурі, Вірджинія, Джорджія, Флорида, Техас і Каліфорнія. Витрати на наукові дослідження та урядові воєнні замовлення мають істотне значення для цілих галузей і територій. За них іде боротьба, і їх географія відображає географію елітних та найбільш динамічних територій.

Внутрішній ринок завжди був головним у господарстві США. Він є найбільшим у світі як для

споживчих товарів масового вжитку, так і для продукції виробничого значення, а також усілякого виду послуг. Водночас США користуються всіма вигодами міжнародного поділу праці. В експорті найбільше значення мають готові промислові вироби, сільськогосподарська продукція. В імпорті важливими є промислові товари, автомашини, паливо й сировина, а також споживчі товари.

Торговий баланс США упродовж багатьох років є негативним. Його дефіцит покривається за рахунок доходів від іноземних інвестицій, туризму, пасажирських перевезень і різноманітних послуг (ліцензії, інформація, ділові послуги тощо), а також за рахунок доларової емісії.

Серед економічних партнерів США найважливішими є сусіди – Канада й Мексика, а також Західна Європа, Японія і нові індустріальні країни й території Східної Азії. Країни Західної півкулі першими відчули на собі економічну експансію США. Сьогодні між США і Канадою існує «спільний ринок» (фактично економічна інтеграція).

Промисловість

Видобувна промисловість. Структура корисних копалин, які видобувають США, за вартістю на 3/4 складається з палива, на 9 % – із неметалевої сировини і на 7 % – із руд металів. Видобуток кам'яного вугілля становить 820 млн т, нафти – 360 млн т, природного газу – 550 млрд м куб, залізної руди – 60 млн т.

Основним вугільним басейном є Аппалачський. За розмірами, геологічними умовами та якістю вугілля, за зручністю розміщення (щодо Північного Сходу і Приозер'я), а також за кількістю вже видобутого вугілля він не має рівних у світі. Його частка й зараз досягає

майже 1/2 щодо загального видобутку. Найважливішими внутрішніми змінами в Аппалачському басейні є переміщення центру виробництва на південь: зі штату Пенсильванія в штати Західна Вірджинія та Кентуккі. Триває експлуатація Східного внутрішнього басейну в штаті Іллінойс, зростає вугільна промисловість на захід від річки Міссісіпі, зокрема в районі Скелястих гір. А штат Вайомінг став першим за видобутком вугілля в країні (понад 200 млн т). Підґрунтям для цього є значні поклади, можливість відкритих розробок, спеціальні залізничні маршрути і пульпопроводи. У цілому в США 60 % вугілля видобувається відкритим способом.

Нафту і природний газ видобувають у чотирьох районах США: Галф, Мідконтинент, Каліфорнія, Аляска. Як і Аппалачський вугільний, ці нафтові басейни є найбільшими у світі. Тут добувають 2/5 нафти і 4/5 природного газу країни. Експлуатація покладів нафти на Алясці розпочалася в 70-ті роки ХХ ст., нині частка штату перевищує 1/4. Інтенсивно експлуатуються шельфові родовища Каліфорнії, особливо Галфу.

Нафтопереробні підприємства США працюють на власній та імпортній сировині. На місці переробляється приблизно половина видобутку. Основний потік сирої нафти і нафтопродуктів – із Галфу й Мідконтиненту на Північний Схід і в Приозер'я. Використовують трубопроводи й танкери (морем навколо Флориди). Північноалаякинська нафта передається трансалаякинським нафтопроводом від затоки Прадхо на півночі до незамерзаючого порту Валдіз на півдні, а звідти танкерами в Тихоокеанські штати і через Панамський канал – у порти Галфу й Північного Сходу. Головними «коридорами» транспортування природного газу з Галфу і Мідконтиненту на Північний Схід та у

Приозер'я стали берегові низовини й долини річок Міссісіпі й Огайо.

Головний залізорудний басейн США лежить біля озера Верхнього. Він один із найбільших у світі й інтенсивно експлуатується вже понад 100 років. За своїми характеристиками його можна порівнювати з Аппалачським вугільним і нафтогазоносними Мідконтинентом та Галфом. Багаті руди басейну були вичерпані після Другої світової війни, але запаси низькосортних таконітів тут практично безмежні. Збагачена на місці руда транспортується водним шляхом по Великих озерах. Видобувають її відкритим способом.

Уран і більшість руд кольорових і рідкісних металів видобувають у Кордильєрах, фосфорити – у Флориді та штаті Північна Кароліна, калійні солі – у штаті Нью-Мексико.

США посідають перше місце у світі за вартістю мінеральної сировини, яку вони видобувають самостійно, і водночас – перше місце як її імпортер. Це пояснюється як величезними потребами, так і бажанням та можливістю отримати більш дешеву продукцію з інших країн і водночас заощадити власні ресурси (частка імпортової нафти й нафтопродуктів у внутрішньому споживанні досягає від 1/3 до 1/2, залізних руд – 1/5).

Енергетика. Широке використання нафти і природного газу розпочалося у США вже у 20-х роках ХХ ст. (у Західній Європі та Японії – лише на початку 60-х років). В енергобалансі частка нафти становить 40 %, природного газу – 25 %, вугілля – 23 %, гідро-, атомної і геотермальної енергії – 12 %. Вугілля використовується перш за все як паливо на теплових електростанціях, природний газ – у комунальному господарстві та частково у місцях видобутку на ТЕС, нафта – як пальне для двигунів.

У країні діє понад 100 атомних реакторів загальною потужністю 105 млн кВт. Теплові електростанції, включаючи атомні, розміщені там, де є споживачі. Атомна електроенергетика найбільш розвинена, вона має найбільше значення в Північно-східному мегалополісі, у західному Приозер'ї, Аппалачському Підмонті та Флориді, тобто там, де інших енергоресурсів недостатньо.

Районами розвинутої гідроенергетики стали басейни річок Колумбія на Тихоокеанському Північному Заході, Теннессі і Камберленда в Аппалачах, Сакраменто і Сан-Хоакін у Каліфорнії. Використовується також потенціал річок Міссурі та Колорадо. Геотермальна електростанція потужністю 1 млн кВт діє в Долині гейзерів у Каліфорнії.

Обробна промисловість. Це основа матеріального виробництва США. За вартістю продукції частка харчової промисловості (включаючи тютюнові вироби та напої) становить 15 %, текстильної, швейної та шкіряно-взуттєвої – 5 %, деревообробної й меблевої – 3 %, паперової та поліграфічної – 10 %, хімічної (включаючи продукти нафти і вугілля) – 20 %, виробів з каменю, глини та скла – 2 %, металургії – 5 %, металообробки й машинобудування – 40 %. Велика роль належить новітнім наукоємним виробництвам, наявним практично в усіх галузях.

Найбільшого значення останнім часом набуває виробництво хімікатів, пластмас, синтетики та ліків, комп'ютерів та офісної техніки, засобів зв'язку, електронних компонентів, автомашин, літаків, ракет і космічної техніки, а також різноманітних приладів. Це галузі хімічної промисловості й машинобудування. Вони відзначаються динамізмом, зростанням зайнятості й розмірів продажу, високою оплатою праці.

З одного боку, США є провідним експортером новітніх наукоємних виробів і малосерійного обладнання (будівельні, гірничі машини), з іншого – великим імпортером традиційних товарів, особливо товарів широкого вжитку: текстилю, білизни, одягу, взуття, дорожніх речей, іграшок, годинників, фотоапаратів, автомашин, аудіо- та відеосистем. Ввозять вони сталь, папір і паперові вироби, чимало техніки виробничого призначення.

Обробна промисловість США зародилася в Новій Англії і згодом поширилася на весь Північний Схід, а потім і в Приозер'я. Вже перед Першою світовою війною тут сформувався великий «промисловий пояс»: Бостон – Балтімор – Сент-Луїс – Мілуокі. Південь та Захід довгий час відставали в промисловому розвитку. Упродовж другої половини ХХ ст. ситуація змінилася. Якщо в 1950 р. на Північ припадало 72 % продукції обробної промисловості, на Південь – 20 % і на Захід – 8 %, то в 1993 р. – відповідно 49, 3 і 17 %. Тобто сучасне розміщення обробної промисловості практично збігається з розміщенням населення.

Історично головними осередками обробної промисловості були внутрішні зони міст. У результаті «руху в передмістя», що мало місце у другій половині ХХ ст., понад 1/2 виробництва знаходиться в передмістях. Найбільшими промисловими центрами США є консолідовані метрополітени Нью-Йорка, Чикаго і Лос-Анджелеса. Причому в другій половині ХХ ст. Лос-Анджелес обігнав Чикаго, а потім і Нью-Йорк та вийшов на перше місце.

«Другий ешелон» промислових метрополітенів становлять Філадельфія, Клівленд, Детройт, Мілуокі, Міннеаполіс-Сент-Пол, Сент-Луїс, Даллас, Сан-Франциско та Сіетл. У кожному з них в обробній

промисловості зайнято понад 200 тис. чоловік. У цілому ці 12 метрополітенів зосереджують 3/10 усіх зайнятих в обробній промисловості США.

У першій половині ХХ ст. на розміщення обробної промисловості найбільше впливав сировинно-транспортний фактор, наявність дешевої робочої сили і ринків збуту. Розміщення нових наукоємних виробництв у другій половині століття почало більше орієнтуватися на наукові установи, наявність кадрів вищої кваліфікації та екологічно чисте повітря. Вже під час Другої світової війни в США почали з'являтися так звані науково-промислові парки, в яких територіально поєднувалися наукові дослідження і наукоємні виробництва. Як приклад найчастіше називають смугу вздовж кільцевої дороги №128 Бостона і «Силіконову долину» в Каліфорнії – це найбільше зосередження електронної промисловості. Назва «Силіконова долина» стала загальною. На зразок неї нині існують десятки «долин», «коридорів», «смуг», «лісів», «прерій», «трикутників» тощо з новітніми виробництвами й науковими дослідженнями та послугами. Науково-промислові парки тісно пов'язані з університетами і часто розміщуються навколо них, одержуючи звідти нові ідеї та молодих талановитих учених.

Географія окремих галузей обробної промисловості США має такі особливості.

- Розміщення харчової промисловості збігається в цілому з розміщенням споживчих ринків (метрополітени) і значно меншою мірою – із сировинними зонами.

- Текстильна промисловість – найстаріша галузь, зародилася в ХІХ ст. в Новій Англії, щона початку ХХ ст. була одним із найбільших у світі районів бавовняного й вовняного виробництва, американським Ланкаширом і Йоркширом. У першій половині ХХ ст. відбулася «втеча

на південь» – переміщення галузі в Аппалачський Підмонт, «де були бавовна, дешеві робочі руки і не було профспілок».

- Найбільшим центром швейної промисловості історично був Нью-Йорк із його великим попитом і дешевою робочою силою жінок-іммігрантів. Із часом пошиття одягу, виробництво трикотажу й килимів значною мірою перемістилося в «текстильні штати» Аппалачського Підмонта.

- Шкіряно-взуттєві підприємства розміщені на Північному Сході та у Приозер'ї.

- Розміщення потужностей лісозаготівель і деревообробки відповідає географії лісових ресурсів. Найбільшу роль тут відіграють Тихоокеанський Північний Захід і південноатлантичні штати. Останні є також основним районом меблевої і целюлозно-паперової галузей. Значна частина меблів виробляється у великих метрополітенах. Поліграфія є прерогативою великих міст (Нью-Йорк, Чикаго й Лос-Анджелес).

- У розміщенні хімічної промисловості вирішальне значення мала орієнтація на споживача, тобто на великі міста, і перехід від вуглекімії до нафтогазохімії. Хімічна промисловість розміщена приблизно порівну між середньоатлантичними штатами, Галфом, Приозер'ям і Аппалачським Підмонтом. Найбільша концентрація виробництва має місце в консолідованих метрополітенах Нью-Йорка і Філадельфії та на узбережжі Галфу.

- Чорна металургія США декілька разів змінювала свою географію. Зародилася вона у штаті Пенсильванія на східних схилах Аппалачських гір. Згодом центри її перемістилися у вугільні райони західних схилів. Провідну роль почав відігравати Піттсбург і його оточення. Новим етапом стала поява великих центрів чорної металургії на південних берегах Великих озер –

Буффало, Клівленд, Детройт, Чикаго, які знаходилися на шляхах між аппалачським вугіллям і залізною рудою озера Верхнього. Після Другої світової війни були побудовані металургійні комбінати на Атлантичному узбережжі – Спарроус-Пойнт (поряд із Балтімором) і в Моррісвіллі (біля Філадельфії), розраховані на імпорту залізну руду. Наступна деконцентрація галузі мала місце не за рахунок будівництва нових комбінатів, а за рахунок «міні- і міді-заводів», які працюють на металобрухті, привізному чавуні й залізородних матеріалах. Розміщення їх орієнтоване на споживача. Виплавлення сталі становить до 90 млн т за рік, а імпорт її – 1/5 від споживання.

- Підприємства кольорової металургії тяжіють до місць видобутку руди або до портів, що отримують імпорту сировину. З великих метрополітенів лише Нью-Йорк, Балтімор і Сент-Луїс можна вважати центрами цієї галузі. Як сфера виробництва кольорова металургія найбільш характерна для гірських штатів. Особливе місце займає алюмінієва промисловість. За своїми масштабами вона є найбільшою у світі і водночас не має внутрішньої сировинної бази, працюючи на імпортих бокситах і глиноземі.

- Металообробка й машинобудування – ключова й найбільша галузь обробної промисловості США. У ній задіяно 37 % від загальної кількості зайнятих в обробній промисловості:

- загальне машинобудування (виготовлення металообробного устаткування, двигунів, турбін, машин для інших галузей промисловості, для сільського господарства, будівництва і гірничої справи, конторського, торгового й побутового обладнання) – найбільш характерне для Приозер'я й Північного Сходу;

– електронне машинобудування (включаючи електронні компоненти, електронно-обчислювальну техніку, засоби зв'язку і прилади) – виникло після Другої світової війни й перетворилося на велику сферу зайнятості (понад 1,1 млн осіб). Особливістю його розміщення стала концентрація не лише в старих промислових районах Північного Сходу та Приозер'я, а й у нових – на Півдні та Заході. За межами «промислового поясу» Півночі особливу роль стали відігравати штати Каліфорнія, Техас і Флорида, а серед метрополітенів – Лос-Анджелес, Сан-Хосе, Даллас, Міннеаполіс – Сент-Пол;

– транспортне машинобудування – домінують автомобільна й авіаракетна галузі. Автомобілебудуванню належить особливе місце в господарстві США. Серійний випуск автомобілів, розрахований на масового споживача (так зване «сімейне авто»), розпочався в США ще в роки Першої світової війни, тоді як у Західній Європі та Японії це сталося майже на півстоліття пізніше. Автомобілебудування залишається найбільшою галуззю обробної промисловості. За кількістю вироблених автомобілів за один рік країна посідає перше-друге місце у світі поряд з Японією. Історичним ядром галузі був Детройт та його оточення у штаті Мічиган, вдало розташовані як щодо виробництва металу та інших матеріалів, які використовуються у виготовленні автомобілів, так і щодо масових ринків їх збуту. Після Другої світової війни виготовлення автомобілів розпочалося в інших частинах Приозер'я, у Північно-східному мегалополісі, на Півдні і в Каліфорнії;

– виробництво літаків як галузь машинобудування особливо швидко розвивалося в роки Другої світової війни, а ракет і космічної техніки – у 60-х роках ХХ ст. Нині в цих галузях задіяно 540 і 130 тис. осіб відповідно.

Географія їх формувалася поступово. Авіабудування виникло на Півночі, але вже між двома світовими війнами перебазувалося в штати Каліфорнія та Вашингтон на Заході, а згодом і на Південь. Найбільшими його центрами є метрополітени Лос-Анджелеса і Сієтла на Тихоокеанському узбережжі, Сент-Луїса, Уїчіто, Далласа-Форт-Уерта й Атланти – у внутрішній частині країни, а також Колумбуса в штаті Огайо і Хартфорда в штаті Массачусетс;

– виробництво ракет і космічної техніки – його центрами на Тихоокеанському узбережжі стали метрополітени Лос-Анджелеса, Сан-Хосе, Сакраменто, Сан-Дієго і Сієтла; на Півдні – Хантсвілла, Орlando, Нового Орлеана; на Півночі – багато великих метрополітенів, а в Гірських штатах – малі вузькоспеціалізовані міста;

– суднобудування у США (крім військового) займає порівняно скромне місце. Військові верфі зосереджені на півдні Нової Англії, на берегах Чесапикської затоки й затоки П'юджет-Саунд.

Сільське господарство

Сільське господарство є важливою галуззю господарства США як за своїм значенням, так і за обсягами виробництва. Завдяки сприятливому природному середовищу та ефективному господарюванню країна повністю забезпечує власні потреби і є найбільшим у світі експортером сільськогосподарської продукції.

Американське сільське господарство, як і в інших переселенських колоніях, спочатку було екстенсивним. Наразі воно інтенсивне, його перевагою є висока продуктивність. За вартістю продукції, виробленої на

одного зайнятого, із США можуть конкурувати хіба що Канада, Австралія та Нова Зеландія.

Висока продуктивність праці в сільському господарстві країни досягається шляхом:

- 1) спеціалізації ферм і територій;
- 2) усебічної механізації виробництва;
- 3) ефективної організації праці;
- 4) наявності сучасної інфраструктури (транспортне, паливно-енергетичне і комунікаційне забезпечення, розгалужена мережа сільськогосподарських коледжів, агрометеостанцій, дослідних установ, консультативних пунктів тощо).

Ефективності сільського господарства сприяє й наявність розвиненого агропромислового комплексу, що включає виробництво сільськогосподарської техніки та хімікатів, зберігання, перероблення, транспортування і збут продукції.

Типовою для півночі США історично була так звана «сімейна ферма» з наділом 64 га землі, яка виникла в ХІХ ст. у процесі дарової роздачі землі й стала свого роду «американською мрією» та уособленням американського сільського господарства за кордоном. Проте, незважаючи на ефективне господарювання й постійну урядову підтримку, «сімейні ферми» не витримують конкуренції і розоряються. Їм на зміну прийшли великі господарства з найманою робочою силою.

Для американських ферм із самого початку їх існування була характерна висока товарність. Зараз вона практично досягає 100 %. Усі продукти, які споживає фермер та його родина, купуються в крамниці.

Землеробство і тваринництво займають приблизно однакове місце і є багатогалузевими.

У **землеробстві** перше місце посідає виробництво кормового зерна – кукурудзи, ячменю й сорго.

Вирощування кукурудзи сконцентроване на Центральних рівнинах у межиріччі Огайо й Міссурі в так званому «кукурудзяному поясі» (штати Айова та Іллінойс і їх оточення). Американці пишаються своїм «кукурудзяним поясом» і вважають його найбільшим із найбагатших сільськогосподарських районів світу.

Як продовольче зерно вирощують пшеницю і рис. «Пшеничний пояс» – це відомі американські степи-прерії, які простягаються у меридіональному напрямку від Техасу на півдні до кордону з Канадою на півночі вздовж 100-го меридіана західної довготи. Вони поширюються аж на територію Канади (канадський «пшеничний пояс»). Ця територія більш посушлива і вважається зоною ризикованого землеробства, проте вироблена місцева практика збереження вологи дозволяє мати стабільні врожаї. У південній частині «пшеничного поясу» (основними штатами його є Канзас і Північна Дакота) вирощують озиму, у північній – яру пшеницю. Рис вирощують на півдні в долині Міссісіпі та в Каліфорнії.

Серед олійних – соя, арахіс, соняшник і бавовник. Провідна роль належить сої (3/5 від світового збору) – культурі, яку запровадили в США лише під час Другої світової війни і яка перетворила країну з найбільшого імпортера на найбільшого експортера олійних у світі. Ареали вирощування сої – це «кукурудзяний пояс» (його називають «кукурудзяно-соевим») і долина Міссісіпі в межах Півдня.

У США культивують також цукрові буряки (Приозер'я, Гірські штати та Каліфорнія) і цукрову тростину (Флорида, дельта Міссісіпі й Гаваї). Виробництво цукру тут одне з найбільших у світі. Разом з тим США є імпортером цукру з інших країн.

Вирощування овочів і фруктів у країні також є одним з найбільших у світі. Спеціалізованими районами овочівництва і садівництва є південне узбережжя Великих озер, Приатлантична низовина, Флорида, узбережжя Галфу, Каліфорнія, штати Орегон і Вашингтон.

США є одним із провідних виробників технічних культур – тютюну й бавовнику. Тютюн вирощують по обидва боки Аппалачських гір у штатах Північна Кароліна й Кентуккі. «Бавовняний пояс» – колись суцільна смуга Півдня від Атлантичного океану до Техасу – перемістився в західному напрямку й перетворився на кілька розірваних ареалів у долині Міссісіпі, штатах Техас, Нью-Мексико, Аризона й Каліфорнія.

Тваринництво у США характеризується великим поголів'ям, високою продуктивністю й міцною кормовою базою (комбікорми, сіяні трави, грубі пасовища). Молочні зони формуються навколо великих метрополітенів. Західне Приозер'я, особливо штат Вісконсин, є основним постачальником масла і твердих сирів. Вирощування свиней – спеціалізація «кукурудзяного поясу».

Сучасна географія сільського господарства у США складалася поступово у процесі колонізації території і змін у структурі самої галузі. При цьому головним фактором стала не ринкова орієнтація, а орієнтація на найбільш сприятливі кліматичні умови з подальшим транспортуванням продукції навіть на далекі відстані. Частка Півночі в сільськогосподарському виробництві становить 45 %, Півдня – 32 %, Заходу – 23 %. Найважливішою зоною вважають Середній Захід (2/5 виробництва при 1/4 площі «суміжних штатів»). Сюди входить західна частина «молочного поясу», повністю

«кукурудзяний» та «пшеничний» пояси і Північні рівнини з їх скотарством.

Стосовно харчування американців, найважливішу роль відіграють м'ясо та інші продукти тваринного походження (крім тваринного масла), риба, олія, цукор, овочі й фрукти, різні напої, переважно фруктові соки. Споживання хліба, борошна, круп та картоплі незначне.

США імпортують продукти тропіків – каву, какао, чай, тростинний цукор, банани, спеції, натуральний каучук. Ввозять також овочі й фрукти, напої, м'ясо великої рогатої худоби і рибопродукти. Водночас США є найбільшим у світі експортером сільськогосподарської продукції. Продуктів тваринного походження вивозиться мало. Але на експорт іде від 1/4 до 2/3 збору пшениці, кукурудзи, соєвих бобів, арахісу, бавовни, необробленого тютюну.

Ще однією розвиненою галуззю господарства США є рибальство (щорічний вилов риби – 5–6 млн т).

Транспорт

Як велика й розвинена країна, США мають збалансовану систему всіх видів транспорту. У перевезенні вантажів лідирують залізниці (38 %), автотранспорт (28 %), внутрішній водний (16 %) і трубопроводи (18 %); у перевезенні пасажирів – автомобільний (82 %) та авіаційний (17 %). Частка залізниць, внутрішнього водного і морського транспорту в пасажироперевезеннях, за винятком туристських круїзів, зведена до мінімуму. У той самий час зростає роль авіації в перевезенні вантажів.

Каркас залізничних і автомобільних шляхів одержав назву «транспортних коридорів». Вони зв'язують важливі райони й метрополітени. Найбільш напруженим є північно-східний «коридор» (Вашингтон – Бостон) і

«коридори», які з'єднують Північно-східний мегалополіс із Приозер'ям. Чотири трансконтинентальні «коридори» беруть початок у містах Міннеаполіс-Сент-Пол, Омаха, Канзас-Сіті й Новий Орлеан. Серед меридіональних «коридорів» виділяють напрямки Нью-Йорк – Флорида, Чикаго – Маямі (Новий Орлеан і Сан-Антоніо) та Лос-Анджелес – Сіетл. Залізниці, шосе і трубопроводи поєднують США з Канадою і Мексикою.

Серед внутрішніх водних шляхів найбільше значення мають система Міссісіпі – Огайо, Великі озера та канали. Берегові канали з'єднують гирла річок і лагуни й дають можливість річковим суднам проходити вздовж узбережжя, не виходячи у відкрите море. Іллінойський канал з'єднує озеро Мічиган із притокою Міссісіпі річкою Іллінойс і створює вихід у Мексиканську затоку з Великих озер. Ері-канал (озеро Ері – притока Гудзону річка Мохок) є шляхом з Нью-Йорка у Великі озера. Його побудували в 1825 р., і він відігравав важливу роль у колонізації внутрішніх територій, а також в історії й розвитку Нью-Йорка. Дуже напруженими за своїм вантажообігом є два канали: перший з'єднує річки Теннессі й Томбігбі й дає вихід у Мексиканську затоку, другий перерізає півострів Делмарва, набагато скоротивши водний шлях між Філадельфією і Балтимором.

Майже 3/5 вантажообігу внутрішніх водних шляхів припадає на басейн Міссісіпі. Важливими портами на Великих озерах є Дулут – Сьюпіріор, Чикаго – Індіана – Харбор, Толідо – Детройт, Буффало, а в басейні Міссісіпі – Пітсбург і Сент-Луїс.

Унаслідок зростання міських утворень характерним стало об'єднання окремих самостійних портів у величезні портові комплекси. Найбільшими серед них є портові комплекси Нью-Йорк – Нью-Джерсі в гирлі річки Гудзон,

Філадельфії – Балтимора в гирлі річки Делавер і Чесапікській затоці, Нового Орлеана – Батон-Ружа в гирлі Міссісіпі, Х'юстона і його оточення на узбережжі Галфу, а на Тихому океані – Лос-Анджелеса – Лонг-Біча, Сан-Франциско – Окленда й Сієтла – Такоми.

Важливе значення для США мають два водних шляхи, що лежать за їх межами. Глибоководний шлях по р. Святого Лаврентія дає вихід із Великих озер в Атлантичний океан через територію Канади. У 1970 р. Великі озера офіційно одержали статус четвертого морського узбережжя США. Панамський канал на території Панами дозволяє найкоротшим шляхом здійснювати морські перевезення з Атлантичного на Тихоокеанське узбережжя США.

Особлива роль у США належить автомобільному транспорту. Насиченість країни автомобілями є найвищою у світі й постійно зростає. В умовах США власне «сімейне авто» стало реальністю, традицією та елементом престижу вже у 20-х роках ХХ ст., тобто на півстоліття раніше, ніж у Західній Європі та Японії. Чимало сімей мають по два й більше автомобілів. Територія США вкрита густою мережею асфальтованих доріг. Серед них особливу роль відіграє система міжштатних суперавтошляхів. У країні склалася розвинена система обслуговування автомашин.

Проте надмірна автомобілізація має й негативні наслідки. У метрополітенах «автопростір» домінує над простором для людей. Автомобільний транспорт є найбільшим забруднювачем природного середовища і причиною великої кількості людських жертв. Він щороку споживає майже п'яту частину всього енергоспоживання країни.

Широкий розвиток авіаційного пасажирського транспорту в США зумовлений як високим загальним

рівнем розвитку країни, так і розмірами її території, географічним положенням. За кількістю аеропортів загального користування, за обсягом парку магістральних літаків, довжиною внутрішніх та зовнішніх авіаліній, перевезенням пасажирів Сполучені Штати Америки – поза конкуренцією. Аеропорти в метрополітенах Чикаго, Даллас-Форт-Уерт, Атланта і Лос-Анджелес посідають чотири перші місця у світі за кількістю прибулих і відправлених пасажирів. Широко розвинені місцеві так звані «ком'ютерні» авіалінії, які з'єднують малі населені пункти. Все більше з'являється приватних (сімейних) літаків та аеродромів. Зростає також обсяг перевезення вантажів, насамперед термінових, цінних.

Найбільшими комплексними транспортними вузлами США є великі метрополітени, географічне положення яких є центральним щодо найважливіших територій та країни в цілому: Нью-Йорк, Філадельфія, Вашингтон-Балтимор і Бостон у Північно-східному мегалополісі; Сан-Франциско, Лос-Анджелес і Сіетл на Тихоокеанському узбережжі; Чикаго, Даллас-Форт-Уерт і Атланта всередині країни.

Нематеріальна діяльність

У цій сфері господарства зайнято майже 2/3 працівників. Вона складається з великої кількості напрямків, галузей і окремих видів. Провідними її підрозділами є торгівля, фінанси й послуги (ділові (бізнесові), видовищні, рекреаційні, професійні). «Нижні поверхи» нематеріальної діяльності представлені підприємствами роздрібною торгівлі й громадського харчування, шкільної освіти, медицини, автосервісу й персональних послуг. «Верхні поверхи» нематеріальної діяльності тяжіють до великих міст (метрополітенів). Саме в них розміщені штаб-квартири корпорацій, банки,

страхові, торгові, транспортні й туристські компанії. Тут знаходяться також головні видавництва, редакції газет і журналів, рекламні агенції, радіо- й телевізійні студії, великі культурні та спортивні комплекси. Центральні ділові райони – даунтауни великих міст – стали своєрідною «вітриною» США. Вони займають великі площі, мають модерну архітектуру, привабливий вигляд, а часто й зелене оздоблення. Тут багато готелів і так званих «місць інтересу»: фешенебельні магазини, салони, театри, концертні зали, музеї тощо. Витрачаються великі кошти на постійне їх оновлення й перебудову. У той самий час у процесі субурбанізації з'явилася тенденція переміщення деяких установ, зокрема й штаб-квартир корпорацій, з даунтаунів метрополітенів у їх передмістя.

Діяльність, пов'язана з природною і культурною спадщиною

Природна спадщина США багата й різноманітна та, порівняно з країнами Європи й Азії, молода. До неї, крім власне національних парків, входять національні історичні парки й місця, поля битв, національні меморіали й монументи, національні дороги, узбережжя, долини, річки, стежки, а також національні рекреаційні зони. При цьому природних об'єктів більше на заході, історичних пам'яток – на сході. Популярними серед туристів є Долина Блакитних гір в Аппалачах та національний монумент Статуя Свободи. Серед курортних місцевостей найбільш відомі Флорида й Гаваї, серед розважальних центрів – Голлівуд і Діснейленд у Каліфорнії, Лас-Вегас у штаті Невада і Дісней-уорлд у Флориді. Практика створення великих (метрополітенських) культурних і спортивних комплексів «під одним дахом» була започаткована саме в США.

Останнім часом серед галузей нематеріальної сфери на перший план вийшла група наукоємних послуг (комп'ютерні та інформаційні, інженерні та архітектурні, науково-дослідні, випробувальні та управлінські послуги). Їх надають дослідні установи, лабораторії корпорацій, урядові заклади й університети, тут залучено майже 3 млн чоловік. Великі метрополітени, у першу чергу на Півночі, залишаються найбільшими центрами наукоємних послуг.

Місцями розташування комп'ютерних центрів США стали Ітака (штат Нью-Йорк), Пітсбург (штат Пенсильванія), Урбан-Шампейн (штат Іллінойс), Боулдер (штат Колорадо) і Сан-Дієго (штат Каліфорнія). Серед університетів, які отримують найбільші кошти на наукові дослідження, варто назвати такі: університет Джона Хопкінса в Балтіморі, Массачусетський технологічний інститут у Кембриджі, Станфордський університет в Пало-Альто (метрополітен Сан-Хосе), Вашингтонський університет в Сієтлі, Мічиганський університет в Анн-Арборі (біля Детройта), три кампуси Каліфорнійського університету (в Лос-Анджелесі, Сан-Дієго й Оклєнді), Вісконсінський університет у Мадісоні та Колумбійський університет у Нью-Йорку. Прикладом нової географії наукоємних послуг є штат Нью-Мексико, в якому була винайдена і вперше випробувана атомна зброя. Це гори й напівпустелі, де середня густина населення ледве досягає 3 чол. на 1 км кв. Але тут у так званому «Науково-дослідному коридорі Ріо-Гранде» розташувалися понад три десятки новітніх лабораторій і наукових центрів різноманітних напрямків.

1.2 Внутрішні відмінності та міста США

1. Північ (Північно-східне Атлантичне узбережжя, Приозер'я, Землі на захід від річки Міссісіпі).
2. Південь (Південний захід, Верхній південь, Флорида, Старий південь).
3. Захід (Гірські штати, Каліфорнія, Тихоокеанський північний захід, Аляска, Гаваї).

Найважливіші відмінності в населенні й господарстві США в історичному плані відображені поділом їх території на Північ, Південь і Захід. Колонізація Півночі й Півдня почалася практично одночасно – у XVIII ст., але здійснювалася по-різному. На Півночі розвиток продуктивних сил не гальмувався феодалізмом. Сюди був спрямований основний потік переселенців і капіталів з Європи. Розвиток Півдня до 1865 р. стримувався рабством, а після скасування рабства – його пережитками. Головна відмінність Заходу полягає в тому, що це гірська посушлива територія. Її колонізація розпочалася лише в середині XIX ст. Як наслідок, у XX ст. найбільш розвиненою була Північ. Південь і Захід різко відставали від неї. У другій половині XX ст. розрив між трьома районами весь час зменшувався, і сьогодні рівень їх розвитку є практично однаковим. Усередині трьох основних районів, враховуючи їх величезні розміри, неминучими є внутрішні відмінності, зумовлені географічним положенням кожної території, характером її природного середовища та особливостями розвитку.

Територія Півночі простягнулася із заходу на схід більше ніж на 2,6 тис. км. У ній виділяють Північно-східне Атлантичне узбережжя (Нова Англія, Середньоатлантичні штати), Приозер'я і Землі на захід від річки Міссісіпі.

Північно-східне Атлантичне узбережжя – це вузька смуга прибережної низовини між океаном і Аппалачськими горами. На мінеральні ресурси територія небагата. Її переваги – приморське розміщення, а в соціально-економічному плані – той факт, що звідси розпочалася колонізація США і через це узбережжя пройшов основний потік переселенців з Європи. Незважаючи на невпинне переміщення центрів ваги населення та економічної діяльності на захід, Північно-східне узбережжя й до цього часу є найважливішим районом США.

Північно-східне Атлантичне узбережжя як район практично збігається з мегалополісом Босваш, захоплюючи територію південних штатів Делавер, Мериленд і частково Вірджинію. Його головними територіальними складовими є Нова Англія, консолідовані метрополітени Нью-Йорка, Філадельфії і Вашингтона – Балтимора.

Нью-Йорк. У колоніальну епоху на узбережжі головну роль відігравав Бостон, а згодом – Філадельфія. Але в кінці XVIII ст. першість перейняв Нью-Йорк. Це сталося завдяки його вигідному розміщенню в гирлі річки Гудзон, долиною якої пролягав найзручніший шлях через Аппалачські гори вглиб материка. Будівництво Ерік-каналу, а потім і залізниць закріпило цю перевагу. Упродовж XIX–XX ст. Нью-Йорк став найбільшим містом США й уособлює всю країну в очах іноземців.

Сучасне значення Нью-Йорка в національному масштабі визначається перш за все його роллю у фінансах, оптовій торгівлі, ділових та професійних послугах. У ньому сконцентровано багато банків, страхових компаній, фірм із продажу нерухомості, рекламних, посередницьких та юридичних контор, фондова та товарні біржі.

У Нью-Йорку беруть початок важливі залізниці, автостради й авіалінії. Як згусток міжнародних авіаліній Нью-Йорк не має собі рівних. Складною є внутрішня транспортна система гіганта: метро завдовжки 370 км, наземні електропоїзди, швидкісні автостради, тунелі й мости через річку Гудзон і морські протоки. У штатах Нью-Йорк і Нью-Джерсі зареєстровано понад 14 млн автомобілів.

Промисловість Нью-Йорка різноманітна. Найбільше значення мають машинобудування, хімічна, швейна, поліграфічна і харчова. Нью-Йорк – величезний центр масових комунікацій, культури й туризму. Тут видаються широковідомі газети та журнали, діє понад 60 радіо- і телевізійних станцій, існує багато масових і спеціальних бібліотек, банків даних, музеїв, концертних залів і театрів. Серед різноманітних наукових напрямків особливу увагу привертають медичні дослідження й розроблення відповідної апаратури та інструментів. Постійно зростаючі міжнародні функції міста включають фінансові, ділові та професійні послуги, зокрема телекомунікаційні, оброблення та надання інформації.

Центральним районом та уособленням Нью-Йорка є острів Манхеттен (88 км² з постійним населенням 1,5 млн осіб), де зосереджені найважливіші функції міста й найпрестижніші його заклади. Південна частина острова (тут у 1625 р. було засноване місто) – сучасний Даунтаун з вулицею Уолл-Стріт і хмарочосом «Всесвітній торговий центр», що є фінансовим центром. Середня частина – Мідтаун із Таймс-сквером і фешенебельною частиною вулиці Бродвей – вважається торговим, культурним і розважальним центром.

Манхеттен – батьківщина хмарочосів (тут їх понад 130). Сконцентровані вони в Даунтауні і Мідтауні. Мідтаун – зосередження найвідоміших театрів,

концертних залів і музеїв. Серед них так звані «Бродвейські театри», Лінкольнський центр мистецтв, Метрополітен-музей і Музей сучасного мистецтва, Музей історії природи та ін. На захід від Мідтауна розміщена штаб-квартира ООН. Провідними галузями промисловості Манхеттена вважаються швейна і поліграфічна.

Трохи нижче від Манхеттена знаходиться острівець Елліс – колись перший притулок іммігрантів. Вважається, що предки 2/5 сучасних американців пройшли через ці «ворота Америки». Тут відкрито музей. Нью-Йорк і в наші дні є найважливішими «воротами» США, а іммігрантські квартали – невід'ємною рисою Манхеттена.

Консолідований метрополітен Нью-Йорка вміщує, крім самого Нью-Йорка, ще 11 метрополітенів і займає площу 27 тис. км² у штатах Нью-Йорк, Нью-Джерсі й Коннектикут. Населення цього гіганта досягає 20 млн осіб (це найбільше за кількістю і своїм значенням міське утворення США).

Нова Англія (місцевість на північ від Нью-Йорка). Тут у 1620 р. було засновано першу англійську колонію. Не кращі умови для землеробства і приморське положення сприяли розвитку ще в колоніальну епоху несільськогосподарської діяльності. Судноплавство, морська торгівля, зокрема торгівля рабами з Африки, рибальство, китобійний промисел і суднобудування стали джерелами нагромадження капіталу. На початку XIX ст. тут відбувся промисловий переворот, і звідси почалась індустріалізація США. Під час Громадянської війни в США Нова Англія була промисловою майстернею, головною базою постачання, банком та арсеналом Півночі. В економічній географії Нова Англія стала класичним прикладом безперервної зміни структури

господарства, еміграції старих галузей і виникнення на їхнє місце нових. Нова Англія як район наукоємних виробництв і послуг і досі поступається лише Каліфорнії і Нью-Йорку. Електронні компоненти та ЕОМ, системи зв'язку, біомедичні й фармацевтичні препарати, медичні й навігаційні прилади та інструменти, авіаційні двигуни, вертольоти, ракети, системи керування ракетами, космічне обладнання, атомні підводні човни й аналогічні їм вироби – сучасна спеціалізація обробної промисловості Нової Англії. Традиційні для району текстильна, швейна і шкіряно-взуттєва галузі спеціалізуються на високоякісних виробах.

Серед найбільших міст Нової Англії – **Бостон** (5,4 млн жителів; він уособлює сучасну Нову Англію та її структуру господарства), **Хартфорд** (перша «столиця» верстатів, центр виробництва авіаційних двигунів), порти **Нью-Лондон** і **Ньюпорт**; **Філадельфія** (6,0 млн жителів; з 1790 р. до 1800 р. місто було столицею США, і сьогодні в ньому багато історичних пам'яток. Сучасна галузева структура господарства Філадельфії нагадує Нью-Йорк); **Уїлмінгтон** (місто хімічної та фармацевтичної промисловості зі штаб-квартирою корпорації Дюпон); **Атлантик-Сіті** (океанічний курорт); **Балтимор** (промисловий центр, тут також знаходиться університет Джона Хопкінса, який отримує найбільше асигнувань на наукові дослідження серед університетів США).

Вашингтон – місто, спеціально побудоване для виконання столичних функцій. У 1791 р. Конгрес купив у штатів Мериленд і Вірджинія 174 км² землі на берегах річки Потомак і утворив незалежний від будь-якого штату Федеральний округ. Його назвали Колумбія (на честь Христофора Колумба), а місто – Вашингтон (на честь першого президента США). Столиця територіально розрослася і займає землі в прилеглих штатах.

Вашингтон – передусім столиця. Тут знаходяться Білий дім – резиденція президента, Капітолій – будинок Конгресу, міністерства й відомства, включаючи воєнне – Пентагон і Центральне розвідувальне управління, а також іноземні представництва. Вашингтон – великий культурний центр. Бібліотека Конгресу є найбільшою у світі. Серед музеїв виділяють Смітсонівські інститути – музейний і дослідницький комплекс (космос, історія, природа, мистецтво, індустрія). Визначними пам'ятками столиці є меморіали президентів Вашингтона, Джефферсона і Лінкольна, а також Арлінгтонське кладовище з могилою Невідомого солдата. На Атлантичному узбережжі Вашингтон разом із Нью-Йорком – головні центри туризму.

Промисловість Вашингтона спочатку обмежувалася поліграфією й харчовою галуззю. Наразі метрополітен є зосередженням також новітніх виробництв, наукових досліджень і послуг.

Приозер'я. Ця частина Півночі включає п'ять штатів Північно-Східного центру й захід штату Пенсильванія. Площа її понад 630 тис. км², населення близько 45 млн осіб. Колонізація Приозер'я розпочалася пізніше, ніж Атлантичного узбережжя, – лише на початку XIX ст. Перевагами цієї частини США є:

1) багата місцева сільськогосподарська й мінеральна сировинна база. Особливо важливе значення мало вигідне географічне положення району між Аппалачським кам'яновугільним басейном і залізрудним басейном озера Верхнього;

2) дуже сприятливе поєднання наземних і водних шляхів (Великі озера й річки Міссісіпі та Огайо);

3) центральне розташування стосовно масового національного ринку, що понад сто років (1860–1970) мало найбільше значення для розвитку району.

Приозер'я – осередок великих міських утворень. Найбільші з них виникли на берегах озер: Буффало; Клівленд (2,9 млн жителів) – порт на озері Ері, важливий металургійний, медичний та культурний центр).

Детройт (5,2 млн жителів у консолідованому метрополітені) – один з найбільших індустріальних центрів США. Тут знаходяться штаб-квартири, дослідницькі лабораторії й заводи компаній «Дженерал Моторз», «Форд Мотор» і «Крайслер». В Анн-Арборі, передмісті Детройта, працює Мічиганський університет – один із найвідоміших у США.

Чикаго (8,5 млн жителів) – лідер з дослідження мирного атома. Тут у 1942 р. побудовано перший атомний реактор. У Чикаго знаходяться найбільші в США ринки пшениці, кукурудзи, сої, худоби, а фондова біржа є другою після Нью-Йоркської. Лише Нью-Йорку він поступається за кількістю штаб-квартир великих корпорацій. Аеропорт «О'хейр» вважається найбільш завантаженим у світі. Крім того, Чикаго є найбільшим у США центром харчової промисловості: печені вироби, кукурудзяні сніданки, солодоші, сосиски та ковбаси, спеції тощо).

Пітсбург (2,4 млн жителів) – центр кам'яновугільного басейну, «Місто сталі», «Місто диму», що колись було уособленням району. Місто відоме штаб-квартирами й науковими лабораторіями промислових корпорацій і є портом на річці Огайо.

Сент-Луїс і Міннеаполіс – Сент-Пол (відповідно 2,5 і 2,7 млн жителів) лежать на окраїнах Приозер'я, виконують важливі торгово-розподільні й транспортні функції.

Землі на захід від річки Міссісіпі. Ця територія охоплює сім штатів Південно-Західного центру й простягається аж до Скелястих гір, заходячи у володіння

Гірських штатів (Монтана, Вайомінг, Колорадо). Це так звані Північні рівнини (північна частина Великих рівнин США) – величезна і слабозаселена територія. Її значення в США пов'язане передусім із сільським господарством. Тут виробляється 1/5 продукції рослинництва і 30% продукції тваринництва. Це важливий район зернових (кукурудза, сорго, пшениця, ячмінь), сої, соняшнику, сіяних трав і пасовищ, великої рогатої худоби і свиней. За вартістю сільськогосподарської продукції штати Айова, Небраска, Канзас і Міннесота входять до першої десятки штатів.

Міста району здебільшого невеликі. Їх функціональна структура формувалася під впливом потреб навколишніх територій: торгово-розподільні, складські, обслуговуючі й транспортні функції. Винятком є **Канзас-Сіті** й **Омаха** – порівняно великі міста з різноманітними функціями й **Уїчито** – вузькоспеціалізований центр авіапромисловості з заводами концерну «Боїнг», на яких виробляють стратегічні бомбардувальники, устатковані ракетною зброєю.

Південь. За своїми природними характеристиками Південь багатший від Півночі. У минулому рабство, а потім його пережитки стримували розвиток цієї частини США. Швидкі позитивні зміни на Півдні після Другої світової війни стали можливими внаслідок повної заміни пережитків рабства ринковими відносинами. Перевагами Півдня є його природні умови та ресурси, дешевша робоча сила й більш сприятливий «діловий клімат».

Сучасна структура господарства Півдня формувалася поступово. До початку ХХ ст. Південь був суто аграрною територією. Його індустріалізація почалася із сировинних галузей або тих, що орієнтуються на дешеву робочу силу. Промисловість Півдня здобула

репутацію відсталості за своєю структурою, насиченої трудомісткими галузями з низькою заробітною платою, низьким технічним рівнем і темпами розвитку. Проте з 50-х років ХХ ст. тут ширше почали розвиватися новітні наукоємні галузі та послуги. Значну роль у цьому процесі відіграють воєнно-промисловий комплекс та урядові воєнні контракти. На Півдні багато військових баз і зосереджено 3/4 американських військовослужбовців. Обслуговування їх є важливим елементом життя у штатах Вірджинія, Північна Кароліна, Джорджія, Флорида й особливо Техас.

Південь і Північ займають приблизно однакову територію, але населення на Півдні менше, нижчою є його густота, порівняно мало великих метрополітенів. Частка Півдня в населенні США становить 35 %, а у виробництві ВНП – 32 %.

Враховуючи природне середовище, історичне минуле й сучасні особливості розвитку, територію Півдня поділяють на Старий Південь і три його «окраїни»: Південний Захід, Верхній Південь і Флориду. У ХІХ ст. головною частиною Півдня був Старий Південь з його рабовласницькими плантаціями і бавовництвом. Розвиток «окраїн» відбувався пізніше, за більш сприятливих обставин: рабство й пережитки рабовласництва ніколи не були тут надто сильними.

Південний захід. Район охоплює територію штатів Техас і Оклахома, частково Арканзас та Луїзіану. Його ще називають Новим Півднем, бо Техас було відібрано у Мексики лише в 1845 р., а Оклахома до 1881 р. залишалася так званою «індіанською територією». Рабство і його пережитки на Південному Заході були поширені слабо. Місцеве бавовництво базувалося не стільки на праці негрів-рабів, скільки на ще більш дешевій робочій силі нелегальних іммігрантів із

Мексика. І сьогодні частка іспаномовного населення в районі вища від середньої в країні.

Головним штатом Південного Заходу є Техас. За площею він займає перше місце серед «суміжних штатів» (692 тис. км², що більше від площі всього Приозер'я). За кількістю населення (18 млн осіб) він поступається лише Каліфорнії. Завдяки своїм розмірам і швидкому зростанню Техас за багатьма економічними показниками займає провідні місця в США. За ним утвердилася слава «третього штату» країни після Каліфорнії та Нью-Йорка.

Південний Захід є одним із найбагатших і швидкозростаючих районів США. У національному масштабі він виділяється великим сільськогосподарським потенціалом, нафтогазовим комплексом виробництв, наукоємними галузями. Штат Техас є лідером за розмірами природних пасовищ, поголів'ям великої рогатої худоби й вирощуванням бавовнику.

Нафта і природний газ басейнів Галф і Мідконтинент стали базою для величезного нафтогазового комплексу – найбільшого в США і у світі. Він включає видобуток нафти і природного газу, нафтопереробку й очищення газу, нафтогазохімію, електроенергетику, енергоємні виробництва і відповідне машинобудування. Тут зосереджено 2/5 потужностей нафтопереробки США. Штату Техас належить перше місце за виробництвом електроенергії.

Економічний розвиток Південного Заходу супроводжувався зростанням двох міських утворень – Х'юстона і Далласа – Форт-Уерта (відповідно 4,1 і 4,4 млн жителів у консолідованих метрополітенах). **Х'юстон** одержав прізвисько «Миска з макаронами», оскільки тут сконцентровано понад дві тисячі кілометрів магістральних трубопроводів. Він є найбільшим у США центром нафтопереробки, нафтогазохімії й відповідного

машинобудування. Це також великий порт. Х'юстон відомий і тим, що поряд створено Центр управління пілотованими космічними польотами і здійснюється підготовка корпусу американських космонавтів. Консолідований метрополітен Даллас – Форт-Уерт є важливим вузлом авіаційних сполучень і великим промисловим центром. Він став головним одержувачем урядових воєнних контрактів не лише на Південному Заході, а й на всьому Півдні. Його підприємства виробляють електронні компоненти й військові системи зв'язку, літаки-винищувачі та вертольоти, ракетну техніку.

Остін – столиця штату Техас. Тут знаходиться Техаський університет. У 80-х роках ХХ ст. місто перетворилося на важливий осередок електроніки та інших наукоємних виробництв і послуг, своєрідну «силіконову прерію» з чималою кількістю підприємств і дослідних лабораторій.

Верхній південь. Назва цієї «країни» пов'язана з тим, що вона лежить вгорі за течією Міссісіпі й Огайо. Більшу частину її займають Аппалачі та їх західні передгір'я. В адміністративному плані це штати Західна Вірджинія, Кентуккі й Теннессі та їх найближче оточення. Район називали також «Прикордонними штатами», оскільки він розташований на межі Півночі США та Старого Півдня.

Верхній південь, у першу чергу його гірські частини, назвали «глухим закутком». У ХХ ст. він був одним з найменш розвинених у США. Характерними для нього були низький рівень урбанізації, наявність кризових галузей, низькі доходи й високе безробіття. Символами його були кам'яне вугілля, тютюн сорту барлей, віскі та заводські коні.

У національному масштабі найважливіша галузь Верхнього півдня – гірничодобувна. Південноаппалачські басейни дають 2/5 вугілля країни. У 80-ті роки ХХ ст. в районі виникли нові підприємства, причому не лише американських, а й японських автомобільних та електронних корпорацій, які виготовляють автомобілі й авточастини, електронні компоненти та системи, електротехніку (нагрівачі, морозильники, кондиціонери тощо).

Найбільшими містами Верхнього Півдня є: **Нешвілл** («Афіни Півдня», «Місто музики»; тут знаходяться численні компанії звукозапису, їх студії та видавництва); **Хантсвілл** (після Другої світової війни в ньому було створено центр ракетних і космічних досліджень і спроектовано ракети, що вивели на орбіту перших американських космонавтів, а також ракету, яка доставила американських космонавтів на Місяць).

Південні Аппалачі відомі своїми рекреаційними ресурсами. Серед визначних пам'яток – Долина Блакитних гір, Мамонтова печера, національний парк Грейт-Смокі-Маунтінс.

Флорида. Цей штат належить до тих, що зростали найшвидшими темпами після Другої світової війни.

Освоєння Флориди почалося лише у 80-х роках ХІХ ст., тобто вже після скасування рабства. Флорида разом із Каліфорнією і Техасом має найсприятливіші кліматичні умови в межах «суміжних штатів». Це вологий район на кордоні субтропіків і тропіків. Монополія на певний тип клімату стала важливим чинником розвитку штату.

Велике значення для Флориди має вирощування цитрусових та курортно-туристичний бізнес. Курортників і туристів приваблює м'який клімат, розкішна рослинність і чудові пляжі східного узбережжя,

національні парки, океанаріуми й розважальні комплекси.

На мисі Канаверал, що одержав назву «космічного берега», споруджено Центр випробування і запусків космічних ракет (космодром). Звідси стартують усі американські космічні апарати з людиною на борту. Поряд знаходиться військовий ракетний полігон.

Найбільшим міським утворенням Флориди є консолідований метрополітен **Маямі** (3,4 млн жителів). Це насамперед курорт світового масштабу. Важливою є його роль також і в фінансово-торгових операціях та повітряних зв'язках із Латинською Америкою. Місто **Орландо** – осередок космічних досліджень та авіаракетно-космічних підприємств. У його передмісті – тематичний парк і розважальний комплекс «Дісней Уорлд» – одна з основних принад туристів у США.

Для населення Флориди характерна значна частка іспаномовних, враховуючи вихідців із Куби та осіб пенсійного віку з північних штатів.

Старий південь лежить на Приатлантичній і Примексиканській низовинах. Він простягнувся від Вірджинії до Техасу, включаючи повністю або частково територію восьми штатів. Поняття «Старий Південь» стосується тієї частини Півдня США, де рабство та його пережитки існували в найбільш вираженій формі. У свою чергу, рабство було тісно пов'язане з культурою бавовнику, і Старий Південь територіально збігається з колишнім «Бавовницьким Півднем». Механізація вирощування бавовнику в другій половині ХХ ст., скорочення його посівних площ і переміщення посівів із південно-східних у південно-західні штати стали одним з важливих чинників ліквідації пережитків рабовласництва.

Кінець XX ст. характеризується змінами і швидкими темпами економічного зростання на Старому Півдні. Проте наразі це найбільш відстала частина країни як в економічному, так і в соціальному відношенні. Рівень урбанізації, освіти, медичного обслуговування, доходів населення і відповідно вартості робочої сили тут є нижчим за середні показники у США.

Найбільшими метрополітенами Старого Півдня є **Грінсборо** і **Грінвілла**. Головними міськими утвореннями Старого Півдня є Новий Орлеан і Атланта (відповідно 1,3 і 3,3 млн жителів). **Новий Орлеан** заснували французи. Пізніше сюди переселялися французи з Канади й островів Вест-Індії. Культура, що виникла внаслідок синтезу французьких та негритянських елементів, наклала глибокий відбиток на все життя міста. Старі французькі квартали з їх своєрідною архітектурою і звичаями та музей джазу приваблюють туристів. **Атланта** розташована там, де перетинаються шляхи з Приатлантичної в Примексиканську низовину і на Флориду. Завдяки вигідному географічному положенню місто перетворилося не лише на важливий транспортний вузол, а й на сучасний центр усього Південного Сходу США. Це місце проведення національних і міжнародних нарад з відповідною інфраструктурою та сучасною забудовою. У 1996 р. тут відбулися Літні Олімпійські ігри. Атланта є батьківщиною напою кока-кола, тут знаходиться штаб-квартира корпорації «Кока-кола».

Захід. Ця частина США займає половину площі країни. Виходячи з особливостей природного середовища, розміщення населення й характеру господарства, Захід поділяють на: Гірські штати, Каліфорнію, Тихоокеанський Північний Захід, Аляску й Гаваї. Найважливішою частиною Заходу вважають Каліфорнію.

Гірські штати. Відмінними рисами району є величезна територія, різкоконтинентальний і посушливий клімат, мала заселеність. Це Кордильєри в їх найширшій частині. На район припадає 28 % площі й лише 5 % населення «суміжних штатів». Основні багатства Гірських штатів – природні пасовища, мінеральна сировина, земельні й рекреаційні ресурси.

Гірські штати є одним з найбагатших у світі районів корисних копалин. Крім палива (вугілля, нафта, природний газ), особливе значення має видобування руд кольорових і рідкісних металів: міді, свинцю, цинку, золота, срібла, молібдену, ванадію тощо. Традиційними галузями обробної промисловості є кольорова металургія й харчова промисловість. Новими стали наукоємні, здебільшого воєнні, виробництва й послуги.

У 1942 р. в долині річки Ріо-Гранде в штаті Нью-Мексико було створено національну лабораторію для розроблення ядерної зброї, яку назвали Лос-Аламос. Уже на початку літа 1945 р. у штаті було здійснено перший випробувальний вибух, а в серпні виготовлені тут атомні бомби було скинуто на японські міста Хіросіму та Нагасакі. У штаті Нью-Мексико працює ракетний полігон, а в штаті Невада – полігон для випробування ядерної зброї.

До нових галузей господарства Гірських штатів відносять туристичний бізнес, який для невеликих міст часто є найважливішим джерелом прибутків. У Кордильєрах багато національних парків. Туристів приваблює краса природи, незаймані екзотичні ландшафти зі своєрідним рельєфом, флорою та фауною.

Найбільшими міськими утвореннями Гірських штатів є **Солт-Лейк-Сіті**, **Денвер** і **Фенікс** (відповідно 1,2; 2,2 і 2,5 млн жителів). Усі вони є фінансово-торговими, розподільчими, обслуговуючими і транспортними центрами оточуючих їх

сільськогосподарських і гірничопромислових територій. Їх метрополітени стали зосередженням новітніх виробництв і послуг. У **Солт-Лейк-Сіті** – це комп'ютерне програмування, виготовлення авіачастин і ракетних двигунів для космічних та військових систем; у **Денвері** – виробництво комп'ютерів, літаків, наукового інструменту, медичної апаратури; у **Феніксі** – авіадеталей, космічних апаратів, керованих ракет і наукових інструментів.

Каліфорнія. Штату належить виняткова роль не лише на Заході, а й у цілому в США. За розмірами території (411 тис. км²) він поступається лише Алясці й Техасу. Природне середовище його надзвичайно різноманітне: на відстані 140 км тут знаходяться найвища й найнижча точки «суміжних штатів» – гора Уїтні та Долина Смерті. У дванадцяти національних парках Каліфорнії представлені гори, пустелі та узбережжя океану.

Штат займає перші місця в США за багатьма економічними показниками, зокрема за розмірами ВВП, промислової та сільськогосподарської продукції, за кількістю наукових працівників і витратами на наукові дослідження, за обсягом воєнних урядових контрактів та асигнувань на освоєння космосу, за рівнем автомобілізації тощо. Якби Каліфорнія була самостійною державою, то входила б до першої десятки країн світу.

Перевагами Каліфорнії є наявність найбільших на Тихоокеанському узбережжі рівнинних ділянок землі, значні запаси нафти та інших корисних копалин, м'який теплий клімат (це сухі субтропіки з переходом у тропіки), родючі ґрунти, приокеанічне положення. Особлива роль у розвитку штату належить клімату. Він визначив спеціалізацію сільського господарства (плодівництво та овочівництво), став першопричиною появи тут

кінематографії (натурні зйомки), авіапромисловості й принадою для вчених та спеціалістів вищої кваліфікації.

Проте Каліфорнія має й серйозні проблеми: вона є зоною підвищеної сейсмічності; південна Каліфорнія має недостатній водний баланс; хоча у штаті значний обсяг власного видобутку нафти, розвинена атомна й гідроенергетика, все ж його енергетичні потреби перевищують місцеві можливості. Нафту сюди доставляють з Аляски, природний газ – із Мідконтиненту й Канади, електроенергію – з ГЕС на річках Колумбія і Колорадо.

Підґрунтям для сучасного процвітання штату став воєнно-промисловий комплекс, новітні наукоємні галузі виробництва й послуг, наукові дослідження. У цьому плані Каліфорнія займає передові позиції в США.

Каліфорнія – найбільш урбанізований штат країни. На його території різко виділяються два великих консолідованих метрополітени: Лос-Анджелес і Сан-Франциско (відповідно 15,3 і 6,5 млн жителів). **Лос-Анджелес** – друге після Нью-Йорка місто країни; це великий фінансово-торговий, промисловий, транспортний, обслуговуючий, науковий і культурний центр. Особливістю Лос-Анджелеса є наявність у ньому кіноіндустрії Голівуду. У кіностудіях, на радіо й телебаченні та в студіях звукозапису працює понад 60 тис. осіб. Фабрика Голівуду – найвизначніша пам'ятка метрополітену й уособлення Лос-Анджелеса в очах світу. Її доповнює «Діснейленд» в Анагаймі – казкова країна, створена кінорежисером Уолтом Діснеєм, яку щороку відвідує понад 10 млн дітей та дорослих. У Лос-Анджелесі двічі (1932 та 1984 рр.) відбувалися Літні Олімпійські ігри.

Важливими подіями для **Сан-Франциско** були «золота лихоманка» 1849 р., завершення першої

трансконтинентальної залізниці в 1869 р. та відкриття Панамського каналу в 1914 р. У 20-х роках ХХ ст. місто поступилося першістю на користь Лос-Анджелеса.

Місто **Сан-Хосе** (складова частина консолідованого метрополітену Сан-Франциско) розташоване в долині Санта-Клара на південь від затоки. З кінця ХІХ ст. долина була відома своїми фруктовими садами, і її прозвали «Сливовою долиною». Нині вона має назву «Силіконова долина». Це провідний район електронної промисловості США. Багато промислових корпорацій, їх підприємств і лабораторій тут зайняті у виробництві цивільних та військових ракет і космічних кораблів, комп'ютерів, комплектувальних і програмного забезпечення, напівпровідників та найновішого електронного обладнання. Центром наукових досліджень став Стенфордський університет у Пало-Альто.

Тихоокеанський північний захід охоплює територію двох штатів – Вашингтон і Орегон. Це гірський район із вологим океанічним кліматом. Його природними багатствами є ліси, гідроенергія, риба, рекреаційні й туристичні ресурси. Мальовничі ландшафти краю представлені в чотирьох національних парках. Умови для сільського господарства сприятливі, але обмежені браком рівнинних земель.

На Північному заході зосереджено майже 30 % лісових багатств США. Загогівля деревини й деревообробка мають національне значення. Гідроенергоресурси річки Колумбії та її приток становлять 1/3 національного потенціалу (без Аляски). Тут побудовано найбільший у світі каскад ГЕС загальною потужністю 25 млн кВт, а його частка у виробництві гідроелектроенергії в країні дорівнює 2/5.

Найбільшим містом Тихоокеанського північного заходу є **Сіетл** (3,2 млн жителів у консолідованому

метрополітені). Тут було створено корпорацію «Боїнг». Транспортне машинобудування – провідна галузь метрополітену. На п'яти заводах корпорації «Боїнг» працює понад 100 тис. осіб. Вони виробляють цивільні авіалайнери й космічну техніку. Випускається тут і техніка військового призначення. У Сіетлі знаходиться Вашингтонський університет. Місто є великим культурним центром, а весь Північний Захід – важливим районом туризму.

Аляска. Характерними рисами штату є його відокремлене географічне положення, величезна, але малозаселена й слабоосвоєна територія, суворі кліматичні умови й великі природні багатства. Площа Аляски – 1,5 млн км², а населення – лише 600 тис. осіб.

Штат багатий на різноманітні корисні копалини, гідроенергетичні, лісові й рибні ресурси. Проте лише мала частка їх використовується, причина не стільки в екстремальних умовах, скільки в дорожнечі робочої сили. Крім нафтової промисловості, значну роль відіграють рибальство й рибоконсервна справа, лісозаготівлі й деревообробка. Важливим для штату є обслуговування військових баз і туристів. Наплив туристів у цей суворий і водночас величний за своїми ландшафтами край весь час зростає. Крім національних парків, у штаті створено історичний парк «Клондайкська лихоманка», в якому представлені пам'ятки часів освоєння краю.

Гаваї. За своїми розмірами Гаваї – один із найменших, але густозаселених штатів країни. Площа всіх островів – 16,6 тис. км², населення – 1,2 млн осіб, середня густина населення на острові Оаху – понад 400 осіб на 1 км². Більше половини жителів є вихідцями з країн Азії. Основні галузі господарства штату – обслуговування військових баз, туристичний бізнес, тропічне землеробство і транспортна діяльність.

Найвідомішою є військова база Перл-Харбор, нападом на яку в 1941 р. Японія розв'язала війну на Тихому океані. Туристів приваблює м'який теплий клімат, чудові піщані пляжі, розкішна тропічна рослинність і мальовничі пейзажі.

1.4 Система освіти в США

Система освіти в США складається з трьох рівнів (початкової, середньої та вищої освіти), кожен з яких має певні особливості, і поділяється на кілька підрівнів. Першим рівнем початкової освіти є ясла, які маленькі американці починають відвідувати в три роки. У цих закладах створено всі необхідні умови для фізичного, розумового та емоційного розвитку кожної дитини. Як правило, на цьому етапі основну увагу приділяють індивідуальному розвитку вихованців, а спілкування з ними має суто ігровий характер, що повністю відповідає віковим особливостям цього періоду. Головне завдання вихователів – сприяти загальному розвитку дитини, допомагати у виявленні здібностей і нахилів, оволодінні певними знаннями, вміннями та навичками. Таким чином, у період перебування дитини в дитячому садку активно формується підґрунтя для її подальшого навчання.

У віці від 6 до 11 років дитина відвідує початкову школу, а вже у 12 років переходить до молодшої середньої школи. Існує у Сполучених Штатах і так звана «старша середня школа», яку американські діти закінчують у 15 років і яка є останнім етапом на шляху здобування середньої освіти. З моменту зародження Американської держави школа створювалася як навчальний заклад, який існує за ініціативою й на кошти тієї чи іншої місцевості. Через це школи дістали назву «public» (суспільні), яку

зберігають до цього часу. Цей термін добре відображає становище американських шкіл, їх систему управління й фінансування, що відрізняється крайньою децентралізацією.

Школи США. У Сполучених Штатах нараховується понад 100 тисяч шкіл, які традиційно поділяють на державні та приватні. Державні школи у США переважають: у них навчається приблизно 85 % американських дітей. Прийом до приватних шкіл відбувається після проходження дитиною тестування або співбесіди. Багато американців віддають перевагу саме приватним школам, якщо спроможні оплатити навчання своєї дитини в них.

Середні школи бувають різних типів: академічні, професійні та багатопрофільні. Академічні школи, наприклад, дають освіту, достатню для вступу до ВНЗ, професійні ж готують до безпосередньої практичної роботи. Через відсутність уніфікованої навчальної програми випускники середніх навчальних закладів мають різний рівень знань. Підготовка до вступу в університет здійснюється в старших класах американської школи (High School). У них школярі вивчають широкий спектр загальноосвітніх предметів. Багато приватних шкіл як альтернативу пропонують у старших класах навчання за міжнародною програмою International Baccalaureate (IB).

Коледжі – найбільш поширений тип вищого навчального закладу в Сполучених Штатах. Американські коледжі поділяють на три види:

1) дворічний коледж, після закінчення якого студент здобуває ступінь молодшого спеціаліста (спеціаліст гуманітарних, технічних, природничих наук тощо);

2) чотирирічний коледж, закінчивши який студенти здобувають ступінь бакалавра. Особливістю таких коледжів є те, що студентам надається більш різнобічна освіта з двома роками роботи за напрямом їх спеціалізації;

3) багатоаспектні або комплексні коледжі, що прирівнюються до багатоаспектних чи комплексних університетів, із терміном навчання більше чотирьох років, після закінчення яких надають ступені бакалавра та магістра.

Державні коледжі підтримуються державою або місцевими органами влади. У кожному із 50 американських штатів є як мінімум один державний університет і зазвичай кілька державних коледжів. Приватні коледжі мають самостійне управління, тому вартість навчання тут зазвичай вища, а кількість студентів менша, ніж у державних вишах.

Багато коледжів та університетів США засновані релігійними групами, однак відносини між школою і релігійною організацією можуть бути умовними. Майже всі ці школи приймають студентів різних релігій та віросповідань.

Університети США. Жодна інша країна не може похвалитися такою кількістю й різноманітністю вищих навчальних закладів, як США: одних університетів там понад 150, а кількість коледжів із чотирирічними програмами навчання перевищує 1 900. Університети за своєю структурою є найбільшими одиницями вищої школи США і являють собою об'єднання різноманітних коледжів і шкіл (вищих) в один комплексний вищий заклад широкого профілю.

Серед американських ВНЗ розрізняють приватні й державні. Від їх престижності залежить і процедура відбору та прийому абітурієнтів, і вартість навчання. У менш престижних навчання набагато дешевше, але й

диплом цінується менше. До найкращих державних університетів належать: Каліфорнійський університет у Берклі, Мічиганський та Вірджинський університети. Серед приватних університетів найвідомішими є такі американські виші, як Гарвард, Йель, Принстон, Стенфорд, Калтех.

І в чотирирічному коледжі, і в університеті можна одержати ступінь бакалавра. За 4 роки студент повинен засвоїти близько 30 дисциплін. Перший і другий курси присвячені базовим знанням, третій та четвертий – вивченню спеціальних дисциплін. Навчальні плани американських ВНЗ відрізняє можливість максимально широко комбінувати предмети на вибір. Для одержання ступеня необхідно набрати певну кількість залікових аудиторних годин (кредитів), а також мати відповідний середній бал (Graduate Points Average, GPA).

Другий щабель вищої освіти (Graduate Level) – це магістерські програми, розраховані в середньому на два роки. Найвищий учений ступінь – доктор філософії (PhD) – можна одержати після трьох років навчання та захисту дисертації. Як правило, на цей ступінь можуть претендувати власники ступеня магістра, але за певних умов у докторантуру приймають і бакалаврів.

США – батьківщина ступеня MBA (Master of Business Administration), що сьогодні користується надзвичайним попитом в усьому світі. В Америці знаходиться близько 60 % провідних бізнес-шкіл світу, які в цілому пропонують 700 програм навчання.

Університети США умовно поділяють на дослідницькі, в яких проводяться наукові дослідження й паралельно ведеться навчання студентів, і недослідницькі, в яких здійснюється тільки навчальний процес. Дослідницькі університети виконують три основні функції:

– надають населенню країни вищу освіту;

- проводять наукові дослідження;
- упроваджують у виробництво результати наукових досліджень.

Заклади вищої освіти в США представлені також спеціалізованими інститутами, які, на відміну від університетів і коледжів, пропонують навчання в одній професійній галузі. Проте самостійних спеціалізованих інститутів у США залишилося небагато, оскільки більша частина з них увійшла до складу великих університетів і коледжів.

У Сполучених Штатах відсутні єдині державні стандарти, які б контролювали систему освіти. Акредитацію американські університети проходять не на державному рівні, а в комерційних компаніях. Крім того, у кожному штаті існують свої правила оцінювання та акредитування вишів. Вища освіта в США вважається однією з найбільш якісних в усьому світі.

Усього в США функціонує понад 3 000 вишів, у яких у цілому навчається понад 17 мільйонів студентів як із США, так і з інших країн, що свідчить про популярність американської освіти. Академічний рік зазвичай починається в серпні або вересні й триває до травня або червня.

Основною формою навчальних занять в університетах США є лекція, яку читають для потоків (вони можуть налічувати до тисячі студентів). Окрім лекцій, студенти зобов'язані відвідувати дискусійні заняття (семінари), а студенти наукових факультетів і шкіл – також проводити певний час у лабораторіях.

1.5 Друковані видання США

Перша загальнонаціональна щоденна газета в США «**USA Today**» була заснована у столичному Вашингтоні підприємцем Елом Ньюйхартом. Перший номер газети вийшов 15 вересня 1982 р. Перший головний редактор газети – Джон Сайгенталер. На сторінках своєї газети Ньюйхарт усіляко підкреслював єдність нації, намагаючись усунути будь-який регіональний нахил. У газеті існувала колонка, де можна було висловити думку, протилежну редакційній. На противагу сухому стилю ділових газет на кшталт «**The Wall Street Journal**» та «**The New York Times**» «**USA Today**» видавалася з кольоровими фотографіями й великими діаграмами, які широко висвітлювали події спорту й життя відомих людей. Значну увагу приділено публікаціям, присвяченим опитуванням громадської думки.

«**The Wall Street Journal**» (назва газети походить від нью-йоркської вулиці Wall Street – фінансового центру США) – одне з найбільших і найвпливовіших американських видань. У 2005 р. щоденний тираж газети становив 2,6 мільйона примірників. Існують європейське та азіатське видання газети. Публікації присвячені в першу чергу американським і міжнародним діловим та фінансовим новинам. Головний конкурент газети – Лондонське видання «**Financial Times**».

«**The New York Times**» – найдавніша щоденна газета Нью-Йорка і Сполучених Штатів Америки. З часу заснування (1851 р.) вона прагнула знайти підтримку серед освіченої, інтелектуальної аудиторії країни й уникати сенсаційності у висвітленні новин. У 1896 р. видання купив Адольф Окс, який вивів його на рівень респектабельної міжнародної газети. Її

престиж значно зріс завдяки репортажам про катастрофу «Титаніка» та з фронтів двох світових воєн. Пізніше під керівництвом Артура Окс-Шульцбергера газету було реорганізовано, радикально змінився її творчий штат і розпочався друк в інших штатах США. Сьогодні The New York Times – одна з найповажніших і найвпливовіших газет у світі.

«Los Angeles Times» (скорочено «LA Times») – одна з найбільш популярних і авторитетних газет США. Публікується вона в Лос-Анджелесі й першочергову увагу приділяє висвітленню подій міського життя. За тиражем посідає 4-те місце в США. Її було засновано в 1881 р. У 1922 р. стала першою газетою, яка заснувала власну радіостанцію. У 1928 р. вперше в історії було організовано авіадоставку цього видання передплатникам за межами Каліфорнії. У післявоєнний період газета, відома своєю вкрай консервативною редакційною політикою, зайняла більш ліберальну позицію. У 1948–1962 рр. видавався недільний додаток «Los Angeles Mirror».

За оцінкою Британської енциклопедії, починаючи з 60-х років ХХ ст. газета «Los Angeles Times» вийшла за межі регіонального видання й стала «однією з найбільш впливових газет світу». З 2007 року вона входить до медіаконгломерату «Tribune Company».

«Chicago Tribune» – найбільш популярна газета Чикаго та американського Середнього Заходу. Була заснована в 1847 р., та через 8 років мало не збанкрутувала, після чого її викупив канадець Джозеф Меділл, який набув такого авторитету, що зміг балотуватися на посаду мера Чикаго. У 1914 р. володіння газетою перейшло до полковника Роберта Маккорміка, який вимагав ізоляції США від зовнішнього світу в роки світових воєн і жорстко критикував

адміністрацію Рузвельта. У наш час видання є ядром медіаконгломерату «Tribune Company» і розходитья щоденним накладом 542 тисячі примірників.

«**The Washington Post**» – найбільша газета столиці США (видається у Вашингтоні). Зарекомендувала себе репортажами про політичні події Білого дому, Конгресу та інші аспекти діяльності американського федерального уряду. Газета є приватною, входить до складу Washington Post Company, яка також володіє іншими медійними та немедійними компаніями (журналом «Newsweek» та інтернет-журналом «Slate»).

«**New York Daily News**» – перша газета, надрукована у форматі таблоїд, щоденна. Заснована в 1919 р. Джозефом Меділлом Паттерсоном; з 2007 р. власник і видавець – Мортімер Цукерман. Формат газети був обраний за прикладом лондонського видання «Daily Mirror». У перші роки існування газета була практично збитковим проектом. Видання вижило лише завдяки популярності формату серед пасажирів метрополітену.

«**New York Post**» – одна з найбільших американських газет. Була заснована у 1801 р. З 1993 р. газета належить компанії американського медіамагната Руперта Мердока «News Corporation».

«**The Denver Post**» – як і більшість американських газет, була створена як регіональне видання, однак концепція регіонального ЗМІ не завадила їй стати однією з найвпливовіших газет країни.

«**Dallas Morning News**» – щоденна газета, що видається в Далласі (штат Техас). Була заснована 1 жовтня 1885 р. Альфредом Гораціо Біло як додаток до «Galveston Daily News». Це одна з 20 найбільших за тиражем видань у США.

Запитання для самоконтролю

- 1 Визначте географічне положення та територію Сполучених Штатів Америки.
- 2 Як формувалася політична карта Америки?
- 3 Проаналізуйте місце і значення США у світі.
- 4 Дайте оцінку природно-ресурсного потенціалу країни.
- 5 Схарактеризуйте населення США. Назвіть релігійні конфесії країни.
- 6 Дайте характеристику політичного устрою США.
- 7 Опишіть історико-економічні регіони та найбільші міста США.
- 8 Розкажіть про культурні особливості США. Назвіть всесвітньо відомі історико-культурні об'єкти.
- 9 Назвіть імена відомих політиків, діячів культури, мистецтва, журналістики США.
- 10 Схарактеризуйте господарство та сферу послуг США.
- 11 Дайте характеристику зовнішньоекономічних зв'язків країни.
- 12 У чому полягають особливості системи освіти у США? Назвіть найбільш відомі виші країни.
- 13 Назвіть та прокоментуйте найбільш відомі друковані видання США.

Плани практичних занять та завдання до них

Сполучені Штати Америки. Країна та люди

Питання для обговорення:

- 1 Загальні відомості про країну, столицю, склад території та регіони.
- 2 Державна символіка, емблеми країни.
- 3 Історичні особливості розвитку.
- 4 Населення США:
 - а) етнічний склад населення;
 - б) розміщення населення;
 - в) міграційні процеси;
 - г) демографічні зміни.

Конституція та уряд США. Економіка країни

Питання для обговорення:

- 1 Загальні відомості про державний устрій країни.
- 2 Конституція США.
- 3 Законодавча, виконавча, судова влада.
- 4 Загальна характеристика економіки. Структура промисловості, сільського господарства.
- 5 Транспорт. Сфера послуг.

Завдання:

Підготуйте повідомлення (презентацію) на одну з тем:

- 1 Президенти США (Джордж Вашингтон, Джон Адамс, Томас Джефферсон, Джеймс Медісон, Авраам Лінкольн, Теодор Рузвельт, Джон Фітцджеральд Кеннеді, Річард Мілгаус Ніксон, Рональд Уїлсон Рейган, Джордж Буш, Уїльям (Білл) Клінтон, Барак Хуссейн Обама та ін.).
- 2 Велика депресія в США.

Освіта в Сполучених Штатах Америки.

Звичаї й традиції країни

Питання для обговорення:

- 1 Система освіти в США. Зміст навчання.
- 2 Найвідоміші університети. Життя студентів.
- 3 Свята, звичаї й традиції.
- 4 Улюблені заняття американців. Дозвілля, розваги. Звичаї у вживанні їжі та напоїв.

Завдання:

Підготуйте повідомлення (презентацію) про популярне свято, традицію чи національну страву американців.

Культура й мистецтво США. Засоби масової інформації

Питання для обговорення:

- 1 Американська кінематографія і Голлівуд.
- 2 Американська музика.
- 3 Американська література (Едгар По, Марк Твен, Генрі Джеймс, Скотт Фіцджеральд, Ернест Хемінгуей, Джон Стейнбек, Вільям Фолкнер, Стівен Кінг, Ден Браун та ін.).
- 4 Телебачення. Радіо. Радіостанція «Голос Америки». Зовнішнє радіомовлення. Преса.

Завдання:

- 1 Підготуйте повідомлення (презентацію) про одного з видатних письменників, музикантів або інших національних героїв Сполучених Штатів Америки (Елвіс Преслі, Мерилін Монро, Мартін Лютер Кінг та ін.).
- 2 Доберіть уривки з художніх творів відомих американських письменників (на власний вибір) та

запропонуйте їх аудиторії з відповідними коментарями щодо тематики, проблематики та авторського стилю.

- 3 Підготуйте добірку новин про США за останній тиждень (місяць, рік). Зробіть відповідні висновки.
- 4 Оберіть будь-яку газету чи журнал, який видається (або видавався) у США, зробіть аналіз щодо форми, структури та змістового наповнення.

Індивідуальні завдання

- 1 З'ясуйте, що являла собою доколумбова Америка.
- 2 Розкрийте особливості відкриття та дослідження континенту.
- 3 Окресліть роль європейської колонізації Америки.
- 4 Розкрийте основні етапи історичного розвитку Сполучених Штатів Америки (до початку ХХ ст.).
- 5 Продемонструйте основні віхи історичного розвитку США у ХХ–ХХІ ст.
- 6 Схарактеризуйте міжнародні організації США.
- 7 Визначте роль Конституції США.
- 8 Змалюйте процес перетворення США на світового економічного та політичного лідера.
- 9 Яке місце в суспільно-політичному та культурному житті країни займає українська діаспора?
- 10 З'ясуйте роль США у боротьбі з міжнародним тероризмом. Пригадайте, що являла собою трагедія, яка відбулася у Сполучених Штатах 11 вересня 2001 року.
- 11 Подумайте, чи виправдовує США назву «всесвітнього поліцейського»?
- 12 Чи погоджуєтеся ви з поширеним твердженням, що такої нації, як американці, не існує? Прокоментуйте вислів Джебрана Халіля Джебрана: «Нація – єдність людей, які різняться характерами, смаками й поглядами, але пов'язані

між собою надійними, глибокими і всеохоплюючими духовними путями».

13 Як наведені нижче афоризми характеризують США та американців? Обґрунтуйте свою думку відомими вам фактами:

- 1 *Америка – найбагатша країна у світі, оскільки половина її населення – касири та їхні нащадки, які втекли з Європи* (Казімеж Бартошевич).
 - 2 *Америка – єдина країна, яка від варварства перейшла одразу до занепаду, обминувши стадію цивілізації* (Жорж Клемансо).
 - 3 *Молодість – найдавніша традиція Америки, їй вже триста років* (Оскар Уайльд).
 - 4 *Америка не знає, куди прямує, але робить це з рекордною швидкістю* (Лоренс Пітер).
 - 5 *Американці подолають океан, щоб боротися за демократію, але не перейдуть на інший бік вулиці, щоб проголосувати* (Білл Вон).
 - 6 *Американці – народ, який шукає пігулку від усіх хвороб – і обирає її до конгресу* (Леонард Луїс Левінсон).
 - 7 *Один американець – індивідуаліст; двоє американців – фірма; троє американців – монополія* (Джером Лоуренс).
 - 8 *В Європі, якщо у багатой жінки роман із диригентом, вона народжує йому дитину; в Америці – вона купує йому оркестр* (Едгар Варес).
- 14 Створіть журналістський продукт за результатами віртуальної подоложі до США (формат – на вибір).

Розділ 2 Канада

2.1 Загальна характеристика країни

1. Місце країни у світі.
2. Історія виникнення. Культура та соціальний розвиток.
3. Склад території та географічне положення. Господарське оцінювання природних умов і ресурсів Канади.
4. Населення. Українці в Канаді.

Площа: 10,0 млн км².

Населення: 27,9 млн осіб.

Столиця: Оттава.

Державний устрій: федерація у складі 10 провінцій і 2 територій. Канада є незалежною самоврядною державою, але номінально її главою залишається королева (король) Великобританії, яку представляє призначений нею генерал-губернатор.

Форма правління: федерація.

Найвищий законодавчий орган: двопалатний парламент – Сенат і Палата общин.

Найвищий виконавчий орган: уряд.

Великі міста: Торонто, Монреаль, Ванкувер, Едмонтон, Калгарі, Вінніпег, Квебек, Гамільтон, Кітченер, Галіфакс.

Державна мова: англійська, французька.

Релігія: 46 % – католики, 41 % – протестанти, 2 % – православні, 1 % – мусульмани, 1 % – іудеї.

Етнічний склад: 40 % – британці, 27 % – французи, 16 % – німці, італійці, поляки, українці, угорці, греки, голландці, 5 % – азіати, 4 % – американські індіанці, 2 % – африканці.

Валюта: канадський долар = 100 центів.

Клімат: клімат Канади розрізняють залежно від регіонів. Частина материкової території Канади й велика частина Канадського арктичного архіпелагу лежать у зоні вічної мерзлоти. Решта території – у північній помірній зоні.

Визначні пам'ятки: в Оттаві – Канадський музей природи, Національний музей науки і техніки, Національна галерея Канади; в Уайтхорсі – Музей Мак-Брайда; у Ванкувері – Морський музей, Музей Ванкувера й Художня галерея, Ботанічний сад, Морський акваріум; у Налаймо – Етнографічний музей, Парк петрогліфів; у Вікторії – Музей класичних автомобілів; в Едмонтоні – Музей дерев'яної архітектури; у Сакстауні – Український музей Канади; у Вінніпегу – Музей людини і природи, зоопарк; у Портаж-ла-Прері – Історичне село індіанців, Музей освоєння Канади в старовинному форті; у Гамільтоні – Королівський ботанічний сад; у Торонто – Королівський музей, Художня галерея та ін.

Місце країни у світі

Назва країни походить від ірокезького *kanata*, що в перекладі означає «селище». Канада – одна з найбільш розвинених країн світу. Вона має досить велику територію, порівняно нечисленне населення й значні природні багатства. На світовому ринку країна виступає як один із провідних експортерів сировини. Вона зародилась як «біла переселенська колонія» Франції та Великобританії. У 1867 р. одержала статус *домініону* – самоврядної колонії, а в 1931 р. – фактичну самостійність. Сьогодні її господарство тісно пов'язано з господарством США.

Історія виникнення

Близько 20–40 тис. років тому з Азії в Америку переселилися предки сучасних корінних жителів Канади – індіців і ескімосів. У XVII ст. н. е. східне узбережжя почали колонізувати французи. Решта території заселялася вихідцями з Великобританії. У 1867 р. британські колонії у східній частині нинішньої південної Канади утворили федерацію Домініон Канада. Поступово (до 1949 р.) до нього приєдналися інші провінції. У 1931 р. Канада стала суверенною державою у складі Британської співдружності націй. У 1988 р. разом із США та Мексикою Канада підписала угоду про вільну торгівлю (НАФТА).

Культура та соціальний розвиток

Рівень життя канадських громадян – один із найвищих у світі. Середня тривалість життя жінок становить 83 роки, чоловіків – 76. Обов'язкова освіта – 8–10 класів. Кількість студентів на 100 тис. осіб дорівнює 7 197 і є навіть більшою, ніж у США. Університети є в

усіх провінціях. Найвідомішими газетами є «Торонто стар» і «Глоб енд мейл».

Канада першою визнала незалежну Україну – 2 грудня 1991 р. А 27 січня 1992 р. було підписано Протокол про встановлення дипломатичних відносин. У Києві працює посольство Канади.

Склад території та географічне положення

Територія Канади займає північну частину материка Північна Америка, включаючи Арктичний архіпелаг. Вона омивається водами Атлантичного, Північного Льодовитого й Тихого океанів. Канада відокремлена від Європи й Азії. Її єдиним сухопутним сусідом є США. Кордони із США пролягають по водних рубежах або умовних лініях. Вихід країни одразу до трьох океанів і протяжність її території за межі Північного полярного кола набувають нового значення з розвитком комунікаційної техніки.

Найбільші річки країни – річка Святого Лаврентія, Оттава, річка Св. Іоанна, Саскачеван, Нельсон, Маккензі, Невільничка, Атабаска, Юкон, Фрейзер. У Канаді більше озер, ніж у будь-якій іншій країні світу. Це частково розміщені на території Канади Великі озера, а також Велике Ведмеже озеро, Велике Невільничче, Вінніпег, Атабаска, Манітоба, Ніпігон та ін. На порожистій річці Ніагара знаходяться знамениті Ніагарські водоспади 50-метрової висоти.

Господарське оцінювання природних умов та ресурсів

Канада простягається з півдня на північ на 4 600 км (її територія лежить у помірному, субарктичному та арктичному поясах); зі сходу на захід – на 5 200 км. Вона розміщена в шести годинних поясах. Головними

елементами рельєфу є: Аппалачські гори, Канадський щит, Кордильєри, рівнини Святого Лаврентія, а також Канадський Арктичний архіпелаг.

Канада надзвичайно багата на мінеральні, водні, гідроенергетичні та лісові ресурси. Значні площі в країні займають родючі землі, в її водах багато риби, а в лісах – хутрового звіра. Її широка морська економічна зона багата на різноманітні сировинні ресурси, включаючи запаси нафти і природного газу на шельфі Арктики. Водночас велика частина Канади за сучасного рівня розвитку продуктивних сил малосприятлива для життя й господарської діяльності людини. Майже 1/2 частина її території вкрита тайговими лісами, понад 2/5 займають високогір'я та арктична зона. Лише на 11 % території проживає постійне населення, і лише 7 % земель використовується для потреб сільського господарства.

Найбільш сприятливою для населення й господарської діяльності людини є порівняно вузька смуга півдня Канади, що простяглася вздовж її кордону із «сусідніми штатами» США. Тут у зоні мішаних лісів, лісостепу й степу мешкає 9/10 населення. Але й ця «країна-смужка» не становить єдиного цілого, а розірвана на частини гірськими й водними рубежами. Широка зона тайги, що лежить північніше й одержала назву «коридор середньої Канади», майже не заселена, а високогір'я та арктична зона – практично безлюдні.

Забруднення природного середовища має місце і в Канаді, але розміри його значні лише в густозаселених районах.

Система канадських національних парків дуже розгалужена й за своїми розмірами та організацією поступається лише США.

Населення

Сучасне населення Канади утворилося головним чином унаслідок європейської імміграції. Сьогодні 45 % канадців вважають своїми предками вихідців із Британських островів, 31 % – вихідців із Франції, 10 % – із Німеччини, 4 % – з Італії та 4 % – з України.

Колонізацію Канади в XVII ст. розпочали французи, які рухалися зі сходу й закріпилися вздовж річки Святого Лаврентія. Так виникла «нижня», або французька, Канада (сучасна провінція Квебек). Активнішими згодом виявилися англійці. Вони рухалися з півдня, з боку Великих озер, і утворили «верхню», або англійську, Канаду (сучасна провінція Онтаріо). У 1763 р. вся Канада була захоплена Англією. Вихідці з Франції й зараз компактно мешкають у провінції Квебек, вони зберегли свої мову й культуру. Вихідці з інших країн Європи сприйняли англійську мову й англійську культуру. Вони становлять більшість в усіх провінціях, крім Квебеку. Англо-французький дуалізм має місце в країні й сьогодні. В основі його лежать не стільки етнічні, скільки економічні причини: господарство провінції Квебек розвивається не так швидко, як інших англомовних провінцій.

Корінним населенням Канади є індіанці та ескімоси. Індіанців наразі 550 тис. осіб, інуїтів – 36 тис. осіб. Більшість індіанців і д цього часу живуть у резерваціях, куди їх загнали білі переселенці. Половина інуїтів мешкає на Арктичному узбережжі Північно-західних територій.

Канада – це країна масової імміграції. З 1945 р. населення її подвоїлося, причому як унаслідок високого рівня природного приросту, так і внаслідок імміграції. Новою у цьому процесі стала поява серед іммігрантів

азіатів і латиноамериканців усіх рас. Найбільше вихідців з Азії у провінції Британська Колумбія.

Середня густина населення в Канаді є однією з найнижчих у світі – менше 3 осіб на 1 км². У долині річки Святого Лаврентія і на міжозерній рівнині вона досягає 160 осіб на 1 км². На Північно-західних територіях на кожні 100 км² припадає лише дві особи.

Стосовно розселення Канада має багато спільного із США: близько 77 % канадців – міські жителі. Триває процес субурбанізації. Найбільшими міськими утвореннями стали метрополітени Торонто, Монреалю, Ванкувера й Оттави. Проте на відміну від США соціальні суперечності в канадських містах значно менші. Як і в США, фермерське населення Канади є незначним, лише 4 %. Інші жителі сільської місцевості зайняті несільськогосподарськими заняттями. Типовою для Канади є наявність маленьких населених місць, жителі яких зайняті в добувній промисловості, енергетиці, а також у заготівлі деревини та в її переробленні тощо.

Українці в Канаді

На зламі XIX і XX ст. у Канаду переселилося 170 тис. українців. Це була трудова, переважно сільська, еміграція. Українці прямували у степові провінції, де чимало з них отримали землю, хоча багатьом довелося працювати спершу на лісозаготівлях, прокладанні залізниць, осушуванні боліт тощо. Українці прагнули селитися в степах-преріях компактними групами, що сприяло збереженню рідної мови й культурної спадщини. Центром української імміграції стало місто Вінніпег. На його площі біля провінціального парламенту встановлено пам'ятники Т. Г. Шевченку та І. Я. Франку.

Між двома світовими війнами і після Другої світової війни в Канаду переселилося ще майже

100 тис. українців. На сьогодні канадців українського походження понад 550 тис. чоловік. Це нащадки перших і більш пізніх переселенців. Живуть вони переважно в містах, зокрема за межами степових провінцій. В історії Канади зафіксовано, що переселенці з України зробили вагомий внесок в освоєння степових районів і в розвиток інших сфер життя країни.

За статистичними даними, у 2006 році в Канаді мешкало 1 209 085 канадців українського походження (переважно громадяни Канади). Україноканадці – восьма за чисельністю етнічна група в Канаді. Канада – третя країна світу з найбільшою кількістю етнічних українців (після України й Російської Федерації).

Перші українці Іван Пилипів і Василь Єлиняк, родом із с. Небилів (нині Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.), прибули до Канади пароплавом «Орегон» 6 вересня 1891 р. Із цього часу розпочався потік українських іммігрантів на незаймані землі країни. Ці українські піонери 1892 р. посприяли переселенню в Канаду кількох сімей з України.

Ініціатором масової міграції українців до Канади вважають Йосипа Олеськова – відомого популяризатора еміграції з Галичини й Буковини наприкінці 90-х років XIX ст.

В історії української еміграції до Канади дослідники визначають такі основні етапи (хвилі):

1812–1890 рр. – період поодинокі, епізодичної імміграції українців;

1891–1914 рр. – «перша хвиля» масової трудової імміграції та початок формування української етнічної групи;

1920–1941 рр. – «друга хвиля» масової трудової імміграції та консолідація етнічної групи;

1950–1960 рр. – «третья хвиля», імміграція депортованих осіб;

1960–1991 рр. – розвиток української етнічної групи Канади за умови відсутності поповнень з України.

У першій хвилі еміграції переважали соціально-економічні мотиви, у другій – спостерігалось поєднання соціально-економічних і політичних, у третій – домінували політичні.

У кінці XIX – на початку XX ст. уряд Канади практично безкоштовно роздавав іммігрантам «гомстеди» (земельні наділи) для заселення канадських степів за умови упродовж трьох років розпочати на ній господарювання. Саме тоді канадський міністр внутрішніх справ Сіфтон (1897–1903 рр.) розгорнув на західноукраїнських землях активну агітацію переселення до Канади, сподіваючись таким чином вирішити проблему засвоєння дикого Заходу. Оскільки перші українські іммігранти до Канади були переважно землеробами, вони відгукнулися на канадську пропаганду й оселилися в цілинному поясі степових провінцій Альберти, Саскачевану й Манітоби.

Своїм компактним поселенням (ближче до Едмонтона та Вінніпега, тобто лісостепової зони) українці намагалися створити зручне культурне середовище. Нині райони на схід і на північний схід Едмонтона визнано провінцією Альбертою як екомузей «Калиновий край».

Для «першої хвилі» української імміграції важливу роль відігравало те, що все в Канаді на власній ділянці було безкоштовним і все залишалось для вжитку українця, коли у той самий час в Австро-Угорщині доводилося платити навіть за збирання деревини на будівництво домів та їх опалення. Під час «третьої хвилі» імміграції за часів Другої світової війни українці намагалися оселитися та влаштуватися на заробітки у великих містах Східної

Канади, Торонто та Монреалі. Сьогодні на сході Канади живе більше українців, ніж на її заході.

Відрізани культурно й цивілізаційно від України, україноканадці розвинули самобутню культуру (яка є невід'ємною частиною загальної української культури), представлену танцювальним колективом із Едмонтона «Шумка», музичним етноколективом із Манітоби «From Paris to Kyiv», гуртом «Буря», музеєм просто неба в Альберті – Селом спадщини української культури, де відтворено побут першої хвилі імміграції до Канади. Комедійна актриса Люба Гой, художник Вільям Курелек, письменниця Мирослава Косташ також досить відомі за межами української громади.

Саме українцям вдалося переконати Королівську комісію з двомовності та двокультурності відійти від концепції англо-французької двомовності як такої, що зменшує вплив інших громад на культурний розвиток Канади, у результаті чого прем'єр-міністр Трюдо проголосив офіційну концепцію багатокультурності. А в Західній Канаді з'явилися перші після англійських і французьких українські двомовні програми у школах. Багато інших громад згодом скористалися цими соціальними досягненнями.

Українці стояли біля джерел канадського соціалізму. Хоча більша частина громади мала виразний антирадянський характер, серед українців Канади траплялися активні прихильники Комуністичної партії Канади, марксистського Ордену об'єднаних фермерів (United Farm Labour Temple Association (UFLTA)). Українці Канади також відіграли значну роль у формуванні Федерації взаємодопомоги й Нової демократичної партії.

Канада стала першою країною західного світу, яка визнала незалежність України. Під час Помаранчевої

революції 2004 року уряд Канади разом з організаціями українців надіслав близько тисячі кваліфікованих наглядачів за виборами.

Серед етнічних українців, які досягли успіху на політичній арені Канади, варто назвати Вільяма Гавриляка (він тричі був обраний мером міста Едмонтон), прем'єр-міністра Альберти Едварда Стельмаха, депутата Національної асамблеї Канади Бориса Вжесневського й одного з лідерів Ліберальної партії Канади Жерара Кеннеді. Та найбільших успіхів серед українців Канади досяг Роман Гнатишин, який у 1990–1995 рр. обіймав посаду генерал-губернатора Канади, а його батько Іван Гнатишин був сенатором від Партії прогресивних консерваторів.

Багато українців, народжених у Канаді, досягли висот спорту. Граючи воротарем за хокейний клуб «Детройт Ред-Вінгс», велику славу здобув Тарас Савчук (за те, що він пишається Україною, його прозвали «Ukie» (Юкі)). Рекорд за найшвидший хет-трик (три голи за одну гру) установив Василь Мосієнко («Чикаго Блекгокс»). Олександр Годинюк став першим українцем з пострадянського простору, який поїхав виступати в НХЛ. Уродженець Києва Дмитро Христич грав 12 років у НХЛ (до 2002 року). Він брав участь у матчах усіх зірок НХЛ 1997 та 1999 рр., став членом першої чоловічої Олімпійської збірної України 2002 р. За команду «Пітсбург Пінгвінз» грав Руслан Федотенко, за «Торонто Мейпл Ліфс» – Олексій Понікаровський (обидва є уродженцями Києва). Багаторазово брав участь у збірній Канади з регбі Кевін Ткачук.

2.2 Господарство Канади

1. Загальна характеристика.
2. Промисловість.
3. Сільське господарство.
4. Транспорт.
5. Зовнішня торгівля.

Загальна характеристика

У колоніальні часи економіка Канади розвивалася під впливом потреб європейських метрополій. У роки між двома світовими війнами американський вплив на Канаду змінився на англійський. Сучасна Канада за розмірами ВВП входить до першої десятки країн світу. Майже 3/4 працівників зайнято в третинному секторі, 20 % – у вторинному і лише 6 % – у первинному. Разом з тим для Канади характерна велика залежність від іноземного капіталу та експорту сировини. Найбільші капіталовкладення й найбільшу власність у Канаді мають США. Економіка Канади пов'язана з економікою США більше, ніж це має місце між країнами ЄС. Канада і США утворили зону «вільної торгівлі». У цьому відношенні вислів «Канада є продовженням США на північ» багато в чому справедливий. Матеріальне виробництво країни можна поділити на дві майже рівні частини: одна працює на експорт, інша – на задоволення внутрішніх потреб.

Промисловість

До експортних галузей господарства Канади відносять гірничодобувну промисловість і кольорову металургію, лісову і целюлозно-паперову промисловість, електроенергетику та зернове господарство. Їх продукція є найважливішою частиною канадського експорту. Канада відома у світі багатою мінеральною базою.

Основні металогенічні провінції – Канадський щит і Кордильєри. Паливно-енергетичні ресурси зосереджені на Внутрішніх рівнинах. Канада є другим після США виробником і першим у світі експортером мінеральної сировини. Серед металів, які видобуває та експортує Канада, – залізна руда, важкі кольорові та благородні метали (мідь, цинк, свинець, нікель, молібден, кобальт, титан, золото, срібло, платина), уран. Серед неметалевих корисних копалин – нафта, природний газ, кам'яне вугілля, азбест, калійні солі, сірка. На експорт працює алюмінієва промисловість, хоча сировину для неї довозять із країн Карибського басейну.

За запасами деревини Канада поступається лише Росії і Бразилії. Хвойні ліси (тайга) простягаються широкою смугою через усю Канаду від Ньюфаундленду до Аляски й Тихого океану. За виробництвом пиломатеріалів і паперової маси Канада поступається лише США, а за експортом їй належить перше місце. Як виробник та експортер газетного паперу вона не має собі рівних. Найважливішими районами цієї галузі є південь провінцій Квебек і Онтаріо на сході та Британська Колумбія – на заході.

Щорічне виробництво електроенергії в Канаді перевищує 500 млрд кВт год і зростає далі. За цим показником з розрахунку на душу населення Канаду випереджає лише Норвегія. ГЕС виробляють 65 % електроенергії, ТЕС на кам'яному вугіллі – 20 % і АЕС – 15 %. Висока частка гідроенергії пояснюється, по-перше, віддаленістю вугільних родовищ від головних економічних районів; по-друге, величезними й зручними для використання гідроресурсами Канадського щита і Кордильєр. Важливим районом виробництва гідроенергії став південно-східний край Канадського щита у провінції Квебек. Тут споруджені каскади невеликих ГЕС на

річках, що впадають у річку й затоку Святого Лаврентія. У 70-х роках ХХ ст. почалося будівництво великих ГЕС на півострові Лабрадор і на річках, які стікають із Канадського щита в Гудзонову затоку й затоку Джеймс – Черчилл, Нельсон, Ла-Гранд. Почалося освоєння ресурсів річок Колумбія, Фрейзер і Піс-Рівер у Британській Колумбії.

Найбільшими споживачами електроенергії в Канаді є целюлозно-паперова галузь та кольорова металургія. Дешева електроенергія дала можливість ушляхетнити експорт: замість лісу вивозити целюлозу й папір, замість руд і концентратів – кольорові метали.

Ще одна галузь, яка визначає місце Канади у світовому поділі праці, – **зернове господарство**. Основним його районом є південь степових провінцій. Це північна частина американських степів-прерій – продовження «пшеничного поясу» США. Прерії Канади були розорані лише на початку ХХ ст. Історично для цього району характерні великі ферми, висока товарність і рання механізація виробництва. Як експортер пшениці Канада поступається лише США. Країна вивозить також ячмінь.

У цілому базою для експортних галузей Канади є її величезні природні багатства. Причиною виникнення цих галузей був попит на продукцію з боку європейських метрополій. Існування їх сьогодні зумовлене зацікавленістю в них внутрішнього ринку США.

Експортні галузі відіграють виняткову роль у житті Канади: по-перше, вони були й залишаються основним джерелом надходження іноземної валюти; по-друге, вони є важливим чинником освоєння цієї малонаселеної країни. Зайнятість в експортних галузях незначна, при цьому в устаткуванні та обслуговуванні експортних

галузей зайнята велика кількість людей, які працюють в інших сферах діяльності.

Обробна промисловість Канади представлена практично всіма галузями сучасного виробництва. Крім розглянутих вище експортних галузей, решта працює переважно на внутрішній ринок, але задовольняє його не повністю. Канада купує за кордоном багато готових продуктів виробничого та споживчого призначення й великою мірою залежить від імпорту промислового устаткування. Після Другої світової війни в Канаді зросла роль чорної металургії, машинобудування, нафтопереробки й нафтохімії. З'явилися новітні наукоємні виробництва, але їх частка поки що невелика. Традиційно добре розвиненою залишається харчова промисловість.

Провідна галузь обробної промисловості – **машинобудування**. У країні розвинено виробництво транспортних засобів (автомобілів, літаків, тепловозів, суден, снігоходів), тракторів і сільськогосподарських машин, устаткування для електроенергетики, лісопаперової та гірничої промисловостей. За виробництвом автомобілів (понад 1 млн легкових автомашин за рік) Канада входить до першої десятки країн світу.

Автомобілебудування – найбільша галузь канадської промисловості; 9/10 її зосереджено на півдні провінції Онтаріо. Автозаводи в Канаді виникли між двома світовими війнами як філії американських компаній з метою пробитися на ринки колишньої Британської колоніальної імперії. Останнім часом з'явилися автозаводи японських та корейських фірм, зацікавлені у проникненні на внутрішній ринок США. Звідси таке парадоксальне явище: Канада, що є одним із важливих експортерів автомобілів, літаків, тракторів і

сільськогосподарської техніки, ще більше цієї продукції імпортує з США для внутрішнього ринку.

Географія обробної промисловості Канади має особливість: підприємства галузей, що переробляють сировину і працюють переважно на експорт (кольорова металургія, деревообробна, целюлозно-паперова й борошномельна), розміщені в малих, здебільшого монофункціональних, населених пунктах. Вони територіально розкидані й тяжіють до джерел сировини або енергії, до пунктів вивозу за кордон. На противагу цьому галузі обробної промисловості, що працюють на внутрішній ринок, розміщені в основному у великих багатофункціональних містах, для них властива висока територіальна концентрація. Провідна роль тут належить півдню провінцій Онтаріо та Квебек.

Сільське господарство

Ця галузь характеризується високою продуктивністю й мінімальною зайнятістю. Середній розмір ферм (230 га) є одним із найвищих у світі. За вартістю продукції лідирує тваринництво. Його кормову базу становлять зернові, насамперед ячмінь, і природні або сіяні трави. Частину кормів Канада купує в США.

Основними сільськогосподарськими ареалами є південь Степових провінцій і південь провінцій Онтаріо і Квебек. Вони розірвані територіально і різняться природним середовищем та характером виробництва.

Південь степових провінцій – це північна частина американських степів-прерій. Землі тут родючі, багато чорноземів, але клімат континентальний, посушливий. Річна сума опадів не перевищує 300–500 мм, бувають посухи, літо коротке. Тут зосереджено 4/5 угідь і виробляється 1/2 продукції сільського господарства Канади. Це один з найбільших у світі районів

монокультури ярої пшениці. Крім неї, вирощують ячмінь та олійні: канолу (різновид рапсу) і льон. Природні пасовища на західних та північних околицях «пшеничного поясу» у провінції Альберта – основна зона вирощування великої рогатої худоби на м'ясо.

Південь провінцій Онтаріо і Квебек має більш м'який, вологий клімат і довший вегетаційний період. На район припадає понад 1/3 сільськогосподарського виробництва країни. Воно тут більш інтенсивне й різноманітне, ніж у преріях. Зернові мають допоміжне, другорядне значення. Найважливіша продукція – молоко, м'ясо великої рогатої худоби, свиней і птиці, яйця, овочі та фрукти помірних широт.

Важливими для Канади традиційно залишаються рибальство і хутровий промисел.

Транспорт

Природне середовище Канади не можна назвати сприятливим для транспортного будівництва як за його просторовими розмірами, так і за гірськими й водними перешкодами та кліматичними умовами. Проте на всій великій території країни створено сучасну транспортну систему, в якій поєднуються місцеві (у межах провінцій) і загальноканадські інтереси. Розвинені всі сучасні види транспорту. Як і США, країна наповнена автомобілями, що є основним засобом перевезення людей.

Дві трансканадські залізниці й одна трансканадська автострада перетинають країну в її південній частині від Атлантичного до Тихого океану. Довжина кожної з цих трас приблизно 8 000 км. Створено мережу трубопроводів, які поєднують нафтогазові промисли провінції Альберта зі споживачами нафти й природного газу. Це трансканадський нафтопровід (3 000 км) до міста Сарнія на березі озера Онтаріо і з відгалуженням у

Приозер'я США; нафтопровід «Транмаунтін» через Кордильєри в Тихоокеанські штати США; трансканадський газопровід до Монреалю (3 750 км); газопровід до штату Каліфорнія в США (3 200 км).

Важливу роль відіграє внутрішній водний транспорт. Споруджені в 1954–1959 рр. нові шлюзи навколо порогів біля Монреалю дали можливість створити глибоководний шлях річкою Святого Лаврентія і Великими озерами вглиб Канади і США (відстань від Монреалю до Атлантичного океану – 1 600 км і від Монреалю до Дулута на озері Верхньому – 2 090 км). Щорічний вантажообіг на цьому водному шляху досягає 45–50 млн т. Це переважно зерно із США й Канади, що йде на експорт, і залізна руда з півострова Лабрадор, спрямована в металургійні центри США на Великих озерах. Значна робота проводиться для того, щоб подовжити сезон навігації, бо річка Святого Лаврентія вкривається кригою на 4–5 місяців.

Серед численних портів, що працюють на Великих озерах, берегах річки й затоки Святого Лаврентія, є й такі, які спеціалізуються на відправленні залізної руди, зерна тощо. Найбільшими морськими портами є Ванкувер і Монреаль. Серед центрів повітряних сполучень виділяються передусім Торонто, Монреаль і Ванкувер.

Специфічною проблемою Канади є зв'язки з необжитими районами. Крім Аляскінського шосе, яке в роки Другої світової війни сполучало «суміжні штати» США з Аляскою через Канаду, побудовано шосе «Маккензі» й ще тисячі кілометрів доріг за програмою «Дороги до ресурсів». Навіть у маленьких поселеннях «Коридора Середньої Канади» функціонують аеропорти. Взимку широко використовується аеросанний транспорт (снігоходи).

Зовнішня торгівля

Канада експортує понад 28 % свого ВВП. Понад 2/3 частини її експорту та імпорту припадає на США. Автомобілі та їх частини й різна машинобудівна продукція ввозяться і вивозяться в обох напрямках – із США в Канаду і з Канади до США. Решту вивозу Канади становить продукція її експортних галузей (нафта, природний газ, руди металів і самі метали, алюміній, деревина, целюлоза, газетний папір, риба), найбільшим ринком для якої є США. Канадський імпорт включає електроніку, наукові інструменти, хімікати, фрукти й овочі.

Канада широко розвиває торгівлю з Японією, Великобританією та Німеччиною. Канадське вугілля експортується в Японію, зерно – в Японію, Китай, країни СНД. У 1995 р. частка Канади в зовнішньому товарообігу України становила 0,7 %.

2.3 Внутрішні відмінності та міста Канади

1. Приатлантичний район.
2. Центральний район. Монреаль. Торонто.
3. Степовий район.
4. Британська Колумбія (Захід). Ванкувер.
5. Північ Канади.

Традиційно Канаду поділяють на п'ять великих районів: Приатлантичний, Центральний, Степовий, Британську Колумбію, або Захід, і Північ. Вони склалися в ході колонізації країни і являють собою природну, історичну та економічну цілісність.

Приатлантичний район об'єднує чотири східні провінції – Ньюфаундленд, острів Принца Едуарда, Нову

Шотландію і Нью-Брансуїк. Це найближча до Європи частина материкової Америки. Ще в XI ст. острів Ньюфаундленд відвідували вікінги. У ранній період колонізації Канади район відігравав приблизно таку саму роль, як Нова Англія в США. Визначальним було його географічне положення. З переміщенням економічного центру Канади на південь провінцій Онтаріо і Квебек та посиленням зв'язків із США він перетворився на «далеку околицю» й типовий депресивний район.

Відомі колись центри видобування вугілля й залізної руди, чорної металургії, паровозо- і суднобудування занепали. Нові галузі представлені поодинокими підприємствами. Роль району в Канаді визначається рибальством, вирощуванням картоплі й молочної худоби, туризмом. Великих міст немає. Характерною рисою є безробіття, низькі прибутки і вплив населення в інші райони. Нині у Приатлантичному районі мешкає 9 % населення й виробляється 6 % ВВП Канади.

Центральний район складають дві провінції – Онтаріо і Квебек. Це головна частина Канади. У районі мешкає 62 % населення й виробляється 63 % ВВП. На нього припадає 1/3 продукції сільського господарства, 2/5 лісозаготівель, 1/2 видобутку мінеральної сировини (без палива), 3/5 виробництва електроенергії і 3/4 продукції обробної промисловості. Район лідирує за розвитком експортних галузей, але найважливіша його особливість полягає в тому, що тут майже повністю зосереджені галузі, які працюють на внутрішній ринок: чорна металургія, машинобудування, хімічна, легка й харчова промисловість. На внутрішній ринок орієнтоване і його сільське господарство. Район домінує і в третинній сфері.

Такі позиції Центрального району в Канаді зумовлені багатьма чинниками. Лісостепова зона між Аппалачами та Великими озерами з її помірним і вологим кліматом, порівняно родючими ґрунтами й розвинутою мережею водних шляхів найбільше сприятлива для життя та господарської діяльності в межах Канади. Поряд знаходиться Канадський щит із його величезними мінеральними, гідроенергетичними й водними ресурсами. Дуже зручним є географічне положення в транспортному відношенні між океаном і Великими озерами. Звідси почалася і французька, і англійська колонізація Канади. Найважливішу роль відіграє фактор близькості до головних історичних та економічних районів США.

Провінції Онтаріо та Квебек займають величезну площу – 2,6 млн км². Але їх населення й господарське життя зосереджені на порівняно невеликій території міжозерної рівнини, яку прозвали «півостровом Онтаріо», і в долині річки Святого Лаврентія. Тут утворилася найбільша в Канаді концентрація міських поселень і вже помітні ознаки майбутнього мегалополісу, що простягається на 1 200 км між містами Уїнсор і Квебек. Основу його становлять Монреаль, Торонто та Оттава.

Монреаль (3,3 млн жителів) був заснований французами в 1642 р. на берегах річки Святого Лаврентія. Вигідне географічне положення щодо Європи і на шляхах колонізації Канади зі сходу забезпечило йому швидке зростання. Монреаль – порт і важливий вузол наземних і повітряних сполучень, торгово-фінансовий, промисловий, науковий і культурний центр.

Промислова структура Монреаля різноманітна. Її старими галузями є харчова, легка (швейна, шкіряно-взуттєва), меблева, поліграфія і фармацевтика. Після

Другої світової війни Монреаль став важливим центром нафтопереробки й нафтохімії, а згодом і нових галузей машинобудування (електротехнічної, електронної, аерокосмічної). Проте як індустріальний центр Монреаль значно поступається Торонто.

Монреаль – найважливіше місто Французької Канади, у ньому переважають франко-канадці. Це друге після Парижа франкомовне місто у світі. У його архітектурі, зовнішньому вигляді, способі життя багато що нагадує Францію. Утім, культурне значення Монреаля виходить далеко за межі франкомовної провінції Квебек. Монреаль виконує різноманітні міжнародні функції: у ньому відбуваються міжнародні конференції, виставки. У 1976 р. тут проходили Літні Олімпійські ігри. Щороку місто відвідують 6 млн туристів.

Торонто (3,9 млн жителів) розміщене на березі озера Онтаріо. Місто виникло в 1793 р. і швидко стало центром Англійської Канади. Це головний суперник Монреаля. Роль Торонто зростала із заміною в Канаді англійського впливу американським. Щодо зв'язків із США Торонто і його оточення мають безсумнівні переваги перед Монреалем. Торонто є банківським, фінансовим і бізнесовим центром Канади. Велика його роль у транспортних зв'язках, комунікаціях, науці, культурі й спорті. Це найбільший за кількістю жителів і промисловим виробництвом метрополітен країни.

Структура промисловості в Торонто більш різноманітна й більш сучасна, ніж у Монреалі. Перше місце посідає машинобудування, в якому все більшого значення набуває новітня високотехнологічна продукція. Розвинені харчова (м'ясопереробна, консервування овочів та фруктів), поліграфічна галузь і кіноіндустрія. Навколо Торонто утворилося найбільше в Канаді зосередження

невеликих міст із металургійними, металообробними, машинобудівними, нафтопереробними і нафтохімічними заводами. Тут знаходиться вся атомна енергетика, усі 7 центрів канадського автомобілебудування, зокрема Уїнсор – «Детройт Канади», в якому виготовляється 1/4 автомобілів країни.

Значення Торонто для Канади підкреслює назва, яку йому дали, – «Золота підкова». Торонто вважають найбільш американським містом Канади. Тут багато хмарочосів, швидкий темп життя, різноманітний етнічний склад населення, чимало недавніх іммігрантів.

Неподалік від Торонто, на кордоні Канади й США, знаходяться відомі Ніагарські водоспади, які щороку відвідують до 20 млн туристів.

Оттава (920 тис. жителів) лежить на берегах однойменної річки-притоки річки Святого Лаврентія, на кордоні між двома головними провінціями країни – Квебек і Онтаріо. У 1867 р. вона стала столицею домініону й далі розвивалася за генеральним планом саме як столиця. Це чисте і приємне для життя місто. Державні службовці становлять 1/3 працюючого населення. Тут розвинена також харчова, поліграфічна, а останнім часом і електронна промисловість. У місті багато наукових закладів, музеїв і парків.

Степовий район охоплює провінції **Манітоба, Саскачеван і Альберта**. Сучасний розвиток району розпочався лише після закінчення в 1885 р. будівництва трансканадської залізниці, коли сюди рушив потік іммігрантів. До Другої світової війни роль району в країні визначали зерно і м'ясо. У 50-х роках ХХ ст. тут були відкриті величезні запаси нафти та природного газу. Поклади кам'яного вугілля були відомі ще раніше.

У Степовому районі мешкає 17 % населення й виробляється 18 % ВВП Канади. Провідними є два напрямки господарювання:

1) видобуток нафти, природного газу й кам'яного вугілля, їх транспортування та пов'язані з ними нафтопереробка й нафтогазохімія, виготовлення відповідного обладнання. Головною «кочегаркою» є провінція Альберта;

2) вирощування зерна й відгодівля великої рогатої худоби м'ясного напрямку та пов'язані з ними борошномельна й м'ясопереробна промисловість, а також сільськогосподарське машинобудування.

Серед міст району найважливішими є Вінніпег, Едмонтон і Калгарі.

Вінніпег – залізничний вузол, «ворота в прерії». Він уособлює сільськогосподарський період розвитку району. Його промисловість пов'язана з переробленням зерна, м'яса та олійних культур і зумовлена роллю транспортного й торгово-розподільчого центру. У місті найбільший у Канаді ринок зерна.

Едмонтон («ворота на північ») має важливе значення як транспортний та організуючий центр в освоєнні Північної Канади. Це «столиця нафти й газу» зі складним нафтогазовим комплексом.

Калгарі – новий фаворит провінції Альберта. Його інтенсивний розвиток визначається наявністю нафти й газу, за що одержав назву «нафтової столиці». У ньому зосереджено багато штаб-квартир монополій і консультативних фірм. Місто має модерну забудову з хмарочосами. Тут відбулися Зимові Олімпійські ігри 1988 р.

Британська Колумбія (Захід). Район, який свого часу одержав назву «Канадський Далекий Захід», повністю зайнятий Скелястими горами. Швидкий його

розвиток після Другої світової війни зумовлений вигідним розміщенням у басейні Тихого океану і форсованим освоєнням природних багатств, насамперед лісів і гідроресурсів. Ринки та ділові зв'язки району постійно переміщуються за кордон у Тихоокеанські штати США, в Японію та інші країни Азії. Вирішальна роль в економіці Британської Колумбії належить експортним галузям. Тут заготовляють 3/4 деревини Канади, виплавляють алюміній; розвинена гідроенергетика, целюлозно-паперова й рибоконсервна промисловість. Зростання населення й віддаленість від Центрального району сприяють появі виробництв, що орієнтуються на місцевий попит. Нині в районі мешкає майже 12 % населення й виробляється понад 12 % ВВП Канади.

Головне місто району – **Ванкувер** (1,8 млн жителів) – розміщене в гирлі річки Фрейзер в одній із заток на невеличкій рівнині скелястого Тихоокеанського узбережжя. За кількістю населення це третє місто Канади. Ванкувер – кінцевий пункт трансканадських залізниць і шосейної дороги, вузол авіаліній та найбільший морський порт країни. Через нього на експорт надходить зерно, вугілля, калійна сіль, деревина, целюлоза, папір тощо. Швидкий розвиток міста почався після завершення в 1887 р. будівництва трансканадської залізниці. Останнім часом його промисловість визначає обличчя провінції. М'який клімат і мальовниче оточення приваблюють багатьох туристів. Ванкувер має тісні зв'язки з американським містом Сієтлом, оскільки знаходиться за 230 км на північ від нього.

Північ Канади. Офіційно цей район включає територію Юкон і Північні території. Його площа – майже 4 млн км², тобто 2/5 частина Канади, а мешкає тут менше 90 тис. осіб, тобто 0,3 % населення країни. Головна причина – суворі кліматичні умови субарктики та арктики.

Територія має великі мінеральні, гідроенергетичні та лісові ресурси, але їх експлуатація поки що практично не розпочалася.

2.4 Система освіти в Канаді

Країна кленового листа належить до держав, дипломи яких високо цінуються на міжнародному освітньому ринку. Це не дивно: на розвиток системи освіти тут витрачаються значні кошти (7,1 % від ВВП порівняно із середнім показником 6,1 %). Про ступінь розвитку освітньої інфраструктури свідчить хоча б той факт, що всі державні школи, університети й коледжі Канади під'єднані через супутник КАНТАТ до мережі Інтернет.

Навчання в Канаді абсолютно децентралізоване й належить, відповідно до конституції, до сфери виняткової юрисдикції провінцій. Кожна провінція самостійно визначає політику в цій галузі та бюджет, що робить навчання в Канаді унікальним процесом.

Канада є одним зі світових лідерів у галузі високих технологій, аерокосмічної індустрії, мікроелектроніки. Усі ці напрямки викладаються тут на дуже високому рівні. Гарну репутацію має канадська інженерна освіта, а також програми з бізнесу й природничих наук.

Серед канадських навчальних закладів є як державні, так і приватні. Якість освіти, яку вони забезпечують, приблизно однакова.

Школи Канади. У школах Канади навчається понад п'ять мільйонів учнів, переважно – у державних (public school) і католицьких школах. Для громадян Канади шкільна освіта є безкоштовною. Іноземцям за навчання дитини в канадській школі доводиться платити, а розмір оплати визначає сам навчальний заклад. Приватні школи

пропонують платні програми. Вибір таких шкіл надзвичайно великий: із роздільним або спільним навчанням хлопчиків і дівчаток, із повним пансіоном або лише денним навчанням.

Приватних шкіл у Канаді небагато, і в них досить високий конкурс: є школи, у які дітей записують ще до їх народження. У середньому приватні школи-пансіони обладнані краще, ніж державні. Учні приватних шкіл складають проміжні іспити, і тих, хто не встигає, відраховують. У деяких провінціях діє система атестації, за якою випускники, які не набрали необхідної кількості балів, не можуть продовжити навчання в коледжі або університеті. Випускники відомих канадських приватних шкіл без проблем вступають до провідних університетів Канади, Великобританії, США.

Діти йдуть до першого класу у 6-річному віці. Навчання в початковій (1–6 класи, 6–12 років) і середній школі (7–12 класи, 13–18 років) здійснюється на одній з офіційних мов країни – англійській або французькій. У більшості провінцій повна середня освіта, що відкриває дорогу у ВНЗ, триває 12, а в провінції Онтаріо – навіть 13 років. Лише у франкомовній провінції Квебек середню школу закінчують після 11-го класу, а потім ті, хто хоче підготуватися до вступу в університет, ще два роки навчаються на підготовчому відділенні в коледжі системи CEGEP (французька аббревіатура: College d'Etudes Generales et d'Education Professionnelle).

Коледжі Канади. У Канаді близько 175 державних і приватних коледжів. У системі професійної освіти навчається близько 300 тис. осіб. За якістю навчання стежать представники асоціації ACCC (Association of Canadian Community Colleges).

Канадські коледжі поділяють на суспільні (Community Colleges), технічні (Technical Institutes) і

коледжі системи CEGEP. Основне завдання коледжів – готувати професійні кадри для промисловості й бізнесу. Зокрема технічні коледжі – це щось на зразок професійно-технічних училищ, студенти яких за короткий термін одержують певну професію. Як правило, в коледжі навчаються два роки, і більша частина навчального часу проходить не в аудиторіях, а в лабораторіях і майстернях.

Суспільні коледжі пропонують академічні програми, що є «мостом» між середньою школою і університетом. У деяких із них діють програми співробітництва з університетами для здобуття бакалаврського ступеня. Випускники такого коледжу зараховуються відразу на другий курс університету-партнера. На базі багатьох коледжів створено відділення для навчання іноземців англійської мови як іноземної (ESL).

Університети Канади. Перший канадський ВНЗ, Universite Laval (Лавальський університет), був заснований ще в 1663 році. Сьогодні в Канаді налічується близько 100 університетів та університетських коледжів. Найбільше їх розміщено у провінціях Онтаріо й Британська Колумбія. Дипломи вищих навчальних закладів цих провінцій цінуються найбільше, однак і навчання в них дорожче.

У Канаді немає приватних вищих навчальних закладів (за винятком кількох закритих релігійних ВНЗ), усі вони на дві третини фінансуються з держбюджету й суспільних фондів. Усі університети входять до Асоціації університетів і коледжів Канади (AUCC).

Канадські університети мають сучасне матеріально-технічне і лабораторне устаткування та гарні бібліотеки. Сильною стороною канадської вищої школи є тісний зв'язок науки і практики. Університетські клініки вважаються кращими в країні, бізнес-школи беруть активну участь у консультуванні підприємців і платників

податків. За офіційною статистикою, канадська університетська наука створює в країні щорічно 150–200 тис. робочих місць.

Як і в більшості західних країн, канадська вища освіта складається із трьох рівнів:

- початкова вища (Undergraduate) із наданням ступеня бакалавра й тривалістю навчання не менше 3 років;
- магістерські програми (Graduate) із тривалістю навчання 1–2 роки;
- докторантура (Postgraduate) із наданням ступеня доктора філософії (Ph) і тривалістю навчання 4 роки.

У цілому у ВНЗ Канади навчається понад 1,5 млн студентів. Іноземці становлять близько 5 % від загальної кількості студентів. А серед випускників таких вищих навчальних закладів, як Windsor University і New Brunswick University, кожен четвертий – іноземець. У таких вишах, як Saskatchewan University, McGill University і University of British Columbia (UBC), кількість іноземних студентів сягає 20 %.

2.5 Особливості розвитку преси в Канаді

Преса Канади є надзвичайно різноманітною й має свої особливості. Насамперед йдеться про двомовну пресу, адже Канада має дві офіційні мови – англійську та французьку. Відповідно канадську пресу поділяють на англомовну та франкомовну. Пресу Канади можна також класифікувати за територіальною ознакою: на східну, до якої здебільшого входять друковані засоби масової інформації провінцій Квебек та Онтаріо, та західну, яку представляє преса провінцій Британської Колумбії, Альберти, Манітоби. Так склалося історично, що Західна

Канада сформувалася повністю за умов домінування англійської мови, тим часом як на розвиток східної частини Канади великий вплив здійснила французька мова та культура. Сама історія визначила такий паралельний розвиток двох сильних культур, що вплинуло на політику й економіку, на суспільство та засоби масової інформації, зокрема пресу, що є невід'ємною частиною суспільно-політичного життя кожної країни.

Аналіз розвитку канадської преси варто починати з кінця 20-х років ХХ ст., коли канадське суспільство зазнало значних змін. По-перше, на той час канадці активно переселялися з сільської місцевості до міст. По-друге, більшість із них переходили від традиційних сільських розваг до міських, більш модернізованих. Щоб заповнити цей культурний вакуум, розпочали активно відкривати місця розваг та відпочинку, засновувати нові видання. У 20-ті роки минулого століття щоденна газета була найпоширенішою формою масової комунікації в Канаді. Так, у 1921 році виходило 1 716 щоденних газет. Цей рік можна вважати початком газетного буму в Канаді. Для порівняння, у 1989 році в країні виходило вже 5 993 щоденні газети.

Узагалі історичний розвиток канадської преси можна поділити на п'ять періодів. Перший період – становлення канадської преси – припадає на 1752–1807 роки. Перша канадська газета – «Halifax Gazette» – була заснована 23 березня 1752 року в місті Галіфаксі провінції Нова Шотландія, що в перекладі означає Нова Шотландія. Засновником газети був англієць Джон Бушел, який спочатку виконував обов'язки і генерального менеджера, і журналіста, і літературного редактора, і фінансового директора, і фотокореспондента. Словом, уся редакція газети була представлена в одній особі. Газета була англійською. Її заснування було зумовлене активізацією

процесу переселення британців до нових земель, як тоді називали Канаду та Америку разом. Згодом нові англомовні поселенці почали просуватися вглиб континенту, і так вони дійшли до тодішньої Нижньої Канади (сьогодні це територія франкомовної провінції Квебек). Заснували нове місто – Квебек Сіті (сьогодні це столиця Квебеку) – і відповідно виникла потреба у створенні місцевих засобів інформації. Таким чином, у 1764 році була створена нова газета – «Quebec Gazette». Засновниками цієї газети були Вільям Браун і Томас Гілмор. Третьою територією, яку почали заселяти, була провінція Нью-Брунсвік, де в 1783 році відкрилися дві місцеві газети – «Royal Gazette» («Королівська газета») та «New Brunswick Advertiser» («Рекламодавець Нью-Брунсвіка»).

Другий період розвитку преси Канади охоплює 1807–1858 роки. Він був пов'язаний насамперед із зростанням еміграції в Канаду, особливо після війни 1812 року. На той час у Канаді засновувалися нові міста, розвивалася промисловість і, звичайно, розвивалася й преса з метою задовольнити інформаційні потреби населення країни, яке збільшувалося з кожним роком. За даними 1858 року, в Канаді вже видавалося приблизно 300 газет та журналів.

Третій період розвитку преси в Канаді припадає на 1858–1900 рр., коли почали ще більшими темпами розвиватися промисловість та сільське господарство, зміцнювалася банківська система країни, збільшувався потік емігрантів, активізувалося політичне життя. Одним із важливих чинників, що стимулював економічний розвиток Канади, було відкриття золота як у басейні річок Фрейзер та Томпсон, так і в інших частинах країни. Це у свою чергу вплинуло на міграцію населення країни, а також переселення емігрантів із США, які переїхали до Канади у пошуках золота. У місцях видобування золота

засновувалися нові поселення й міста, водночас з'являлися нові газети й журнали. За даними 1900 р., у Канаді нараховувалося вже 1 227 газет та журналів.

Четвертий період розвитку канадської преси охоплює 1900–1952 роки. Кардинальні зміни в економіці й політиці, технологічна та індустріальна революція вплинули на розвиток промисловості й сільського господарства. Крім того, зростало населення країни (за даними 1951 року, воно налічувало вже 14 009 655 осіб). Технологічний поступ зумовив активізацію ЗМІ в Канаді: розвивалися преса, радіо й телебачення.

П'ятий період охоплює проміжок часу від 1952 року до наших днів. У цей період, коли активно розвивалися новітні технології, комунікативні та електронні системи, кардинально модернізувався й сам виробничий процес друку газет і журналів, розвиток преси та інших ЗМІ в Канаді активізувався ще більше і вийшов на сучасний рівень. Крім того, поява Інтернету здійснила своєрідну революцію в галузі як преси, так й інших ЗМІ.

Традиції періодичної преси в Канаді надзвичайно міцні. На другу половину ХХ ст. там існувало понад 50 солідних газет. Сьогодні кожне канадське містечко має свою газету, що свідчить про великий розвиток регіональної преси. А в таких великих містах, як Торонто чи Оттава, існує кілька десятків газет.

Найбільшими газетами сучасної Канади є «Globe and Mail», «National Post», «La Presse», «Le devoir», які гідно представляють національну пресу Канади на міжнародній арені. Ці газети надходять до кожного дипломатичного представництва Канади за кордоном.

«Globe and Mail» – англомовна газета; одна з перших у світі, яка мала власного кореспондента в Північній Африці. Крім того, «Globe and Mail» була першою північноамериканською газетою, що заснувала

корпункт у Китаї, та першою канадською газетою, яка відкрила постійні бюро новин в Африці та Латинській Америці. Вона мала власного кореспондента у Квебек-Сіті в 50-х роках ХХ ст. А впродовж 60-х років «Globe and Mail» створила по всій Канаді свої кореспондентські пункти.

У 1979 році «Globe and Mail» була першою газетою у світі, що видавала повний текст комерційної бази даних із кожного питання, та першою, яка одночасно виходила в електронному та друкованому варіантах. На сьогодні існує два видання цієї газети в електронному вигляді: «Globe and Mail» (створено в 1995 р.) та «Globe Fond» (1997 р.).

У 1980 році «Globe and Mail» стала першою широкомасштабною газетою Канади. Вона видавалася в Монреалі та містила широкі політичні й економічні новини. Завдяки підключенню до сателіта для «Globe and Mail» стало можливим поширювати новини в електронному вигляді одночасно в 10 канадських провінціях.

У 1990 році «Globe and Mail» зазнає кардинальних змін у дизайні, як у графічному, так і у видавничому. А в 1995–1996 роках газета була визнана Міжнародною спілкою газетного дизайну як найкраща у світі.

«**National Post**» – досить «молода» газета, виходить шість разів на тиждень. Вона швидко завоювала свого читача завдяки електронному виданню. У ньому не публікується весь зміст газети, а лише короткий огляд статей та матеріалів. «National Post» цікава своїми матеріалами на політичні та суспільні теми і популярна серед різних верств населення – від тінейджерів до державних службовців.

Франкомовну пресу Канади найкраще представляють дві газети: «La Presse» та «Le Devoir». «**La Presse**» була

заснована в Монреалі в 1884 році. Вона стала справжнім проривом у журналістському світі франкомовної частини Канади. Газета була створена канадським політичним діячем Лангевіном як засіб політичної боротьби. У першому номері газети зазначалося, що це «незалежна вечірня щоденна газета французькою мовою, спрямована на комерцію, політику, літературу, словом, на поширення новин з основних життєвих питань». XX століття було нелегким періодом у розвитку газети, проте вже наприкінці століття «La Presse» вийшла на передові позиції у канадській пресі завдяки структурним реформам, зміні керівництва та концепції газети. На сьогодні «La Presse» є найбільшою франкомовною щоденною газетою Північної Америки і вважається найкращою на Американському континенті.

Друга франкомовна газета Канади – «**Le Devoir**» – була заснована 10 січня 1910 р. Біля джерел стояла компанія «Обмежена реклама» на чолі з Генрі Бураса, який став першим редактором «Le Devoir». Була розроблена детальна концепція газети, в якій зазначалося, що «Le Devoir» – це видання думки та ідей, видання незалежної боротьби. Генрі Бураса запросив найкращих журналістів того часу до своєї газети, серед яких – Жюль Фурньє, Омер Еро, Олівар Аселан та ін.

У газеті «Le Devoir» працюють найкращі франкомовні журналісти Канади, які забезпечують такий високоякісний підбір матеріалів, що дає можливість газеті займати передові позиції у пресі Канади.

Запитання для самоконтролю

- 1 Визначте територію та географічне положення країни.
- 2 Дайте характеристику природно-ресурсного потенціалу.
- 3 Проаналізуйте політичний устрій Канади.
- 4 Проаналізуйте населення та релігійні вірування країни.
- 5 Назвіть та опишіть найбільші міста країни.
- 6 Схарактеризуйте господарство та сферу послуг.
- 7 Дайте характеристику зовнішньоекономічних зв'язків країни.
- 8 Яке значення в житті Канади має українська діаспора?
- 9 Проаналізуйте систему освіти країни.
- 10 Назвіть найбільші досягнення культури та мистецтва Канади.
- 11 Назвіть відомих політичних лідерів, діячів культури й мистецтва, журналістів Канади.
- 12 Назвіть основні етапи розвитку преси в Канаді, найбільш відомі сучасні видання англомовної і франкомовної преси.

Плани практичних занять та завдання до них

Канада – країна кленового листка

Питання для обговорення:

- 1 Загальні відомості про країну, столицю, територію та географічні умови.
- 2 Державна символіка, емблеми Канади.
- 3 Історичні особливості розвитку країни.
- 4 Населення Канади.
- 5 Українці в Канаді:
 - а) українські організації Канади;
 - б) державні інституції підтримки українства.

Завдання:

Підготуйте повідомлення про діяльність однієї з українських організацій Канади.

Система правління Канади. Економіка країни

Питання для обговорення:

- 1 Загальні відомості про державний устрій країни.
- 2 Федеральний уряд. Місцеве самоврядування й управління в Канаді. Правове положення провінцій.
- 3 Загальна характеристика економіки країни.
Структура промисловості. Структура сільського господарства.
- 4 Сфера послуг. Транспорт.

Завдання:

- 1 Складіть список прем'єр-міністрів Канади.
- 2 Підготуйте повідомлення на тему: «Становлення та розвиток державно-правових інститутів Канади в різні історичні періоди».

Освіта в Канаді. Національні звичаї й традиції

Питання для обговорення:

- 1 Система освіти. Зміст навчання.
- 2 Свята, звичаї й традиції.
- 3 Улюблені заняття канадців. Дозвілля, розваги. Особливості національної кухні.

Завдання:

Підготуйте повідомлення (презентацію) про популярне свято, традицію чи національну страву канадців.

Культура й мистецтво Канади. Засоби масової інформації

Питання для обговорення:

- 1 Кіно. Видатні канадські режисери (Атом Егоян, Денис Аркан, Девід Кроненберг та ін.) й актори (Майк Марс, Ден Акройд, Джим Керрі, Марк Фавро, Рой Дюнві та ін.).
- 2 Музика. Відомі канадські музиканти та співаки (Брайан Адамс, Шанайя Твейн, Селін Діон, Лара Фабіан).
- 3 Канадські письменники.
- 4 Танці й театр.
- 5 Радіо, телебачення, преса в Канаді.

Завдання:

- 1 Підготуйте повідомлення (презентацію) про одного з видатних діячів культури та мистецтва Канади або інших національних героїв.
- 2 Доберіть уривки з художніх творів відомих канадських письменників (на власний вибір) та запропонуйте їх аудиторії з відповідними коментарями щодо тематики, проблематики та авторського стилю.

- 3 Підготуйте добірку новин про Канаду за останній тиждень (місяць, рік). Зробіть відповідні висновки.
- 4 Оберіть будь-яку газету чи журнал, який видається (або видався) в Канаді, зробіть аналіз щодо форми, структури та змістового наповнення.

Індивідуальні завдання

- 1 Розкрийте основні етапи історичного розвитку Канади.
- 2 Дайте характеристику всесвітньо відомих історико-культурних об'єктів країни.
- 3 Як ви розумієте поширену метафору: *Канада – плавильний казан?* Порівняйте власні міркування з думкою Арнольда Едінборо: *«Ніколи Канада не була плавильним казаном. Скоріше вона схожа на овочевий салат. Багато зелені. Всі інгредієнти м'які, а місцями – ближче до Оттави, наприклад, – буває кислувато».*
- 4 Проаналізуйте подані нижче цитати та афоризми про Канаду:
 - 1 *Буваючи в Канаді, я розумію весь світ* (Джейн Фонда).
 - 2 *Сутність Канади – це відсутність приналежності. Не англійська, не американська; рівняння з усіма невідомими. І невловимий смак – щось на зразок селери* (Майк Майерс).
 - 3 *З погляду канадської кухні канадців слід вважати супом «вишисуаз»: холодний, наполовину французький, і важко збаламутити* (Стюарт Кіт) (суп «вишисуаз» — густий овочевий крем-суп, який вважають американським винаходом на базі французької кухні; зазвичай подають холодним).
 - 4 *Канада – це не країна, а якась білизняна мотузка завдовжки 4 000 миль. Сент-Джонс, столиця Ньюфаундленду, ближча до Мілана, ніж до Ванкувера* (Саймон Хоггарт).
- 5 Уявіть: ви щойно повернулися з відрядження до Канади, метою якого було вивчити особливості життя, побуту, культури й традицій країни. Напишіть журналістський матеріал (тема та жанр – на вибір), викладаючи основні факти та власні враження від поїздки. Дайте йому заголово

Розділ 3

Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії

3.1 Загальна характеристика країни

1. Місце країни у світі.
2. Історія виникнення й розвитку. Культура та соціальний розвиток.
3. Склад території. Природні умови Великобританії, їх господарське оцінювання.
4. Населення Великобританії.

Офіційна назва: Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії.

Площа: 248 528 км².

Населення: 64 млн осіб.

Столиця: Лондон.

Адміністративний поділ: складається з чотирьох історичних областей (Англія, Шотландія, Уельс, Північна Ірландія), які поділяють адміністративно на графства. Крім того, Великобританії належить кілька островів у різних частинах світу.

Англія: 39 графств, 6 метрополітенівських графств та особлива адміністративна одиниця – Великий Лондон (адміністративний центр – Лондон).

Уельс: 8 графств (адміністративний центр – Кардіфф).

Шотландія: 12 областей і 186 островів (адміністративний центр – Единбург).

Північна Ірландія: 26 округів (адміністративний центр – Белфаст).

Особливий статус мають *острів Мен і Нормандські острови*.

Форма правління: конституційна парламентська монархія, королівське успадкування.

Глава держави: монарх (королева, король) – верховний носій виконавчої влади, глава судової системи, верховний головнокомандувач.

Найвищий законодавчий орган: двопалатний парламент, який складається з Палати лордів і Палати общин; обирається терміном на 5 років.

Найвищий виконавчий орган: Рада міністрів.

Глава уряду: прем'єр-міністр.

Форма устрою: унітарна держава.

Великі міста: Манчестер, Бірмінгем, Лідс, Глазго, Шеффілд, Ліверпуль, Единбург, Белфаст.

Державна мова: англійська, в Уельсі – англійська і валлійська.

Релігія: 47 % – англіканці, 16 % – католики.

Етнічний склад: 81,5 % – англійці, 9,6 % – шотландці, 2,4 % – ірландці, 1,9 % – валлійці.

Валюта: фунт стерлінгів = 100 пенсів.

Клімат: Великобританію називають країною туманів і дощів. Вона лежить у зоні широколистих лісів помірного поясу. Клімат її вологий (океанічний) з майже рівномірним розподілом опадів упродовж року. Завдяки Гольфстриму зима дуже м'яка, з рідкісними морозами, а літо прохолодне. Кількість опадів зменшується у напрямі на схід.

Визначні пам'ятки: комплекс Стоунхендж, церква у Баргоні, замок XII ст. в Інвернесі, собор у Глазго, Единбурзький замок і церква, замок Кардіфф, Будинок-музей Шекспіра в Стратфорді, Оксфордський і Кембриджський університети; у Лондоні – Британський музей, замок Тауер (тут зберігаються коштовності царської корони), Вестмінстерське абатство (місце коронації британських королів) із Куточком поетів, будівля парламенту, башта з годинником Біг-Бен, Букінгемський палац, Музей воскових фігур мадам Тюссо, Гайд-парк із Куточком ораторів, колона Нельсона на Трафальгарській площі, «Квадратна миля гріха» в районі Сохо.

Місце країни у світі

Офіційна її назва країни – Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії. Її також називають Великобританією – за назвою найбільшого острова (походить від етноніма племені – *бритти*), або Англією – за назвою історичного ядра.

Великобританія – батьківщина індустріального способу виробництва. У середині XIX ст. на неї припадала майже половина світової промислової продукції. Вона займала панівне становище у промисловому експорті, фінансах і мореплаванні тогочасного світу. Британська колоніальна імперія була найбільшою за площею й населенням (36 млн км² і

400 млн осіб – чверть жителів Землі в 1919 р.). Англійська мова, англійська культура, англійський спосіб життя стрімко поширювалися у світі. У середині ХХ ст. Британська колоніальна імперія розпалася. За розмірами ВВП Великобританію випередили інші головні економічно розвинені країни. Щоб вистояти в боротьбі з конкурентами, Великобританія змушена була в 1973 р. вступити до ЄС. Сьогодні за розмірами виробництва, рівнем економічного й соціального розвитку вона посідає одне з провідних місць у світі. П'ятдесят її колишніх колоній і домініонів входять до Співдружності, яку очолює Великобританія.

Історія виникнення й розвитку

У давнину територія була заселена кельтськими племенами бриттів. На початку нашої ери більша частина острова Британія була завойована римлянами. У V–VI ст. територію сучасної Англії завоювали германські племена англів, саксів і ютів, які припливли сюди з материкової Європи. Вони заснували багато дрібних королівств. До XI ст. на Британію нападали вікінги й данці. У 1066 р. Англію завоювали нормани, які прийшли з Нормандії (Франція). У XIII ст. у країні було створено парламент. На початку XVIII ст. відбулося об'єднання Англії та Шотландії у Королівство Великобританія. У XVII ст. Великобританія почала здійснювати активну колоніальну експансію. Наприкінці XIX ст. вона стала економічно найбільш розвинутою державою світу. Після Першої та особливо Другої світових воєн Великобританія втратила свою першість у світі й зазнала руйнування колоніальної імперії. Наростання проблем у різних сферах суспільного життя зумовило встановлення близьких політичних і військових зв'язків Великобританії із США.

Культура і соціальний розвиток

Внесок британців у світову цивілізацію надзвичайно великий. Високий культурний рівень населення забезпечується, зокрема досконалою освітньою системою. Обов'язковою є 11-річна освіта. На 100 тис. осіб припадає 2 170 студентів. Майже 33 % загальних громадських податків витрачається на потреби цієї галузі. У країні багато музеїв і бібліотек, театрів та концертних залів. Серед них всесвітньо відомий Британський музей, Шекспірівський театр. У списку ЮНЕСКО – 16 об'єктів. Найстарішими є Оксфордський (1167 р.) і Кембриджський (1209 р.) університети. Британці належать до націй, які найбільше читають. Добре розвинений інститут приватної власності: майже 60 % сімей мають окремі власні будинки, 70 % – автомобілі. Освіта й охорона здоров'я безкоштовні.

Великобританія визнала незалежну Україну 31 грудня 1991 р., а вже 10 січня 1992 р. між нашими країнами було встановлено дипломатичні відносини. Великобританія більше експортує товарів до України, ніж імпортує з неї.

У Великобританії більше, ніж у будь-якій іншій європейській країні, збереглася прихильність до усталених здавна традицій, побуту, звичок. Це позначається на багатьох аспектах матеріальної і духовної культури населення. І досі актуальне, наприклад, прагнення англійців жити відокремлено, що має прояв у плануванні житлових будівель: Великобританія й до цього часу є країною переважно малоповерхового будівництва.

У Великобританії вже давно забуто народний одяг (він зберігається хіба що в деяких областях Шотландії), який являє собою полотняну білу сорочку з відкладним коміром, картату до колін спідницю у велику складку

(кілт), коротку суконну куртку з вилогами і плед, який накидається на одне плече. На ноги надягають гольфи й товсті грубі черевики з металевими пряжками, а на голову – темний берет із широким картатим околицем. Кілт і плед виготовляють з особливої картатої тканини – тартана, або шотландки, раніше кожен шотландський клан мав своє забарвлення цієї тканини.

Найбільшу популярність завоювали англійські м'ясні страви, наприклад, ростбїф і бїфштекс, які входять до меню ресторанів усіх європейських країн. Національна страва англїйцїв – різні пудинги.

Традиційна зміна гвардійської варти біля воріт Букінгемського палацу щодня збирає натовпи туристів. Також привертають увагу традиційні зустрічі на «куточку ораторів» у лондонському Гайд-парку, де на спеціально відведеному майданчику, що охороняється поліцейськими, кожен охочий може виголосити промову або проповідь – зрозуміло, якщо вона не спрямована, наприклад, проти королівської сім'ї. П'ятого листопада – «День Гая Фокса», національне свято Великобританії.

Здавна велику увагу в країні приділяють спорту. Тут популярні такі спортивні ігри, як тенїс, баскетбол, хокей на травї, кїнне поло, верхова їзда, гольф та їн.

У суспільному та культурному житті Великобританії важливу роль відіграє церква. Державна церква Великобританії – англїканська. За догматами вона близька до протестантизму.

Королівський балет і Королівська опера входять до складу Королівського оперного театру «Ковент-Гарден» у Лондонї. Це провідні колективи світового музичного театру. Англїйська національна опера й Уельська національна оперна компанія досї популярні у всьому світі. На щорїчний лїтній оперний фестиваль у Глайндборне зїжджаються музиканти й любителї музики з

усіх куточків світу. Відомою є також балетна труппа Королівського балету Бірмінгема.

Найбільш яскравою демонстрацією мистецтва у Великобританії є щорічні фестивалі, які проводяться з найдавніших часів. У місті Йорк кожні три роки проходять фестивалі середньовічних п'єс-містерій. Фестиваль хорového мистецтва, заснований 200 років тому, відбувається по черзі в Херефорді, Глостері й Вустері. Единбурзький міжнародний фестиваль музики і драматичного мистецтва, заснований у 1947 р., пропонує тритижневу щорічну програму оркестрової, камерної та вокальної музики, оперного, балетного й драматичного мистецтва. Влаштовуються художні виставки і Единбурзький кінофестиваль. У Шекспірівському меморіальному театрі у Стратфорді кожне літо проходять презентації річної програми творів Шекспіра. Три фестивалі – живопису, скульптури, музики та літератури – щороку відбуваються у Челтнемі. Досить часто на всій території Сполученого Королівства проводяться фестивалі народних пісень і танців, свято шотландських горців, Королівський національний фестиваль Уельсу (живопису, музики та літератури) і Лланголленський міжнародний музичний фестиваль.

Склад території та економіко-географічне положення

Сполучене Королівство розміщене на островах Північно-Західної Європи. Йому належать острів Великобританія, частина острова Ірландія та навколишні острови.

Країна поділяється на чотири історико-географічні області: Англію (ядро держави) і приєднані пізніше до неї шляхом завоювання Уельс, Шотландія й Північна Ірландія (Ольстер), які мають незначні й невиразні елементи автономії.

Найважливішого особливостю географічного положення Великобританії є її відокремленість від континенту. Ця обставина сприяла тому, що країна, хоч і брала постійну участь у європейських війнах, проте упродовж дев'яти століть (із 1066 р.) жодного разу не зазнала іноземного вторгнення. Разом з тим країна користувалася всіма вигодами, що пов'язано з її розміщенням поряд із найбільш розвиненими державами Західної Європи.

Головні річки Англії – Темза, Северн, Тайн; Шотландії – Клайд, Тей, Форс, Твід, Ді та Спей; Уельсу – Ді, Уск, Тейфі; Північної Ірландії – Фойл, Верхній Бан і Нижній Бан. Серед численних озер країни особливо виділяються легендарні Лох-Несс, Лох-Тей, Лох-Кетрін та озеро Балу. Озеро Лох-Ней – найбільше на Британських островах.

Господарське оцінювання природних умов і ресурсів

За характером поверхні територія Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії майже однаково представлена рівнинами й узгір'ями. Найбільше заселена й економічно розвинена південно-східна рівнинна частина країни. Узгір'я, що поширені на заході та півночі, заселені слабо й використовуються лише для екстенсивних форм господарювання. Найбільш суворим і найменш сприятливим для людського життя є Північно-Шотландське нагір'я.

Серед покладів мінеральної сировини найважливіше значення мають паливні ресурси. Кам'яне вугілля було природною основою промислового перевороту кінця XVIII – початку XIX ст. Багаті вугільні басейни Центральної Англії, Південного Уельсу, Середньої Шотландії та Північної Англії надзвичайно вдало розміщені. У 70-х роках XX ст., коли частина

вугільних родовищ економічно себе вичерпала, було відкрито великі поклади нафти й природного газу на шельфі Північного моря. Частка Великобританії у цих покладах становить понад 2 млрд т нафти і 700 млрд м³ газу. Перешкодою у видобуванні нафти й газу є не глибина моря, а погода. Платформи в центрі й на півночі моря працюють в умовах сильних вітрів і високих хвиль. У цілому країна небагата на мінеральну сировину.

У ході промислового розвитку країни її природне середовище першим у світі зазнало значного забруднення, особливо у вугільно-металургійних і портових районах. Заходи, що вживалися в другій половині ХХ ст., покращили становище. Була створена національна програма охорони природи та ціла система заповідних територій. Серед десяти національних парків найбільшим і найвідомішим є Лейк-Дистрикт (Озерна округа) у Кемберлендських горах Північної Англії.

Населення

Першими відомими предками сучасного населення Великобританії були бритти – кельтські племена, які з'явилися на островах понад 2 500 років тому. Англи, сакси і юти – германські племена – переселилися на цю територію в V–VII ст. н. е., пофранцужені нормани – у XI ст. Понад 80 % сучасного населення становлять англійці. Серед них як окрему групу виділяють ольстерців, які є нащадками змішаних шлюбів англійців та ірландців (понад 1 осіб). Шотландці (5 млн осіб), ірландці (2,2 млн осіб) і валлійці, або уельські (1,5 млн) є нащадками кельтських племен. Шотландці та валлійці сприйняли англійську мову, що належить до германської групи індоєвропейської мовної сім'ї. Мова ірландців належить до кельтської групи індоєвропейської сім'ї. За своєю релігією англійці, ольстерці, валлійці та шотландці

здебільшого є протестантами різних напрямків. Ірландці – католики.

Британці (цим терміном об'єднують усе населення Великобританії) зробили великий внесок у світову історію, науку, культуру і спорт.

Демографічні показники сучасного населення Великобританії аналогічні показникам інших індустріально розвинених країн: низький рівень народжуваності та смертності, старіння населення, здрібнення сімей.

У XVI–XIX і першій половині XX ст. Великобританія була класичною країною еміграції. До 1861 р. виїзд за межі країни не реєструвався. А в 1861–1930 рр. було зафіксовано понад 8 млн осіб, які переселилися переважно в США і «білі колонії» (домініони) – Канаду, Австралію, Нову Зеландію й Південну Африку.

У другій половині XX ст. еміграцію замінило протилежне явище – імміграція у Великобританію іноземних робітників. Причинами її став низький природний приріст населення в країні та висока вартість робочої сили. Іммігранти прибувають сюди з країн Співдружності – острови Вест-Індії, Східної Африки, Пакистану, Індії. «Кольорова» община нині налічує приблизно 3 млн осіб, зокрема 1,5 млн мусульман.

Великобританія – густо заселена й надзвичайно урбанізована країна. Середня густина населення становить 239 осіб на 1 км². У горах Шотландії вона знижується до 0,4 особи на 1 км². Одночасно смуга, що простяглася від Манчестера до Лондона, належить до найбільш заселених не лише в Європі, а й в усьому світі. Понад 3/4 населення Англії та Уельсу живе в міських графствах. У Шотландії та Ольстері цей показник дещо менший. У сільських графствах також спостерігається

міський спосіб життя. Міграція населення пов'язана з переміщенням людей із внутрішніх зон великих міст у передмістя, зокрема в сільські графства.

Міста Англії значною мірою виникли ще за часів римського панування, тобто майже 2 000 років тому. Поява деяких із них пов'язана з промисловим переворотом. Є міста, що з'явилися недавно, це супутники великих міст (ідея їх створення виникла саме в Англії). У системі міського розселення вирішальна роль належить восьми величезним міським утворенням, що складаються з головного міста та його оточення. Вони дістали назву конурбацій, або метрополітенівських графств. Їх центрами є Лондон, Бірмінгем, Манчестер, Ліверпуль, Лідс-Брадфорд, Шеффілд, Ньюкасл-апон-Тайн та Глазго. Тут мешкає майже третина населення країни.

3.2 Господарство Великобританії

1. Загальна характеристика.
2. Промисловість.
3. Сільське господарство.
4. Транспорт.

Загальна характеристика

Великобританія належить до шести найбільш розвинених економічно країн світу. Державний сектор її економіки включає в себе Англійський банк, пошту, радіотелевізійну корпорацію ВВС, основні авіакомпанії, атомну промисловість, видобування вугілля, газове господарство й електроенергетику, виплавлення сталі, доки і внутрішні водні шляхи, залізниці. Серед приватних корпорацій найбільшими є нафтові «Шелл» і «Бритіш

Петролеум», фінансова «Ллойдз», телекомунікаційна «Бритіш Телекомунікейшн», фармацевтична «Глаксо» та ін.

У сільському, лісовому господарстві й рибальстві зайнятий лише 1% працівників, які дають 2% ВВП; у промисловості й будівництві – відповідно 28 і 31%; у третинному (нематеріальному) секторі – 71 і 67%. У країні розвинені всі галузі сучасного виробництва та послуг.

Специфічною є висока залежність країни від зовнішньої торгівлі. Вартість експорту та імпорту становить понад 2/5 ВВП. Великобританія – єдина з шести основних економічно розвинених країн, яка експортує більше послуг, ніж товарів, і є найбільшим постачальником послуг на світовий ринок. Це наслідок високого рівня розвитку, а в історичному плані пов'язано з існуванням колись величезної колоніальної імперії. Доходи від зарубіжних інвестицій, банківських і страхових операцій, морського та повітряного флоту, туризму доповнює експорт ділових, телекомунікаційних, науково-інформаційних і культурних послуг.

Найтісніші економічні зв'язки Великобританія має із Західною Європою, насамперед із країнами ЄС. На них припадає майже 2/3 її зовнішньої торгівлі. По 1/10 зовнішньої торгівлі Великобританії спрямовано на США і на країни Співдружності. Частка Великобританії в зовнішньому торговому обігу України в 1995 р. становила 2,4%.

Промисловість

Енергетика. Великобританія є великим споживачем і виробником енергоресурсів. У XIX–першій половині XX ст. на експорт йшло вугілля, сьогодні – нафта й нафтопродукти. У структурі

енергобалансу країни майже рівні частки займають вугілля, нафта й природний газ.

Кам'яне вугілля як комерційне паливо Великобританія почала використовувати першою у світі – понад 300 років тому. Пік видобутку припав на 1913 р. – 290 млн т. Тепер видобувають 90 млн т за 1 рік. Країна залишається найбільшим виробником вугілля у Західній Європі і за цим показником входить до першої десятки країн світу. Понад 2/3 видобутку дають родовища Центральної Англії на схід від Пеннінських гір, у басейні річки Трент. Домінують відкриті розробки.

Великобританія – одна з провідних нафто- і газодобувних країн. Тут видобувають 90 млн т нафти і 50 млрд м³ газу за 1 рік. Нафту видобувають у чотирьох групах родовищ Північного моря. У північній частині підводними нафтопроводами вона подається на Шотландські та Оркнейські острови, а звідти – танкерами до Південної Англії чи на експорт. Центральні родовища пов'язані підводними нафтопроводами безпосередньо з портами Шотландії й Північної Англії. Щодо нафтопереробних заводів, то більшість їх розміщена в портових містах Південної Англії й на західному узбережжі, оскільки будувалися вони ще з розрахунку на імпорту нафту, а також з урахуванням ринків збуту і можливостей створення глибоководних терміналів. Природний газ передається з північних морських родовищ підводними трубопроводами в Шотландію, а з південних – у Східну Англію, і звідти надходить до загальної системи газопроводів країни. Виробництво електроенергії (320 млрд кВт × год) на 4/5 забезпечується ТЕС, які працюють на вугіллі, і на 1/5 – АЕС. Роль невеликих гідроелектростанцій, побудованих у горах Шотландії, незначна. Великобританія першою розпочала широко розвивати атомну енергетику. АЕС розміщені на

узбережжях, переважно в Південній Англії, де немає свого вугілля. Об'єднана електроенергетична система Великобританії пов'язана через Ла-Манш із континентальною Європою.

Обробна промисловість. Великобританія є найстарішою промисловою країною світу. Усі стадії промислового розвитку вона пройшла самостійно. Звідси широка диверсифікація виробництва, надзвичайно висока кваліфікація робітників і якість продукції.

На відміну від Німеччини і Японії, в яких зміни у структурі промисловості стимулювалися воєнними поразками, у Великобританії цей процес відбувався за звичайних умов і дуже повільно. Вступ до ЄС вимагав більш рішучих дій. Як результат, у 70-х роках ХХ ст. значною мірою під тиском уряду у промисловості країни було скорочено 2 млн робочих місць. Цей процес дістав назву «деіндустріалізація», суть його полягала не в знищенні промисловості взагалі, а в зміні її структури. Скорочувалися традиційні, старі виробництва (трудо-, енерго- і матеріаломісткі, а також ті, що забруднюють довкілля). До них, крім видобування вугілля, належали металургія, виготовлення традиційного обладнання, суднобудування, текстильна і взуттєва галузі. Ліквідовувалися нерентабельні й неконкурентоспроможні підприємства. Розширювалися або створювалися нові, наукоємні виробництва. На сьогодні за часткою високотехнологічних виробництв Великобританія поступається лише США.

У країні розвиваються всі галузі сучасної промисловості. Виготовляють продовольство й напої, високоякісні тканини, одяг, папір, кераміку, фарфор, портланд-цемент (англійський винахід), гумові товари (Великобританія є найдавнішим їх виробником). За щорічним виплавленням сталі (16 млн т) та алюмінію

(430 тис. т) Великобританія входить до першої десятки країн світу. Вона є одним із найбільших у світі центрів видавничої діяльності та поліграфічної промисловості. Тут друкують паперові гроші й поштові марки для інших країн. Книжки з усіх галузей знання англійською мовою розходяться по всіх країнах світу.

Провідна галузь обробної промисловості – машинобудування (понад 2/5 зайнятих). Випускають легкові й вантажні автомобілі, автобуси (1,5 млн щороку). Як і раніше, розвивається важке, гірниче й сільськогосподарське машинобудування. Виробляють трактори, крани, землерийну техніку, дорожні грейдери, комбайни й бурильне устаткування. Важливе місце посідає виготовлення сучасної побутової техніки.

На перший план усе більше виходять новітні наукоємні (високотехнологічні) галузі. «Бритіш Аероспейс» із її широкою спеціалізацією є найбільшою аерокосмічною корпорацією в Західній Європі. Корпорація «Роллс-Ройс» відома не стільки люксовими автомобілями, скільки найпотужнішими авіаційними й ракетними двигунами. У Великобританії виготовляють штучні супутники Землі та найновіші системи озброєння. Виробляється обладнання для кабельного телебачення, для обробки інформації, волоконно-оптичні комунікаційні системи, радари, підводні телефонні кабелі тощо.

Поряд з аерокосмічною та електронною галузями на перший план вийшла хімічна промисловість, зокрема фармацевтика. Виробляються промислові хімікати, синтетичні волокна, пластмаси, добрива й пестициди, фарби, фармацевтичні й косметичні товари.

Великобританія першою увійшла в історію як країна-імпортер сировини та експортер готових виробів. Через брак власної сировинної бази імпорту сировини й до цього

часу має велике значення. Але тепер готові промислові вироби становлять 3/4 як в експорті, так і в імпорті.

Найсильнішими на світовому ринку є позиції Великобританії в наукоємних галузях: аерокосмічне обладнання, електроніка, наукове й медичне обладнання, фармацевтика. Експортується в значній кількості продукція важкого машинобудування й металургії. В імпорті, крім промислової сировини, машин та устаткування, істотну роль відіграють товари легкої та харчової промисловості, лісоматеріали й папір.

Обробна промисловість розвинена в усій країні, її розміщення збігається з розміщенням населення. Понад 4/5 виробництва припадає на Центральну й Південну Англію. Особливо виділяється смуга довжиною 350 км від Ліверпуля на півночі до Лондона на півдні. В ЄС цей промисловий пояс має своє продовження через Бельгію й Нідерланди аж до Центральної Італії. Локальне значення у Великобританії мають так звані «економічні острови», в утворенні яких вирішальну роль відіграли поклади вугілля. Усі вони знаходяться на морському узбережжі. Це Кардіфф і Суонсі в Уельсі, Глазго в Шотландії, Ньюкасл і Мідлсбро у Північній Англії.

Щодо сучасних тенденцій, важливого значення набуває переміщення промисловості з внутрішніх зон центральних міст на периферію конурбацій або навіть у сільські графства і так званий «дрейф на південь», у Південну Англію. З'являються численні промислові «парки», в яких поєднуються науково-дослідні лабораторії та наукоємна промисловість. Найбільше їх навколо Лондона, а також уздовж дороги М-4 від Лондона до Бристоля й дороги М-11 від Лондона до Кембриджа. Новими осередками виробництва електронних компонентів є «Силіконові болота» у Східній Англії і «Силіконова долина» в Шотландії. Серед

найбільших центрів аерокосмічної промисловості – Лондон, Брістоль і Дербі, автомобільної – Лутон, Бірмінгем, Ковентрі, Оксфорд, Лейпанд.

Сільське господарство

Ця галузь господарства Великобританії традиційно відзначається малою кількістю працівників і дуже високою інтенсивністю. У ній (разом із лісовим господарством і рибальством) працює лише 290 тис. осіб.

У Великобританії виведено багато високопродуктивних тварин, вона є провідним експортером племінної худоби. Багато всесвітньо відомих порід великої рогатої худоби, овець, свиней і коней мають назву англійських графств.

Ферми у Великобританії великі (середній розмір – понад 70 га). Вони мають велику підтримку уряду. Частка державних субсидій у вартості продукції сільського господарства становить більше чверті та є однією з найбільших у світі.

Для потреб сільського господарства використовують близько 17 млн га земель, з яких 5 млн га – орні, 7 млн га – під сіяними травами і 5 млн га – пасовища (верескові пустки на узгір'ях). За розмірами сільськогосподарського виробництва Великобританія посідає одне з провідних місць у світі, а за поголів'ям овець – перше місце в Західній Європі.

Понад 70 % вартості сільськогосподарської продукції припадає на м'ясо, молоко й молочні продукти, яйця та вовну. Розводять велику рогату худобу, свиней, овець, птицю. Вирощують пшеницю, ячмінь, картоплю, рапс, цукрові буряки, овочі й фрукти, квіти. Найкращі сільськогосподарські землі й найбільш інтенсивні господарства розміщені на рівнинах. На сході й півдні переважають орні землі та інтенсивна відгодівля тварин,

на заході й півночі – випас овець на пасовищах. Землі також відводяться під численні парки, садиби.

Сільське господарство забезпечує власні потреби країни на 2/3. Імпортують масло, сир, м'ясо, тростинний цукор, кормове зерно, продукти тропіків, особливо чай і каву, а також рибу. Власні заготівлі деревини порівняно незначні – 6,5 млн м³. Вилов риби – 0,7 млн т.

Транспорт

Великобританія має сучасний як за своїми розмірами, так і за структурою транспорт. Розвинені всі його види. Щоправда, внутрішній водний (густа система річок і каналів у Англії), який відігравав вирішальну роль до появи залізниць, нині використовується здебільшого для туризму. Великобританія стала піонером у будівництві залізниць. Мережа їх створена ще в середині ХІХ ст. У ході націоналізації й реконструкції після Другої світової війни довжина їх скоротилася з 32 тис. км до 17 тис. км. На 1/3 вони електрифіковані. Потяги на лінії Лондон – Единбург рухаються зі швидкістю 160 км/год. Автомобільний транспорт відповідає усім сучасним вимогам. Експлуатується понад 28 млн легкових і 3 млн вантажних машин. Напрями залізниць і автошляхів збігаються. Центром є Лондон, звідки вони простягнулись у шести головних напрямках: Дувр, Саутгемптон, Брістоль, Бірмінгем, Манчестер (Глазго) і Ньюкасл (Единбург).

Великобританія більше, ніж будь-яка інша країна, заслуговує на епітет «морська». Понад два століття її флот не знав конкурентів, і сьогодні він серед найбільших у світі. На островах майже 300 портів, з них 80 мають статус торгових. У портовому господарстві широко використовуються морські припливи, що піднімають рівень води у гирлах річок. Провідну роль

відіграє система лондонських портів у гирлі Темзи й система портів Ліверпуля та Манчестера в гирлі річки Мерсей і вздовж Манчестерського морського каналу. Ці дві ще недавно найбільші у світі портові системи пристосовуються до нових умов, їх вантажообіг зменшується.

Незважаючи на порівняно невелику площу, Великобританія має досить розвинений авіаційний транспорт. За внутрішніми перевезеннями він посідає перше місце в Західній Європі, а за міжнародними – поступається лише США. Компанія «Бритіш Еаруейз» – одна з найбільших у світі. Лондон із його трьома аеропортами як центр авіаційних сполучень посідає друге місце в світі після Нью-Йорка. Авіаційні маршрути пов'язують Великобританію з усім світом, передусім із розвиненими країнами та країнами Співдружності.

Для Великобританії завжди багато важили транспортні зв'язки з континентом. Їх полегшувала незначна ширина протоки Ла-Манш, найвужча частина якої Па-де-Кале має лише 33 км завширшки. Між Дувром і Кале (Франція) діє пасажирський пором. Ще два залізничних пороми з'єднують острови з Дюнкерком (Франція) і Зебрюгге (Бельгія). Літаком на континент можна дістатися з будь-якої конурбації, а також з Единбурга й Белфаста. Історичною подією стало відкриття в 1994 р. 50-кілометрового тунелю під Ла-Маншем. Шлях Лондон – Фолкстон – Кале – Париж потяг долає за три години.

3.3 Внутрішні відмінності та міста Великобританії

1. Південна Англія. Лондон.
2. Центральна Англія.
3. Північна Англія.
4. Уельс. Шотландія. Північна Ірландія (Ольстер).

Великобританію поділяють на 11 стандартних районів: вісім із них знаходяться в Англії, три інші – це Уельс, Шотландія й Північна Ірландія (Ольстер). У процесі історичного розвитку країни значення її окремих частин змінювалося. Ще в римську епоху, а потім і за феодальних часів рівнинні землі південного сходу стали основою піднесення й панування Англії на островах. У результаті промислового перевороту з кінця XVIII ст. більш важливу роль почали відігравати Центральна Англія та «економічні острови» з їх текстильною промисловістю, видобуванням вугілля, виплавленням металу й суднобудуванням. Після Другої світової війни розпочався занепад цих галузей, а місця їх розміщення перетворилися на депресивні. Характерними їх ознаками стали застаріла галузева структура, повільні темпи зростання доходів, підвищений рівень безробіття, вплив населення. Південна Англія з її сферою послуг, новітніми наукоємними виробництвами й тісними зв'язками з континентом розвивається нині швидшими темпами. Кращі умови життя і забезпеченість соціальною інфраструктурою сприяють переміщенню сюди населення. «Дрейф на південь» триває й до сьогодні. Спроби держави цілеспрямовано підтримати райони занепаду і припинити концентрацію населення в Південній Англії були малоефективними. Найбільших успіхів державна регіональна політика досягла у

створенні промислових парків і нових міст для розвантаження конурбацій.

Південня Англія (три стандартні райони: Східна Англія, Південний Схід і Південний Захід) є найважливішою частиною Великобританії. На неї припадає понад 2/5 населення й 1/2 економічного потенціалу країни. Головним містом є **Лондон**, що виник майже дві тисячі років тому. Це столиця Сполученого Королівства, а свого часу – столиця Британської імперії. Лондону належать важливі міжнародні функції, він має тісні зв'язки зі Співдружністю. Лондон є метрополією світового масштабу. Офіційно Великий Лондон займає площу в 1 580 км². і в ньому проживає 6,8 млн осіб. Фактично міське утворення, центром якого є Лондон, розростаючись, захопило всю Південно-Східну Англію з населенням 17,7 млн осіб.

Великий Лондон є одним із найбільших фінансових, торгових і обслуговуючих центрів світу. Одночасно це величезний промисловий центр і транспортний вузол. Щороку Лондон відвідують 10 млн іноземних і 9 млн місцевих туристів.

Лондонське Сіті має найвищу концентрацію банків і страхових компаній у світі (на нього припадає 1/5 усіх міжнародних банківських позик і стільки ж міжнародних страхових операцій). Також значним є обсяг консультацій із питань менеджменту й реклами, комп'ютерних, юридичних і медичних послуг.

У XIX ст. промислове обличчя Лондона формувала швейна, шкіряно-взуттєва, меблева, поліграфічна, фармацевтична і харчова галузі. Ці старі галузі розміщені у внутрішній частині міста. У першій половині XX ст. уздовж Темзи розмістилися «брудні» галузі, які працювали на привізній сировині й паливі: лісопаперова, цементна, нафтопереробна, хімічна, а також кольорова

металургія та електроенергетика. Провідна роль у сучасній промисловості Лондона належить новітнім наукоємним галузям машинобудування, розміщеним у його західних і північних передмістях поряд із науковими лабораторіями. Водночас кількість робочих місць у промисловості офіційного Лондона весь час скорочується.

Лондон є одним із провідних культурних центрів світу з віковими традиціями. Він відомий своїми професійними театрами, симфонічними оркестрами, балетом та оперою, концертними залами, художніми галереями й музеями, серед яких особливо виділяється Британський музей, в якому зібрані величезні багатства з усіх куточків колишньої Британської колоніальної імперії. Британська бібліотека нараховує 18 млн книжок. Міжнародне агентство новин «Рейтер» і радіотелевізійна корпорація «ВВС» є провідними комунікаційними установами. У місті багато спортивних споруд. Двічі (1908 і 1948 рр.) у Лондоні проводилися Літні Олімпійські ігри.

Лондон розміщений по обидва боки Темзи. Ширина річки в межах міста не перевищує 200 м, її перетинають більше двох десятків мостів і кілька тунелів. Історичний центр Лондона – Сіті – знаходиться на лівому березі Темзи. Це колишнє феодалне місто. Вже в XIX ст. Сіті набуло слави класичного фінансово-ділового центру. У ньому не більше десятка тисяч постійних жителів, але вдень сюди приїздять до 1 млн працівників і відвідувачів. Тут знаходяться такі відомі установи, як Англійський банк, Британський національний банк, Лондонська фондова біржа і страхова компанія «Ллойд», Європейський банк реконструкції та розвитку. Серед архітектурних пам'яток Сіті – Тауер (середньовічна фортеця) і Собор Святого Павла.

За 3–4 км на захід від Сіті, теж на лівому березі, розміщене друге історичне ядро Лондона – Вестмінстер. Нині це урядовий центр, в якому знаходиться парламент, резиденція прем'єр-міністра, міністерства. Поряд – Букінгемський палац (королівська резиденція). На вулицях, що з'єднують Сіті та Вестмінстер, розміщені найпрестижніші магазини, ресторани, готелі, клуби та розважальні заклади, на захід і північ – великі парки, якими пишається Лондон, численні культурні установи й фешенебельні житлові квартали.

Лондон – сучасне красиве місто, проте забудовувалося воно хаотично, ніколи не руйнувалося й не перепланувалося. Мережа коротких, кривих і вузьких вулиць збереглася в тому вигляді, в якому вона колись виникла. Проте Лондон постійно змінюється. У другій половині ХХ ст. тут почали з'являтися хмарочоси, реалізовано великі транспортні проекти, побудовано два модерних комплексних культурних центри – Барбікан і Саут-Банк, кожен з яких уміщує цілу низку театрів, концертних залів, художніх галерей тощо.

Істотних змін зазнає останнім часом нижня за течією Темзи східна частина Лондона. Для боротьби з періодичними повенями (їх спричиняли морські припливи) у 80-х роках ХХ ст. річку тут перегородили бар'єром із рухомими воротами. На місці старих доків здійснюється один із найбільших урбаністичних проєктів у Європі – будівництво величезного комплексу установ, розважальних і туристичних об'єктів.

Південна Англія поза Лондоном (її північна межа – умовна лінія від Бристольської затоки до затоки Уош) відома своїми науковими лабораторіями і наукоємною промисловістю, портовою діяльністю, морськими курортами й туризмом, а також інтенсивним сільським господарством. Територія багата на історичні пам'ятки.

Серед них – Стоунхендж, Кентерберійський собор, Королівський палац у Віндзорі.

Міста Південної Англії пов'язані з Лондоном, їх можна вважати його далекими передмістями. Найбільшим серед них є **Бристоль** у гирлі річки Северн. У минулому найважливішою його функцією була колоніальна торгівля, зокрема работоргівля. Сьогодні це великий центр авіакосмічної промисловості, де був створений англо-французький надзвуковий лайнер «Конкорд». Всесвітньо відомими є **Оксфорд** і **Кембридж**, стародавні університети яких посідають провідні місця в сучасній світовій науці. **Саутгемптон** – центр нафтопереробки та аванпорт Лондона (головний пасажирський порт, порт для контейнерів і швидкопсувних товарів).

Центральна Англія (чотири стандартні райони – Західний Мідленд, Східний Мідленд, Ланкашир і Чешир, Йоркшир і Хемберсайд) являє собою скупчення найстаріших у світі вузлів великої фабрично-заводської промисловості, розміщених біля вугільних басейнів. Вона густо заселена, має значний промисловий та сільськогосподарський потенціал і залишається найважливішою частиною країни. Але в цілому її структура менш сучасна, ніж Південної Англії, темпи розвитку нижчі. У Центральній Англії, на відміну від Південної, немає єдиної домінанти. Чотири її складові частини історично своєрідні й приблизно однакові за своїм значенням.

Західний Мідленд – колишня «Чорна країна» (з часів промислового перевороту сажа багаторічним шаром укривала стіни будівель) – залишається районом автомобілебудування, виготовлення промислового обладнання і приладів. Міста цього району славляться

своїми традиційними виробами, а їх історія сягає вглиб промислової революції.

Бірінгем (2,6 млн осіб – друге за значенням місто після Лондона. У XIX ст. це був найбільший індустріальний центр країни. Найважливіша його сучасна спеціалізація – металообробка й машинобудування, включаючи виробництво комп'ютерів, електроприладів, автомобілів, інструментів. Перевагою Бірінгема є те, що він розміщений у центрі Англії, а звідси – його масштабні торгово-розподільчі функції й ділові послуги. Місто має давні культурні традиції.

Сток-он-Трент – центр «гончарної округи», відомої фарфоро-фаянсовими виробами. **Ковентрі** – важливий машинобудівний центр. У 1940–1941 рр. він був майже повністю зруйнований німецькою авіацією і потім відбудований за єдиним планом. На південь від нього знаходиться батьківщина Шекспіра – **Стратфорд-он-Ейвон**, де щорічно відбуваються шекспірівські фестивалі.

Східний Мідленд називають «Англією в мініатюрі». Для нього характерне різноманітність виробництв. Традиційним залишається виготовлення трикотажу, мережива й найбільш розгалужене в Європі пошиття готового одягу. Район зосереджує також продуктивні вугільні кар'єри, добування залізної руди і значну частину найбагатших сільськогосподарських земель. Місто **Дербі** відоме своїм машинобудуванням, зокрема виготовленням авіаційних і ракетних двигунів.

Ланкашир і Чешир із конурбаціями Манчестера та Ліверпуля – це батьківщина промислового перевороту. Тут розпочалася епоха індустріального розвитку людства. Текстильна (бавовняна) промисловість району свого часу була найбільшою у світі. Ланкашир і Манчестер стали загальними назвами великих

текстильних районів і міст світу. Нині вони втратили свою винятковість, а виробництво тканин занепало. Проте район у цілому і кожна його конурбація зокрема продовжують виконувати важливі господарські функції. Місце текстильної промисловості зайняли автомобілебудування, виробництво енергетичного й атомного обладнання, комп'ютерів і точних інструментів. За обсягами нафтопереробки, хімічної, поліграфічної та харчової промисловості район поступається лише Південній Англії.

Манчестер (2,5 млн осіб) розміщений за 56 км від Ірландського моря. Канал з'єднав його з річкою Мерсей і перетворив на внутрішній морський порт. Це один із головних торгових і фінансових центрів Великобританії з потужною й різноманітною промисловістю.

Ліверпуль (1,5 млн осіб) – порт у гирлі річки Мерсей. У XVII–XIX ст. він був відомий работоргівлею, що тривала з 1701 р. до 1830 р., нагромадженням капіталів, увезенням сировини й вивезенням готових виробів. Тут вперше в країні були побудовані штучні доки і прокладені регулярні пароплавні лінії до Нового Світу, Азії та Африки. Зі старих галузей промисловості міста переважають борошномельна й цукрова, з нових – автомобілебудування.

Йоркшир і Хемберсайд відокремлені із заходу від Ланкашира і Чешира Пеннінськими горами. Це традиційний район вовняної промисловості з центрами **Лідс** і **Брадфорд** (1,7 млн осіб). Його обличчя визначають видобування вугілля, металургія, машинобудування й нафтохімія. Тут виплавляється 1/3 чорних металів країни. **Шеффілд** (1,3 млн осіб) набув слави центру електрометалургії, високоякісних спеціальних сталей, виробництва різальних інструментів та озброєння. Маленьке місто **Йорк**, яке свого часу було

північною столицею римлян, столицею англосаксонських і датських королівств, є відомим історичним і туристичним центром. Важливу роль відіграє район для сільського господарства й рибальства.

У **Північній Англії**, на відміну від Південної й Центральної Англії, переважають не рівнини, а узгір'я. Її невелика східна прибережна частина перетворилася на один із економічних островів із центром **Ньюкасл-апон-Тайн** (1,1 млн жителів). Його природним підґрунтям став так званий Великий вугільний північний басейн.

У світовому індустріальному розвитку Північна Англія відома як батьківщина вугільної промисловості, залізниць, металевих суден, першого у світі вугільно-металургійного району з важким металомістким машинобудуванням. У першій половині ХХ ст. тут спускали на воду 2/5 британських кораблів (суховантажних, танкерів), виготовляли суднові машини, енергосилове обладнання, турбіни, устаткування для шахт, металургійних і хімічних заводів. У другій половині ХХ століття район не витримав конкуренції країн із дешевою робочою силою та новітньою технологією і його промисловість занепала.

Перші вугільні шахти, залізниці й паровози, судноверфі зберігаються як музеї й приваблюють багатьох туристів. Залишилося тільки виготовлення найбільш складного суднового, енергетичного і промислового обладнання, що потребує кваліфікованої робочої сили й певних традицій. Новим у Північній Англії є комплекс нафтохімії у гирлі річки Тис із центром **Біллінгем**, який вважається найбільшим у Європі. Нафту він одержує підводним трубопроводом із центральних родовищ Північного моря.

Уельс, Шотландія й Ольстер відрізняються від Англії як своїм природним середовищем, так і історичними та етнічними ознаками.

Переважна частина **Уельсу** – плоскогір'я. Найважливішими природними багатствами регіону є вугілля, вологий теплий клімат і пасовища для великої рогатої худоби та овець. У політичних та економічних відносинах Уельс міцно пов'язаний із Англією. Колись всесвітньовідома вугільна промисловість нині перебуває в стані гострої кризи, але реконструйовані металургійні комбінати виплавляють до 1/3 чорних металів (друге місце після Йоркширу і Хемберсайду). Головне місто – **Кардіфф** – важливий культурний центр. На початку ХХ ст. це був найбільший на світовому ринку експортер вугілля.

На **Шотландію** припадає 1/3 площі й менше 1/10 населення Великобританії. Це гірська, прохолодна й волога територія. До унії з Англією в 1707 р. вона була окремим королівством. Населення сконцентроване у вузькій Середньошотландській низовині, протяжність якої 50 км. У сільському господарстві Шотландії превалює молочне тваринництво на низовині й вівчарство – у горах.

Головним центром Шотландії є **Глазго** (1,8 млн осіб). Його промисловість (вугільна, металургійна, суднобудівна) зазнає занепаду. Знамениті верфі Клайдсайда, на яких колись побудували найвідоміші англійські судна, припинили своє існування. Нові галузі не компенсують утрачених робочих місць.

Единбург – старовинна столиця шотландських королів – розвивається передусім як культурне місто. Після Лондона це другий фінансовий і поліграфічний центр та центр різноманітних послуг. У 1768 р. тут уперше була видана «Британська енциклопедія». У місті

багато музеїв та інших культурних закладів, які приваблюють туристів.

Організаційним центром нафтогазової промисловості Північного моря є місто **Абердин**. Шотландія, як і раніше, славиться своїми чудовими вовняними тканинами й виробами з них, а також шотландським віскі.

Ольстер (Північна Ірландія) – найменший за площею й населенням район країни. Структура промисловості Ольстера застаріла, вона представлена головним чином суднобудуванням і виробництвом тканин. Сільське господарство тут базується на вирощуванні трав, картоплі, великої рогатої худоби. Головне місто – **Белфаст**.

3.4 Система освіти Великобританії

Система британської освіти пройшла перевірку часом і вважається зразковою. Обов'язкова освіта у Великобританії починається з 5 років, але діти 3–4-х років можуть ходити до дитячого садочка, а ті, кому виповнилося 16 років і закінчили школу, продовжують навчання в коледжах та університетах.

Середня освіта Великобританії представлена державними, приватними та спеціальними школами.

Державні школи Великобританії в цілому забезпечують гарну загальну освіту. Політика уряду спрямована на підвищення освітніх стандартів. Іноземні учні можуть відвідувати державні школи за умови, що їхні батьки влаштувалися у Великобританії або працюють у країні вже тривалий час.

Сучасні приватні школи беруть свій початок від публічних шкіл. За законом всі незалежні школи, що

мають більше п'яти учнів віком до 16 років, проходять реєстрацію в Департаменті освіти й працевлаштування (Department for Education and Employment), що робить для них обов'язковими всі державні нормативи. Незалежні школи мають великий досвід роботи з іноземними учнями, хоча найбільш відомі з них виділяють для іноземців не більше 10 % місць.

Хоча всі середні навчальні заклади зобов'язані відповідати загальнонаціональній навчальній програмі, незалежні школи мають право формувати свої навчальні плани, виходячи з особистих потреб учнів. Понад 85 % випускників незалежних шкіл продовжують вчитися після здобуття середньої освіти.

Серед спеціальних шкіл для обдарованих дітей, як приватних, так і державних, найбільш відомими є школи церковно-хорового співу, музичні, балетні, школи драматичного мистецтва. У більшості з них можливе навчання на пансіоні. Крім того, існує мережа шкіл для сліпих дітей і дітей-інвалідів.

Вища освіта Великобританії. Вчені ступені у Великобританії надаються студентам, які успішно завершили курс навчання. Формально ступені одного рівня, одержані в різних університетах, нічим не відрізняються один від одного, але на практиці їх «вага» визначається репутацією університету, який їх присвоїв. Ось деякі із вчених ступенів першого рівня, що надаються університетами Англії й Уельсу:

- бакалавр гуманітарних наук;
- BEd – бакалавр педагогічних наук;
- EEng – бакалавр технічних наук;
- BSc – бакалавр природничих наук;
- LLB – бакалавр права;
- BMus – бакалавр музики;
- BM – бакалавр медицини.

Назви ступенів у різних університетах іноді мають відмінності. Так, у деяких шотландських університетах власник першого ступеня з гуманітарних наук – магістр (MA), а не бакалавр (BA). У деяких університетах, включаючи Оксфорд і Кембридж, BA надається з гуманітарних і природничих наук, однак кваліфікації бакалавра природничих наук (BSc) у Кембриджі немає, а в Оксфорді це вищий учений ступінь.

Щоб здобути ступінь бакалавра, необхідно провчитися три (Англія й Уельс) або чотири (Шотландія) роки. Однак є ступені, для здобуття яких необхідний ще й досвід практичної роботи, – термін навчання відповідно зростає. Майбутнім дизайнерам, наприклад, потрібно пройти підготовчий курс, а потім – основний трирічний. Для здобуття ступеня у сфері медицини, стоматології та архітектури потрібно провчитися близько 7 років.

Коледжі подальшої освіти також пропонують навчальні курси, що готують дипломованих фахівців зі ступенем. Такі курси найчастіше мають тісні контакти з підприємствами й установами, працівники яких відвідують їх увечері або у вільний від роботи час. Подібна система взаємодії навчальних закладів, промисловості та комерції заохочується урядом країни.

Здобувши вчений ступінь першого рівня в інших країнах, багато хто спеціально приїжджає до Великобританії для так званої постдипломної освіти. Система освіти країни дозволяє британським університетам із високим ступенем самостійності формувати навчальні програми постдипломного навчання. Дотримання єдиних загальноуніверситетських стандартів забезпечується практикою запрошення незалежних екзаменаторів, однак навчальні програми, скажімо, з літературознавства, у різних університетах можуть значно відрізнятися одна від одної.

На рівні постдипломного навчання практикується два основних види курсів: теоретичний і науково-дослідний. Теоретичні курси мають три рівні і завершуються здобуттям ступеня магістра, диплома або посвідчення. Навчання проводиться у формі лекцій і консультацій і, як правило, триває 1 рік. Упродовж усього навчання результати його оцінюються за письмовими роботами. Подекуди для здобуття ступеня магістра потрібно написати дисертацію. Після завершення курсу теоретичного постдипломного навчання можливе надання таких учених ступенів і професійних кваліфікацій:

- постдипломне посвідчення, що дає право на викладання (Postgraduate Certificate in Education, PGCE);
- диплом із менеджменту (Diploma in Management Studies, DMS);
- ступінь магістра з гуманітарних наук (Master of Arts, MA);
- ступінь магістра з природничих наук (Master of Science, MSc);
- ступінь магістра з ділового адміністрування (Master of Business Administration, MBA);
- ступінь магістра з права (Master of Law, LL.M).

Науково-дослідний постдипломний курс являє собою наступний щабель навчання й відрізняється від теоретичного тим, що студенти, рідше відвідуючи заняття, більше часу приділяють дослідженням. Кінцева мета навчання – здобуття вищого наукового ступеня доктора філософії (Doctor of Philosophy, DPh), для чого необхідно провести оригінальне дослідження у певній галузі, опублікувати статтю або дисертацію, що відображає результати цієї роботи. Тривалість навчання, як правило, два роки. Здобувачами ступеня доктора філософії можуть бути особи, що вже одержали ступінь магістра (MPhil).

Слово «філософія» у назвах ступенів зовсім не означає, що їхній власник неодмінно філософ; це ще одна данина традиції.

В основу програм заочного навчання покладений принцип самостійності. Деякі такі курси (наприклад, заочна програма при Лондонському університеті) дозволяють студентам організувати навчання на свій розсуд. Навчальні програми інших вищих шкіл, таких як Відкритий університет, гнучкі й добре структуровані. Звичайно студент займається вдома, спираючись на цілу низку спеціально розроблених освітніх пакетів. Допомога викладача здійснюється засобами звичайної або електронної пошти. Для заочної освіти застосовують також інші засоби комунікації: телебачення, відео, Інтернет.

До навчальних закладів заочної освіти належать Лондонський університет, Відкритий університет, Національний коледж подальшої освіти.

3.5 Сучасний медіа-простір країни

Сучасний ринок ЗМІ Великобританії умовно поділяють на три складові:

- комерційні медіа – преса, кабельне й супутникове телебачення, інтернет-ЗМІ;

- комерційні в основі, але з окремими громадськими обов'язками – національні компанії: «ITV», «Chanel 4» та «Chanel 5» (комерційні підприємства, на які законодавчо покладені деякі функції громадських служб);

- громадські – громадська радіо- й телемовна корпорація «BBC», яка не використовує у своєму ефірі рекламу.

Найбільш потужними газетно-журнальними концернами Великобританії визнані: «News International»

(контролює 34,5 % сукупного національного тиражу); «Trinity Mirror» (контролює 19 % сукупного національного та 21 % сукупного регіонального тиражів); «Daily Mail and General Trust» (контролює 19 % сукупного національного й 21 % регіонального тиражів); «IPC Media» (сумарний наклад видання журналів близько 10 млн примірників); «EMAP» (сумарний наклад виданих журналів перевищив 6,5 млн пр.); «H Bauer Publishing» (4,3 млн пр. журналів); «BBC Worldwide» (понад 4 млн пр.); «The National Magazine Company» (понад 3 млн пр.).

Незважаючи на брак реклами, незаперечним лідером у телерадіомовленні Великобританії є трест «BBC», його частка у межах країни становить 39 %. Серйозним конкурентом на телеринку виступає «ITV», який охоплює 24 % аудиторії та акумулює 54 % телевізійної реклами.

Географічно ринок британської преси не відрізняється від українського. Він поділяється на загальнонаціональний, регіональний та місцевий. Британські газети сегментовані на якісні (зорієнтовані на аристократію й вищі верстви суспільства), популярні (видаються величезними тиражами й орієнтовані на найманих робітників) і так звані газети для середнього класу (mid-marked). Загальнонаціональні газети Британії видаються в Лондоні та Манчестері, до складу таких зараз входять 10 ранкових та 10 вечірніх газет тиражем 13,5 млн в будні та 14,8 млн примірників у вихідні.

Навіть у благополучній Великобританії з 50-х років ХХ ст. намітилися тенденції до зниження тиражів газет, хоча це не має катастрофічних наслідків для медіа-бізнесу. Так, загальний наклад у 2004 р. скоротився на 2 %, а в 2005 р. – на 3 %, але порівняно з 1945 р. спад виглядає досить різке – 9 млн пр. для всіх видів газет.

Найбільш помітним є зменшення тиражу масових (табloidних) газет: він скоротився на 3 %. Для деяких видань спад стає катастрофою: тільки за 2005 р. тираж «Daily Express» зменшився на 11,2 %.

Тенденції до зниження тиражів британських газет уповільнюються, починаючи з 2000 р., а якісна преса, за дослідженнями Audit Bureau of Circulations, зберегла свою популярність серед читачів. Нижче наведені приклади щоденних британських видань:

Газета, рік заснування	Власник	Тираж (кількість примірників)	Ціна
Щоденні популярні газети			
The Sun (1964)	News International Newspapers Ltd	2 419 000	0,49
Daily Mirror (1903)	Trinity Mirror plc	1 597 000	0,57
Daily Star (1978)	Northern & Shell, Express Newspapers	705 000	0,57
Газети для середнього класу (mid-marked)			
The Daily Mail (1986)	The Daily Mail & General Trust, Associated Newspapers	2 093 000	0,65
Daily Express (1900)	Northern & Shell, Express Newspapers	720 000	0,65
Якісні газети			
The Times (1785)	News International Newspapers Ltd	—	0,82
The Daily	Telegraph Group	—	0,98

Telegraph (1855)	Limited		
The Guardian (1821)	Guardian Media Group Guardian, Newspapers Ltd	—	0,98
The Independent (1986)	Independent Newspapers (UK) Ltd	—	0,98
Financial Times	Pearson, Financial Times Ltd	—	1,63

Наклад тижневих газет значно вищий, ніж щоденних. Так, популярні газети «News of the World» (власник «News International Newspapers Ltd») виходить накладом 3 509 189 пр., «Sunday Mirror» (власник «Trinity Mirror plc») – 1 480 390 пр., «The people» (власник «Trinity Mirror plc») – 886 235 пр. Серед загальнонаціональних британських газет, розрахованих на середній клас, за накладом лідирує «The Mail on Sunday» – 2 215 765 пр., а серед якісної преси – «The Sunday Times» (1 313 258 пр.).

На відміну від більшості газетних ринків країн пострадянського простору британський ринок преси характеризується, з одного боку, надзвичайно великим рівнем концентрації. Загальнонаціональні газети є у власності 9 компаній, але на частку найбільших із них припадає близько 90 % усього продажу тиражу. З іншого боку, медіа-ринок Великобританії чітко регулюється законодавчими актами й контролюється громадськістю.

Регіональна та місцева преса за потужністю значно поступається загальнонаціональній, проте більшість видань зайняла свою нішу в інформаційному просторі. Останніми роками у Великобританії виходить близько 90 ранкових та вечірніх регіональних газет, а також близько 10 недільних. Найбільшою регіональною

недільною газетою Великобританії є шотландська «Sunday Post» (наклад більше півмільйона примірників), яка досягла такого успіху завдяки добре продуманій рекламі. Найбільш потужна регіональна газета Північної Ірландії «Belfast Telegraph» має наклад близько 120 000 примірників.

Після Другої світової війни на території британських островів опинилася значна кількість українців, колишніх військовополонених та остарбайтерів. На той час у Великобританії виходили 7 часописів українською мовою. Головним чином займалися цією справою дивізійники. Наклад цих часописів був малим – від 20 до 100 примірників. Серед них – «Відгук», «Другий етап», «Мета», «Наші будні», «Нове життя», «Скиталець», «Таборовик». Через відсутність кирилиці деякі з них видавалися навіть латиницею з друкарень адміністрації таборів. У сучасному ж британському інформаційному просторі український сегмент майже не представлений (окрім української служби «BBC»).

Британські журнали у медіа-бізнесі вважаються найбільш стабільним і прибутковим сектором. Кількість часописів, за підрахунками експертів, коливається від 8 000 до 10 000, а їх частка на рекламному ринку становить близько 15 %.

Традиційно виділяють два типи журналів – спеціалізовані професійні, які формують основну групу британських журналів, і споживчі. Важливим джерелом прибутків спеціалізованих (бізнесових) журналів є реклама – близько 10 % від усього обсягу рекламного ринку Великобританії. Проте такі журнали продаються в роздрібних мережах невеликими тиражами, оскільки основна частина накладу розповсюджується переважно за передплатою.

Журнали так званого споживчого ринку поділяють на чоловічі, жіночі, журнали масового інтересу, радіо- й телепрограм. Найбільш значні тиражі у двох видань, що розповсюджується як загальнонаціональні, – тижневики телепрограм «What's on TV» (майже 1,7 млн пр.) і радіопрограм «Radio Times» (близько 1,2 млн пр.).

Телерадіомовлення Великобританії поділяють на два сегменти: громадське мовлення і комерційне. У радіомовленні країни домінує недержавний трест «BBC» як громадська структура. У середині країни компанія веде мовлення на п'яти каналах 24 години на добу. Громадське радіо не транслює рекламу, а тому не конкурує за прибутки від неї. Проте рейтинги громадського радіомовлення значно вищі, ніж у комерційних станцій.

Крім англійської мови, «BBC» веде мовлення ще 32 мовами світу з 1932 року. Фінансування іноземного мовлення ведеться з урядових джерел, в основному Міністерства закордонних справ. Радіомовлення «BBC» має високий рейтинг завдяки об'єктивній подачі новин та високій якості пізнавальних і освітніх програм. Водночас стан комерційного каналового радіомовлення в країні стабільний завдяки достатній організації місцевих радіостанцій.

На загальнонаціональному ринку радіо домінують три мережі: «Classic FM» (класична музика й новини), «Virgin 1215» (широкий спектр рок-музики), «Talk-Sports» (розмовна радіомережа). Частка радіо в загальному обсязі рекламних витрат Великобританії сягає майже 7%. Активними темпами у Великобританії розвивається цифрове радіо.

У сфері наземного ефірного телебачення Великобританії діють чотири мовці – «BBC», «ITV», «Channel 4», «Channel 5». За комерційною структурою –

це різні канали, на які законодавчо покладені конкретні суспільні обов'язки. «BBC» – класична модель громадського мовлення, побудована на некомерційній основі. Бюджет тресту формується за рахунок абонентської плати слухачів і телеглядачів, які купують радіоприймачі й телевізори. Крім того, «BBC» фінансується субсидіями від Парламенту, які надходять у держбюджет як плата за телевізійні ліцензії.

Комерційну діяльність BBC» здійснює через свою дочірню компанію «BBC Worldwide» (первинна назва «BBC Enterprises») за межами Великобританії.

У сфері комерційного телемовлення Великобританії найпотужнішою є компанія «ITV plc», яка має розгалужену мережу, що спирається на 15 регіональних мовців та компанію «Good Morning TV», остання забезпечує ранкове мовлення – «Breakfast TV».

На зовнішній ринок усі британські телекомпанії виходять разом як Асоціація імпортерів телевізійних програм («British Television Distributors Association»). Дослідники визначають, що основними регіонами, в які експортуються програми, є США (43 %, прибуток майже 400 млн доларів) та Західна Європа (прибуток близько 300 млн доларів).

Із середини 90-х років ХХ ст. у Великобританії активно розвиваються інтернет-ЗМІ. Першим виник он-лайнний варіант «Daily Telegraph», згодом – «Guardian» та «Observer». Сьогодні більшість британських газет та електронних ЗМІ мають свої он-лайнні версії.

Таким чином, розвиток сучасного медіаринку Великобританії засвідчує стрімку тенденцію до комерційності мас-медіа, активізацію медіа-концернів до створення транснаціональних медіа-індустрій. Високий рівень комерційності і значні прибутки засобів масової інформації Великобританії, виважена інформаційна

політика уряду країни та високий рівень журналістської етики дають можливість створювати конкурентоспроможний, високоякісний медіа-продукт. Усе це засвідчує, що Великобританія в найближчій перспективі залишатиметься одним із лідерів світового інформаційного простору.

Запитання для самоконтролю

- 1 Визначте територію, географічне положення та особливості острівного розміщення країни.
- 2 На які історико-географічні регіони поділяють Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії?
- 3 Схарактеризуйте природні умови Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії.
- 4 Дайте характеристику населення та найбільших міст країни.
- 5 Опишіть релігійну ситуацію в країні.
- 6 Дайте характеристику господарства. Чому Великобританію вважають батьківщиною промислової революції?
- 7 Які вам відомі освітні заклади та культурні установи Великобританії?
- 8 Назвіть визначних діячів культури й мистецтва, відомих політичних діячів Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії.
- 9 Назвіть основні риси сучасного медіа-простору країни.

Плани практичних занять

Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії. Країна та люди.

Історичні особливості розвитку

Питання для обговорення:

- 1 Загальні відомості про країну, столицю, склад території та регіонів.
- 2 Проблеми культурної та політичної незалежності в Уельсі, Шотландії та Північній Ірландії. Підвладні території Сполученого Королівства.
- 3 Державна символіка. Емблеми країни. Англійський національний характер.
- 4 Історичні етапи становлення держави (історія Англії до XI ст.; нормандське вторгнення; середньовічна Англія; шістнадцяте століття; сімнадцяте століття; вісімнадцяте століття; дев'ятнадцяте століття; двадцяте століття).
- 5 Склад та розміщення населення. Міграційні процеси. Демографічні зміни та проблема старіння населення.
- 6 Конурбації, їх соціальні та екологічні проблеми.

Конституція та уряд Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії. Економіка країни

Питання для обговорення:

- 1 Загальні відомості про державний устрій Сполученого Королівства. Конституція країни.
- 2 Законодавча, виконавча та судова влада.
- 3 Основні політичні партії Великобританії, історія їх виникнення.
- 4 Проблема глобалізації: перспективи розвитку та негативні наслідки.
- 5 Загальна характеристика економіки. Структура промисловості та сільського господарства. Стан

економіки в Англії, Уельсі, Шотландії та Північній Ірландії.

Завдання:

Підготуйте повідомлення (презентацію) на одну з тем:

- 1 Королівська сім'я. Королева Єлизавета II.
- 2 Прем'єр-міністр Маргарет Тетчер.
- 3 Вінстон Черчилль.
- 4 Принцеса Діана.

Культура й мистецтво. Освіта у Великобританії

Питання для обговорення:

- 1 Культура й мистецтво.
- 2 Англійська література (Уільям Шекспір, Джоан Роулінг, Джефрі Чосер, Джонатан Свіфт, Річард Шерідан, Семюел Тейлор Колрідж, Джордж Гордон Байрон, Персі Шеллі, Джон Кутс, Джейн Остен, Чарльз Діккенс, сестри Бронте, Редьярд Кіплінг, Томас Гарді, Томас Еліот та ін.).
- 3 Освіта (нові тенденції та зміни в організації освіти). Система вищої освіти. Університети. Оксфорд. Кембридж.

Завдання:

- 1 Підготуйте повідомлення (презентацію):
 - про найвідоміші виші Великобританії;
 - про одного з видатних митців Сполученого Королівства та його творчу діяльність.
- 2 Доберіть уривки з художніх творів відомих англійських письменників (на власний вибір) та запропонуйте їх аудиторії з відповідними коментарями щодо тематики, проблематики та авторського стилю.

Засоби масової інформації у Великобританії

Питання для обговорення:

- 1 Популярні англійські газети. «Якісна» та «жовта» преса.
- 2 Телевізійні канали й радіостанції. BBC та ІВА. Незалежність ЗМІ.
- 3 Реклама, гонитва за «гарячими» новинами.

Завдання:

- 1 Оберіть будь-яку газету чи журнал, який видається (або видавався) у Сполученому Королівстві, зробіть аналіз щодо форми, структури та змістового наповнення.
- 2 Підготуйте добірку новин про Сполучене Королівство за останній тиждень (місяць, рік). Зробіть відповідні висновки.

Порівняльна характеристика різних аспектів розвитку Сполучених Штатів Америки, Канади і Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії

Завдання:

- 1 Підготуйтеся до країнознавчого аналізу розглянутих країн, порівнюючи різні аспекти їх розвитку та проводячи паралель з Україною.
- 2 Підготуйте презентацію або зробіть добірку цікавих фактів, відеоматеріалів тощо, які дадуть можливість провести паралель між особливостями розвитку Сполучених Штатів Америки, Канади і Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії, виявити їх відмінні риси політичних, економічних, культурних і освітніх зв'язків з Україною.

Індивідуальні завдання

- 1 Розкрийте основні етапи історичного розвитку Великобританії до англійської буржуазної революції середини XVII ст.
- 2 З'ясуйте, чому Великобританія стала найбільшою у світі промисловою, морською та колоніальною державою упродовж XVIII–XIX ст.
- 3 З'ясуйте, чому Великобританія втратила світову першість у кінці XIX – на початку XX ст.
- 4 Дайте характеристику основних подій історії Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії XX –XXI ст.
- 5 Визначте основні зовнішньополітичні пріоритети Великобританії.
- 6 З'ясуйте зовнішньоекономічні зв'язки Великобританії.
- 7 Поміркуйте над поданими нижче висловлюваннями відомих людей про Англію та англійців. Який стереотип англійця постає перед вами? Доповніть його власними думками, спираючись на факти.
 - 1 *Не лише Англія, але й кожен англієць – острів* (Харденберг Фрідріх фон Новаліс).
 - 2 *Я нічого не бажав би змінити в Англії, крім погоди* (Оскар Уайльд).
 - 3 *Ми, англійці, вирізняємося особливою сором'язливістю у всьому, що стосується релігії* (Джозеф Еддісон).
 - 4 *Англійці володіють чарівним даром перетворювати вино на воду* (Оскар Уайльд).
 - 5 *Мовчання – англійський спосіб вести бесіду* (Генріх Гейне).
 - 6 *У цілому світі немає нічого жахливішого від англійської музики, хіба що англійський живопис* (Генріх Гейне).

- 7 *Якщо Англія з усіма арештантами поводить ся так само, як зі мною, вона не заслуговує мати їх зовсім* (Оскар Уайльд).
- 8 Підготуйте розповідь (презентацію) про визначні історичні пам'ятки Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії.
- 9 Створіть журналістський продукт за результатами віртуальної подорожі до Великобританії (формат – на вибір).

Додаток А
(довідковий)
Узагальнені відомості про країни

Країна	США	Канада	Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії
Площа	9629 тис. км ²	10,0 млн. км ²	245 тис. км ²
Населення	313,33 млн осіб	27,9 млн осіб	58,5 млн осіб
Столиця	Вашингтон	Оттава	Лондон
Державний устрій	Федеративна республіка у складі 50 штатів і федерального (столичного) округу Колумбія. Штати мають право на самоврядування	Федерація у складі 10 провінцій і 2 територій. Канада є незалежною самоврядною державою, але номінально її главою залишається королева (король) Великобританії, яку представляє призначений нею генерал-губернатор	Складається з чотирьох історичних областей (Англія, Шотландія, Уельс, Північна Ірландія), що поділяються адміністративно на графства. Англія – 39 графств, 6 метрополітенських графств і особлива адміністративна одиниця – Великий Лондон (адміністративний центр – Лондон); Уельс – 8 графств (адміністративний центр –

			Кардіфф); Шотландія – 12 областей і 186 островів (адміністративний центр – Единбург); Північна Ірландія: 26 округів (адміністративний центр – Белфаст). Особливий статус мають острів Мен і Нормандські острови
Форма правління	Федеративна республіка	Федерація	Конституційна монархія
Глава держави	Президент, що обирається терміном на 4 роки	Королева Великобританії, представлена генерал-губернатором	Монарх – верховний носій виконавчої влади, глава судової системи, верховний головнокомандувач
Найвищий законодавчий орган	Конгрес, що складається з двох палат: сенату (обирається на 6 років) і палати представників (термін повноважень – 2 роки)	Двопалатний парламент – сенат і палата общин	Двопалатний парламент, який складається з палати лордів і палати общин. Обирається терміном на 5 років
Найвищий виконавчий орган	Уряд – кабінет міністрів, що призначається	Уряд	Рада міністрів

	президентом з відома сенату		
Великі міста	Нью-Йорк, Лос-Анджелес, Чикаго, Філадельфія, Сан-Франциско, Майамі, Детройт, Даллас, Сан-Дієго, Бостон, Х'юстон, Фенікс, Атланта, Сент-Луїс, Баффало, Клівленд	Торонто, Монреаль, Ванкувер, Едмонтон, Калгарі, Вінніпег, Квебек, Гамільтон, Кітченер, Галіфакс	Манчестер, Бірмінгем, Лідс, Глазго, Шеффілд, Ліверпуль, Единбург, Белфаст
Державна мова	Англійська	Англійська, французька	Англійська, в Уельсі – англійська і валлійська
Релігійний склад	Протестанти – 56 %, католики – 28 %, представники буддизму та індуїзму – 14 %, іудеї – 2 %	Католики – 46 %, протестанти – 41 %, православні – 2 %, мусульмани – 1 %, іудеї – 1 %	Англіканці – 47 %, католики – 16 %
Етнічний склад	65 % – білі, 14 % – латиноамериканці, 13 % – афроамериканці, 4,5 % – азіати, 1 % – індійці	40 % – британці, 27 % – французи, 16 % – німці, італійці, поляки, українці, угорці, греки,	81,5 % – англійці, 9,6 % – шотландці, 2,4 % – ірландці, 1,9 % – валлійці

		голландці, 5 % – азіати, 4 % – американськ і індійці, 2 % – африканці	
Валюта	Долар США = 100 центів	Канадський долар = 100 центів	Фунт стерлінгів = 100 пенсів

Додаток Б **(довідковий)**

Орієнтовний план країнознавчого аналізу

- 1 Загальні відомості про країну (офіційна назва, столиця; склад території; кількість населення; державна мова; державний устрій, форма правління; державна символіка).
- 2 Географічне положення (в якій частині світу розміщується, на якому континенті; сухопутні та морські кордони; вихід до морів і океанів).
- 3 Історія виникнення й розвитку держави.
- 4 Природні умови й ресурси (клімат; річки, озера; флора й фауна; мінеральні ресурси).
- 5 Населення (середня густина населення; національний та релігійний склад; міграційні процеси).
- 6 Господарство (рівень розвитку економіки; промисловість; сільське господарство; сфера послуг; транспорт).
- 7 Субрегіони, їх стисла характеристика. Великі міста.
- 8 Культура та соціальний розвиток (історико-культурна спадщина світового рівня; освіта; засоби масової інформації; національні свята й традиції).

Додаток В **(довідковий)**

Питання до підсумкового модульного контролю

- 1 Сполучені Штати Америки. Державна символіка (державний герб; державний прапор; державний гімн).
- 2 Географія Сполучених Штатів Америки (розміщення; рельєф; річки та водойми; фізико-географічні регіони; клімат).
- 3 Політична система Сполучених Штатів Америки. Адміністративний поділ країни.
- 4 Економічний розвиток Сполучених Штатів Америки (промисловість; сільське господарство; сфера послуг, транспорт).
- 5 Населення США (етнічні групи, мова, релігія). Українці в США. Українсько-американські відносини.
- 6 Система освіти США. Культура, мистецтво.
- 7 Засоби масової інформації в США.
- 8 Канада. Державна символіка (державний герб; державний прапор; державний гімн).
- 9 Географія Канади (розміщення; рельєф; річки та водойми; фізико-географічні регіони; клімат).
- 10 Політична система Канади. Адміністративний поділ країни.
- 11 Економічний розвиток Канади (промисловість; сільське господарство; сфера послуг, транспорт).
- 12 Населення Канади (етнічні групи, мова, релігія). Українці в Канаді (українські організації Канади; державні інституції підтримки українства).
- 13 Освіта в Канаді. Культура, мистецтво.
- 14 Засоби масової інформації в Канаді.
- 15 Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії. Державна символіка (державний герб; державний прапор; державний гімн).

Продовження додатка В

16 Географія Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії (розміщення; рельєф; річки та водойми; фізико-географічні регіони; клімат).

17 Політична система Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії. Адміністративний поділ країни.

18 Економічний розвиток Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії (промисловість; сільське господарство; сфера послуг, транспорт).

19 Населення Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії (етнічні групи, мова, релігія).

20 Освіта у Сполученому Королівстві Великобританії та Північної Ірландії. Культура, мистецтво.

21 Засоби масової інформації у Сполученому Королівстві Великобританії та Північної Ірландії.

Додаток Г
(довідковий)
Державна символіка Сполучених Штатів
Америки

Державний прапор США

Полотнище прапора складається з 13 червоних і білих горизонтальних смуг (7 червоних і 6 білих). У лівому верхньому куті прапора розміщений синій прямокутник з білими п'ятикутними зірками, кількість яких дорівнює кількості штатів – 50. Остання зірка була внесена до прапора в 1960 році у зв'язку з одержання Гаваями статусу штату. 13 смуг означають 13 колишніх колоній, які відповідно до Декларації незалежності США, ухваленої 4 липня 1776 р. Другим континентальним конгресом представників англійських колоній у Північній Америці, об'єдналися й утворили Сполучені Штати Америки (Вірджинія, Делавер, Джорджія, Массачусетс, Меріленд, Нью-Гемпшир, Нью-Йорк, Нью-Джерсі, Пенсільванія, Род-Айленд, Коннектикут, Південна і Північна Кароліна).

Дизайн прапора запропонував депутат із Нью-Джерсі Френсіс Хопкінсон. У його першому варіанті 13 зірок у синьому кантоні утворювали коло. Цей прапор увійшов у історію як «прапор Бетсі Росс» (вважається, що його виготовила швачка Елізабет Росс; її невеликий будинок у Філадельфії став національним музеєм). У вересні 1777 р. цей прапор уперше використали в бою під час оборони форту Стенуїкс.

Припускають, що на дизайн остаточного варіанта прапора вплинув особистий герб родини Вашингтон – у червленому полі срібний пояс із трьома червленими зірками. Сам Вашингтон пояснював вибір прапора таким чином: «Ми взяли зірки з небес; червоний колір означає країну, зірочки ми припливли; білі смуги на червоному – це

Продовження додатка Г

символ того, що ми відокремилися від неї, смуги мають символізувати волю прийдешніх поколінь». Червоний колір втілює звитягу, сміливість і ретельність; білий – чистоту, незайманість, чесність, волю; синій – стійкість, вірність, наполегливість і справедливість. Зірки символізують суверенітет.

Прапор США примітний тим, що в ньому синій колір набагато темніший, ніж той синій, який використовується в прапорах інших держав. Це пояснюється так: у XVIII ст. ще не було стійких фарбників і «звичайний» синій швидко вицвітав би до блідо-блакитного; прапор же густого, темного синього кольору довго зберігав свої властивості. З тієї самої причини червоний на американському прапорі також темніший, ніж червоний на прапорах інших країн.

Із 1776 до 1777 р. використовувалися кілька модифікацій прапора із 13 смугами, поки Конгрес не затвердив офіційний прапор – 14 червня 1777 р. Тепер ця дата відзначається в країні як День прапора.

Державний герб США

Велика печатка Сполучених Штатів Америки (Great Seal of the United States) застосовується для підтвердження достовірності документів, виданих урядом США. Її титульна частина використовується також як герб США. Малюнок печатки, виконаний за проектом Дж. Прествича і В. Бартона, був затверджений 20 червня 1782 року.

На титульному боці печатки зображений білоголовий орел з випрямленими крилами, який тримає в лапах оливкову гілку з 13 листками, 13 оливками та 13 стрілами, що символізує мир і війну: «США прагнуть миру, але завжди готові до війни». Голова орла традиційно повернена до оливкової гілки. У дзьобі він тримає стрічку

Продовження додатка Г

з написом «E pluribus unum», що в перекладі з латинської означає: «З багатьох один». Це символічно свідчить про те, що багато американських штатів утворюють одну країну, багато народів – одну націю. Над його головою розміщена розетка з 13 (за кількістю перших штатів) п'ятикутними зірками, які всі разом утворюють зірку Давида. У перших проектах герба зірки розміщувалися хаотично. Сучасна ж форма сузір'я з'явилася на гербі лише у першій половині ХІХ століття. На грудях орлана – щит, розфарбований у кольори державного прапора.

На зворотному боці печатки зображена незавершена піраміда, вершину якої вінчає око в трикутнику. Вона складається з тринадцяти рівнів, що традиційно символізують 13 штатів. На першому рівні римськими цифрами відбито дату 1776 – MDCCLXXVI. Око на вершині піраміди є «оком провидіння»; воно випромінює славу та шляхетність. Над ним розміщений напис «Annuit Coeptis», що означає: «Воно прихильне до наших починань». Напис під пірамідою «Novus Ordo Seclorum» є цитатою Вергілія і означає «новий порядок на віки».

Державний гімн США

«The Star-Spangled Banner» («Прапор, усипаний зірками») – державний гімн США. Його текст був написаний у 1814 р. Френсисом Скоттом Кі, 35-річним адвокатом, поетом-аматором, який став свідком обстрілу форту Мак-Генрі в Балтиморі британськими кораблями у період війни 1812 року. Текст поклали на відому британську мелодію «To Anacreon in Heaven», і він став популярним серед американських патріотів.

Продовження додатка Г

Пісню почали офіційно використовувати у Військово-морських силах США (1889), потім – у Білому домі (1916), а 3 березня 1931 р. резолюція Конгресу оголосила її національним гімном.

Гімн має 4 куплети, але сьогодні тільки перший куплет є широковідомим. Створено багато реміксів на пісню «The Star-Spangled Banner». Найбільш відомими з них є записи Вітні Х'юстон, Джимі Хендрикса, U2, Брюса Спрінгстіна та ін.

До 1931 року, коли в США ще не було офіційно визнаного національного гімну, часто як гімн виконували пісню «Hail, Columbia» («Хай живе Колумбія»), відому також як «Президентський марш». Музику до неї написав у 1789 році Філіп Файл до інавгурації першого президента США Джорджа Вашингтона. Пісня «Хай живе Колумбія» і сьогодні є однією з найбільш популярних патріотичних пісень США.

Додаток Д **(довідковий)** **Державна символіка Канади**

Державний прапор Канади

Сучасний державний прапор Канади – це полотнище з трьох вертикальних смуг: червоної, білої та червоної. У центрі білої смуги, яка вдвічі ширша за червону, зображений червоний кленовий листок. Довжина прапора вдвічі більша, ніж його ширина.

Червоний і білий кольори – дві нації, представники яких першими переселилися до Канади. Ці кольори стали офіційними кольорами Канади після їх затвердження королем Георгом V у 1921 році.

Кленовий листок символізує єдність і непохитність нації. Він став найголовнішим символом країни з 15 лютого 1965 року, коли був заснований державний прапор. Нині ця дата відзначається як День прапора Канади.

За легендою, у 1860 році принц Уельський уперше відвідав Канаду. Населення країни готувалося зустріти високого гостя в Торонто зі своїми символами: англійські емігранти принесли троянди, шотландські – гілки чортополоху. Для дітей емігрантів, які народилися в Канаді, символу не знайшлося, оскільки єдиним канадським символом був бобер. Але ще в кінці 30-х років баптистське товариство святого Іоанна у Квебеці прийняло як символ свого товариства кленовий листок. Саме його й запропонували взяти канадцям на зустріч із принцом Уельським.

Продовження додатка Д

Державний герб Канади

Державний герб був створений у 1868 році як герб Канадської конфедерації. Він складався з гербів перших чотирьох провінцій. Із розширенням території Канади і зростанням кількості провінцій герб ускладнювався. Сучасного вигляду герб Канади набув у 1994 році: у центрі розміщений щит, що складається з п'яти частин. Чотири частини символізують країни, з яких прибули предки канадців:

- три золотих леви на червоному полі – Англію;
- червоний лев на золотому полі – Шотландію;
- золота арфа на синьому полі – Ірландію;
- три золотих лілії на синьому полі – Францію.

П'ята частина – три червоних листки клена, що ростуть з однієї гілки, на срібному полі – символ розвитку єдиної нації з багатьох народів.

Підтримують щит англійський лев і шотландський єдиноріг флагами з королівськими прапорами Великобританії та Франції. На відміну від британської версії лев некоронований і дивиться вбік. Розірваний ланцюг символізує опір єдинорога проти утисків.

Щит покривають мантія й королівський шолом, на гребені якого сидить коронований золотий лев із гілочкою клена. Гребінь складається з вінця, обплетеного червоним і білим шовком. Лев символізує звитягу й мужність, гребінь – опору в особі генерал-губернатора. Імперська корона, яка увінчує герб, символізує державний статус Канади – конституційна монархія на чолі з королевою чи королем.

Знизу герб оздоблює синя з бірюзовим відливом стрічка з девізом «*Marī usque admare*» («Від моря і до моря»), взятим з біблійного псалма «Про Соломона» («Він матиме владарювання від моря і до моря та від річок

Продовження додатка Д

до краю Землі»). Щит обвиває стрічка з написом «Desiderantes Meliorem Patriam» («Вони бажали кращої країни»).

Цей девіз запозичений із вищої державної нагороди – ордена Канади. Внизу герба розміщена емблема, яка складається з переплєтених англійської рози, шотландського чортополоху, французької лілії та ірландського трилисника.

Герб використовується в Канаді як символ державної влади різними відомствами та представниками влади. Його зображення відтворюється на офіційних документах уряду та парламенту країни, деяких міністерств, Верховного Суду, на публікаціях парламентських дебатів, на документації канадських посольств за кордоном, на державних будівлях. Крім того, воно представлене на банкнотах усіх номіналів, на п'ятдесятицентовій монеті та на обкладинці канадського паспорта. Проте зображення державного герба заборонено застосовувати з комерційною метою.

У збройних силах Канади право на знаки відмінності із зображенням герба мають тільки головний прапорщик і головний старшина 1-го рангу.

Державний гімн Канади

У Канаді дві офіційні державні мови (англійська та французька), відповідно існує і два офіційні варіанти тексту гімну «О Канадо» («O Canada») – англомовний і франкомовний, причому один не є перекладом іншого.

Уперше канадський гімн був виконаний 24 червня 1880 р. у Квебеку оркестром під керуванням Жозефа Везіна. Тоді він являв собою пісню французькою мовою, що мала назву «Пісня нації» (фр. «Chant National»).

Продовження додатка Д

«Пісню нації» створили два жителі Квебека: Калікс Лавальє (музика) і Адольф-Базиль Рутье (слова). У 1908 р. вчитель і юрист із Монреалю Роберт Стенлі-Вієр написав для пісні слова англійською мовою.

Пісня «O Canada» офіційно стала гімном Канади 1 липня 1980 р.

Додаток Е
(довідковий)
Державна символіка Сполученого
Королівства Великобританії та Північної
Ірландії

Державний прапор Сполученого Королівства
Великобританії та Північної Ірландії

Державний прапор Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії являє собою синє полотнище з пересіченими трьома хрестами. Синій колір символізує море. Прямий червоний хрест Святого Георгія – Англію; косий білий хрест Святого Андрія – Шотландію, косий червоний хрест Святого Патрика – Північну Ірландію.

Прапор офіційно був прийнятий у 1801 році.

Державний герб Сполученого Королівства
Великобританії та Північної Ірландії

Державний герб Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії має вигляд щита, підтримуваного з обох боків левом і конем – символами влади й праці. Щит поділений на чотири частини, у кожній з яких представлені герби Англії, Шотландії й вільної Ірландської держави. Навколо щита на синій стрічці напис: «Нехай соромиться той, хто погано про це подумає». Легенда розповідає, що одного разу на балу англійський король Георг побачив на підлозі загублену дамську підв'язку, підняв її та вимовив цю фразу. З того часу це висловлювання і піднята королем підв'язка стали складовими частинами герба Великобританії.

Продовження додатка Е

Королівська корона вгорі щита символізує монархічний лад у державі. Лев на короні – символ її міцності. Внизу на стрічці щита – напис: «Бог і моє право».

**Державний гімн Сполученого Королівства
Великобританії та Північної Ірландії**

«God Save the Queen» або «God Save the King» (в українському перекладі «Боже, бережи королеву» або «Боже, бережи короля») – неофіційний гімн Великобританії. Ця пісня ніколи не була затверджена ані королівським указом, ані постановою Парламенту як державний гімн, однак використовується за традицією. Крім того, вона є одним із двох національних гімнів Нової Зеландії, королівським гімном Австралії, Канади, Ямайки і острова Мен.

Список використаних джерел та літератури

1. Антологія афоризмів / упор. Л. П. Олексієнко. – Донецьк : Видавництво Сталкер, 2004. – 704 с.

2. Бідзіля Ю. Особливості сучасного медіапростору Великої Британії / Юрій Бідзіля // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія, 2008. – Вип. 18. – С. 111–116.

3. Мальська М. П. Туристичне країнознавство. Європа [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / М. П. Мальська, М. З. Гамкало, О. Ю. Бордун. – К. : Центр навчальної літератури, 2009. – 224 с. – Режим доступу :

<http://westudents.com.ua/knigi/617-turistichne-kranoznavstvo-vropa-malska-mp.html>.

4. Матеріали освітнього порталу:

<http://www.osvita.org.ua>.

5. Матеріали офіційного сайту посольства США:

<http://ukrainian.ukraine.usembassy.gov/>.

6. Матеріали офіційного сайту посольства Великобританії:

<https://www.gov.uk/government/world/ukraine.uk>.

7. Матеріали офіційного сайту посольства Канади:

<http://canadainternational.gc.ca/ukraine/index.aspx?lang=ukr>.

8. Матеріали пізнавального сайту «Географія»:

http://geoknigi.com/view_country.php.

9. Энциклопедия афоризмов / сост. М. Ф. Иванова, Л. Г. Стахурская. – Симферополь : Реноме, ИД «Квадранал», 2004. – 576 с.

Навчальне видання

Серебрянська Ірина Миколаївна

КРАЇНОЗНАВСТВО (англомовні країни)

Навчальний посібник

Художнє оформлення обкладинки А. І. Серебрянського
Редактори: М. Я. Сагун, С. М. Симоненко
Комп'ютерне верстання А. І. Серебрянського

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 10,23. Обл.-вид. арк. 8,54. Тираж 300 пр. Зам. №

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.